

**МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

**МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

САРА Олександр Васильович

УДК 343.985.7

**ДИСЕРТАЦІЯ
МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ
ПУБЛІЧНИМИ ЗАКУПІВЛЯМИ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА**

081 – Право

Подается на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О. В. Сара

Науковий керівник:

ПОДОБНИЙ Олександр Олександрович,

завідувач кафедри кримінального права,

процесу та криміналістики

Міжнародного гуманітарного університету

доктор юридичних наук, професор

Одеса – 2023

АНОТАЦІЯ

Сара О. В. Методика розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». – Міжнародний гуманітарний університет, Одеса, 2023.

У дисертації здійснено комплексне дослідження, у результаті якого вперше запропоновано сучасну методику розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, основними елементами якої є: класифікація досліджуваних кримінальних правопорушень; їх криміналістична характеристика; обставини, що підлягають встановленню, типові слідчі ситуації, завдання і засоби їх вирішення на початковому етапі розслідування; планування та організація розслідування досліджуваних кримінальних правопорушень; тактичні особливості окремих слідчих (розшукових) дій та використання спеціальних знань під час розслідування.

Удосконалено теоретичні знання про стан наукової розробленості проблеми розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, шляхом розподілу наукових досліджень за розглядуваною тематикою за часом на основі правових реалій, в яких вони здійснювалися, де відповідним рубіконом, що суттєво змінив нормативно-правову регламентацію, визначено Закон України «Про публічні закупівлі».

Відзначено, що лише в окремих вітчизняних монографічних дослідженнях розроблювали проблематику, дотичну до даної роботи, однак з більш загальним предметом: А. М. Меденцев «Розслідування злочинів, що вчиняються у сфері державних закупівель» (дисертація кандидата юридичних

наук та навчальний посібник), 2015 і 2017 р.р.; В. В. Дараган «Протидія злочинам у сфері державних закупівель підрозділами Департаменту захисту економіки Національної поліції України» (монографія), 2017 р. Підкреслено велику наукову цінність положень докторської роботи А. П. Запотоцького «Теоретичні основи та практика розслідування злочинів у сфері будівництва», здійсненого у 2018 р.

Набула подальшого розвитку класифікація кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, за критеріями сфери протиправної діяльності, конкретизованого способу вчинення досліджуваних кримінальних правопорушень, концепції про дві технології злочинного збагачення: по-перше, ті, в яких основними кримінальним правопорушенням є ч.ч. 2, 3, 4 ст. 191 КК, підпорядкованими – ст.ст. 205-1, 358, 364, 364-1, 366 КК, суб'єктом – службова особа замовника публічної закупівлі; по-друге, ті, у яких основні – ст.ст. 368 та 369 КК, підпорядковані – ст.ст. 205-1, 358, 365-2, 366 КК, а способи: а) з боку службових осіб замовника закупівлі: здійснення оцінки пропозицій конкурсних торгів усупереч переліку критеріїв та методиці; визначення переможцем учасника, який не відповідає кваліфікаційним критеріям; здійснення публічної закупівлі без проведення процедур, передбачених законодавством; витрачання бюджетних коштів на придбання товарів, робіт або послуг в обсягах, які перевищують установлені граничні суми витрат; б) службовими особами учасника торгів із використанням підроблених документів.

Вперше правову регламентацію публічних закупівель у сфері будівництва обґрунтовано як основу формування криміналістичної характеристики досліджуваних кримінальних правопорушень, а систему відповідних нормативно-правових актів згруповано на законодавчому та підзаконному рівнях і класифіковано залежно від сфер суспільних відносин, що ними регулюються: публічних закупівель; будівництва, архітектури і землеустрою (характеризуються несистемністю, дублюванням норм та потребують

кодифікації); особливостей здійснення публічних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану в Україні.

Здійснено криміналістичний аналіз кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, на основі чого запропоновано відповідну характеристику, елементами якої визначено дані про типові ознаки предмета злочинного посягання і правового регулювання зазначеної сфери як частини обстановки вчинення кримінальних правопорушень; способи їх учинення; «слідова картина»; характеристика правопорушника.

Удосконалено розуміння елементів обстановки вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва: часу їх вчинення (охоплює періоди планування закупівлі, подання заявок, проведення конкурсу, виконання договору із обов'язковим врахуванням кримінально-правових положень моменту закінчення правопорушень); місця вчинення (віртуальний простір проведення електронних торгів та при будівельних роботах, – їх місце проведення).

Вперше запропоновано систему способів вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, із їх розподілом на групи: 1) основний спосіб корупційного збагачення («відкат»); 2) безпосередні способи: 2.1) загальні, властиві всім кримінальним правопорушенням, пов'язаним із публічними закупівлями; 2.2) специфічні для сфери будівництва, – із зазначенням їх «слідової картини» на рівнях індикаторів та можливих доказів.

Набула подальшого розвитку характеристика осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, пов'язані із публічними закупівлями у сфері будівництва, на основі її класифікації залежно від виконуваних функцій під час злочинної діяльності: службові особи замовника закупівлі; учасник процедури закупівлі; службові особи державних органів, що здійснюють наглядові чи контрольні функції, або виконують допоміжні функції (пособництва).

Вперше окреслено специфіку обставин, що підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, яка визначає необхідність встановлення вже на початковому етапі розслідування: конкретних норм законодавства про публічні закупівлі чи сфери будівництва, що були порушені під час відповідної злочинної діяльності; факту невідповідності ціни закупленого товару, виконаних робіт чи наданих послуг у порівнянні з їх ринковою вартістю з метою доказування отримання «відкату»; конкретні способи вчинення кримінальних правопорушень, що вчинюються безпосередньо під час публічних закупівель, та ті, які є специфічними саме для сфери будівництва; особливості місця і часу вчинення розглядуваних кримінальних правопорушень; вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням (має значення для визначення питання про підслідність згідно ст. 216 КПК); факт того, що предметом злочинного зазіхання були саме бюджетні кошти; належність підозрюваних до службових осіб замовника закупівлі, або учасника її процедури, або державних органів, що здійснюють наглядові чи контрольні функції; обставини згідно з п. 6 ст. 91 КПК.

Удосконалено типові тактичні ситуації початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, із розподілом їх за ознакою джерела надходження приводів для відкриття кримінального провадження на такі групи: 1) за повідомленням (матеріалами) органу державного фінансового контролю (передусім Державної аудиторської служби); 2) за ознаками кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель, виявлених під час розслідування іншого кримінального правопорушення; 3) початку досудового розслідування підрозділом детективів, яким було виявлено факт вчинення кримінальних правопорушень. Констатовано, що по першим двом ситуаціям кримінальні провадження, як правило, відкриваються за ознаками підпорядкованих кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 205-1, 358, 366 КК. По третій ситуації розслідування, в тому числі, може одразу розпочинатися за основними правопорушеннями, передбаченими ст.ст. 368, 369, 191 КК України.

Набули подальшого розвитку наукові знання про завдання початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, серед яких як першочергові визначено: збереження документації, що має відношення до провадження, легалізація матеріалів оперативно-розшукової діяльності у розпочатому кримінальному провадженні, а також виявлення і фіксація нової доказової інформації про конкретні факти протиправної діяльності підозрюваних за допомогою комплексу слідчих (розшукових), у т.ч. негласних, дій. Алгоритмізовано способи їх вирішення шляхом проведення таких невідкладних заходів: аналізу інформації про закупівлі, здійснені замовником за досліджуваний період; вивчення документації із зверненням особливої уваги на переможців торгів, що надали неповний перелік необхідних для участі у тендері документів; перевірки відповідності документів переможців закупівлі кваліфікаційним вимогам та іншим умовам документації; опитування службових осіб підприємств і організацій, що програли тендер, з питань порушень, які були допущені під час його проведення; зустрічні перевірки; перевірки достовірності та повноти обсягу виконаних робіт; документальні ревізії Держаудитслужби.

Розкрито особливості планування розслідування у кримінальних провадженнях про правопорушення, пов'язані із публічними закупівлями у сфері будівництва. Наголошено на необхідності докладного дослідження матеріалів документальної ревізії та криміналістичного аналізу основних елементів характеристики розслідуваних кримінальних правопорушень.

Підкреслено, що слідчі версії можуть будуватися за наступними основними підставами: кваліфікації (відповідно до виділених основних і підпорядкованих кримінальних правопорушень); об'єктивної сторони і способу вчинення; інформації про виконавців та причетних осіб. Констатовано, що їх урахування дозволяє типізувати слідчі версії, згідно із якими досліджувані кримінальні правопорушення вчинюються: а) організованою групою у складі працівників централізованої закупівельної організації, службових, у т.ч. уповноважених, осіб замовника, постачальника, підрядника, виконавця;

б) зазначеними особами у складі групи осіб за попередньою змовою; в) прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, підроблення документів, зловживання повноваженнями, службове підроблення, вчинені службовою особою замовника; г) заволодіння державними коштами шляхом зловживання службовим становищем виконавця договору, робіт, у т.ч. із використанням корумпованих зв'язків в органах влади, організації-замовнику, контролюючих і наглядових установах із учиненням підроблення документів державної реєстрації, інших документів, зловживання повноваженнями, службового підроблення чи недбалості; д) розкрадання, поєднане із фіктивним підприємництвом.

Вперше теоретично обґрунтовано і надано практичні рекомендації з організації на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, тактичної операції «Документування неправомірної вигоди», що має на меті фіксацію «відкату» шляхом затримання злочинців «на гарячому» за ст.ст. 368, 369 КК та здійснюється як контрольоване вчинення відповідних діянь згідно з п. 7-1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» чи в правовому режимі НСРД, передбаченої ст. 271 КПК України, – контроль за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту. Підкреслено, що планом операції також передбачаються такі заходи документування: аудіо-, відеоконтроль особи; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж чи з електронних інформаційних систем; установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу; обстеження публічно недоступних місць; аудіо-, відеоконтроль місця; спостереження за особою річчю або місцем тощо.

Визначено, що на початковому етапі розслідування планується проведення алгоритмізованої системи слідчих (розшукових) дій і заходів забезпечення кримінального провадження: тимчасовий доступ до документів, глава 15 КПК; обшук (ст.ст. 234-236 КПК); огляд (ст. 237 КПК); допити, ст. 224 КПК (свідків, одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб,

підозрюваних, експертів); зазначені НСРД; повідомлення про підозру (глава 22 КПК) і обрання запобіжного заходу (глава 18 КПК); арешт майна та рахунків підозрюваних (глава 17 КПК); комплекс судових експертиз.

Набули подальшого розвитку тактичні рекомендації щодо особливостей тактики проведення зазначених слідчих (розшукових) дій та використання спеціальних знань у розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва. Розкрито специфіку тактики призначення у розглядуваних кримінальних провадженнях експертиз: комп'ютерно-технічної, почеркознавчої, технічної експертизи документів, товарознавчої, економічної (бухгалтерської, фінансово-економічної, фінансово-кредитної), земельно-технічної, оціночно-земельної, а також специфічних саме для розглядуваної категорії кримінальних проваджень – будівельно-технічної й оціночно-будівельної експертиз.

Ключові слова: кримінальні правопорушення, пов'язані із публічними закупівлями; кримінальні правопорушення у сфері будівництва; методика розслідування кримінальних правопорушень; криміналістична характеристика кримінальних правопорушень; розслідування корупційних кримінальних правопорушень; початковий етап розслідування; подальший етап розслідування.

SUMMARY

Sara O. V. The methodology for investigating criminal offenses related to public procurement in the construction industry. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for the Doctor of Philosophy degree in specialty 081 "Law". – International Humanitarian University, Odesa, 2023.

In the dissertation, a comprehensive study was carried out, as a result of which a modern methodology for the investigation of criminal offenses related to public procurement in the construction industry was proposed for the first time, the main elements of which are: classification of investigated criminal offenses; their forensic characteristics; circumstances to be established, typical investigative situations, tasks and means of solving them at the initial stage of the investigation; planning and organization of the investigation of investigated criminal offenses; tactical features of individual investigative (search) actions and the use of special knowledge during the investigation.

The theoretical knowledge about the state of scientific development of the problem of investigating criminal offenses related to public procurement in the construction industry has been improved by dividing scientific research by the subject under consideration by time on the basis of the legal realities in which they were carried out, where the relevant rubicon, which significantly changed the normative legal regulation, determined by the Law of Ukraine "On Public Procurement".

It was noted that only in some domestic monographic studies were developed issues related to this work, but with a more general subject: A. M. Medentsev "Investigation of crimes committed in the field of public procurement" (Ph.D. thesis and study guide), 2015 and 2017; V. V. Daragan "Combating crimes in the field of public procurement by units of the Department of Economic Protection of the National Police of Ukraine" (monograph), 2017. The great scientific value of the provisions of A.P. Zapotocki's doctoral thesis "Theoretical foundations and practice

of investigating crimes in the construction industry", carried out in 2018, is emphasized.

The classification of criminal offenses related to public procurement in the construction industry, according to the criteria of the sphere of illegal activity, the specified method of committing the investigated criminal offenses, the concept of two technologies of criminal enrichment, has gained further development: first, those in which the main criminal offense is h .h 2, 3, 4 Art. 191 of the Criminal Code, subordinated to – Art. Art. 205-1, 358, 364, 364-1, 366 of the Criminal Code, the subject is an official of the public procurement customer;_secondly, those in which the main – art. art. 368 and 369 of the Criminal Code, subordinated to – Art. Art. 205-1, 358, 365-2, 366 of the Criminal Code, and the methods: a) on the part of officials of the contracting authority: evaluation of competitive bidding proposals contrary to the list of criteria and methodology; determination of the winner of the participant who does not meet the qualification criteria; conducting public procurement without carrying out the procedures provided for by law; spending budget funds on the purchase of goods, works or services in volumes that exceed the established limit of expenditure; b) by officials of the bidder using forged documents.

For the first time, the legal regulation of public procurement in the construction industry is substantiated as the basis for the formation of the forensic characteristics of the investigated criminal offenses, and the system of relevant normative legal acts is grouped at the legislative and sub-legal levels and classified depending on the spheres of social relations regulated by them: public procurement; construction, architecture and land management (characterized by non-systematicity, duplication of norms and requiring codification); peculiarities of public procurement during the period of the legal regime of martial law in Ukraine.

A forensic analysis of criminal offenses related to public procurement in the construction industry was carried out, on the basis of which a corresponding characteristic was proposed, the elements of which were determined by data on the typical signs of the subject of a criminal offense and legal regulation of the specified

area as part of the circumstances of the commission of criminal offenses; ways of doing them; "trace picture"; characteristics of the offender.

The understanding of the elements of the circumstances of the commission of criminal offenses related to public procurement in the construction industry has been improved: the time of their commission (covers the periods of procurement planning, submission of applications, conducting a competition, execution of the contract with mandatory consideration of the criminal law provisions at the time of the end of the offenses); place of commission (virtual space for conducting electronic auctions and during construction works, – their place of execution).

For the first time, a system of methods of committing criminal offenses related to public procurement in the construction industry was proposed, with their distribution into groups: 1) the main method of corrupt enrichment ("kickback"); 2) direct methods: 2.1) general, characteristic of all criminal offenses related to public procurement; 2.2) specific to the construction industry, with an indication of their "trace picture" at the levels of indicators and possible evidence.

The characterization of persons who commit criminal offenses related to public procurement in the construction industry has been further developed, based on its classification depending on the functions performed during the criminal activity: officials of the procurement customer; a participant in the procurement procedure; officials of state bodies performing supervisory or control functions, or performing auxiliary functions (assistance).

For the first time, the specifics of the circumstances that must be proven in criminal proceedings related to public procurement in the construction industry are outlined, which determines the need to establish already at the initial stage of the investigation: specific norms of legislation on public procurement or the construction industry, which were violated during the relevant criminal activity ; the fact of inconsistency in the price of purchased goods, performed works or provided services in comparison with their market value in order to prove receipt of a "kickback"; specific ways of committing criminal offenses that are committed directly during public procurement, and those that are specific to the construction industry;_features

of the place and time of the criminal offenses under consideration; the type and amount of damage caused by a criminal offense (relevant for determining the question of liability according to Article 216 of the Criminal Code); the fact that the subject of criminal encroachment was budget funds; belonging of the suspects to officials of the contracting authority, or a participant in its procedure, or state bodies performing supervisory or control functions; circumstances in accordance with Clause 6 of Art. 91 of the CCP.

The typical tactical situations of the initial stage of the investigation of criminal offenses related to public procurement in the construction industry have been improved, with their distribution according to the source of receipt of reasons for opening criminal proceedings into the following groups: 1) based on the notification (materials) of the state financial control body (primarily the State audit service); 2) on the grounds of criminal offenses in the field of public procurement, revealed during the investigation of another criminal offense; 3) initiation of a pre-trial investigation by a unit of detectives who discovered the fact of committing criminal offenses. It was established that in the first two situations, criminal proceedings are usually opened on the basis of subordinate criminal offenses provided for in Art. 205-1, 358, 366 of the Criminal Code. In the third situation, the investigation, including, can immediately begin for the main offenses provided for in Art. 368, 369, 191 of the Criminal Code of Ukraine.

Scientific knowledge about the tasks of the initial stage of the investigation of criminal offenses related to public procurement in the construction industry has gained further development, among which the following are identified as the first priority: preservation of documentation related to the proceedings, legalization of materials of operational and investigative activities in the initiated criminal proceedings, and as well as the identification and recording of new evidentiary information about specific facts of illegal activities of the suspects with the help of a complex of investigators (detectives), including unspoken, actions. Algorithmized ways to solve them by carrying out the following urgent measures: analysis of information on purchases made by the customer during the period under study; study

of the documentation, paying special attention to the tender winners who provided an incomplete list of documents required for participation in the tender; verification of compliance of documents of procurement winners with qualification requirements and other conditions of documentation; interviewing officials of enterprises and organizations that lost the tender on issues of violations that were committed during its conduct; counter checks; checking the reliability and completeness of the scope of work performed; documentary audits of the State Audit Service.

The peculiarities of investigation planning in criminal proceedings on offenses related to public procurement in the construction industry are revealed. The need for a detailed study of documentary audit materials and a forensic analysis of the main elements of the characteristics of the investigated criminal offenses is emphasized.

It is emphasized that investigative versions can be built on the following main grounds: qualifications (according to the selected main and subordinate criminal offenses); the objective side and the way of committing; information about performers and involved persons. It was established that their consideration allows to typify the investigative versions according to which the investigated criminal offenses are committed: a) by an organized group consisting of employees of a centralized purchasing organization, official, including authorized persons, persons of the customer, supplier, contractor, executor; b) by the specified persons as part of a group of persons by prior collusion; c) acceptance of an offer, promise or receipt of an illegal benefit, forgery of documents, abuse of authority, official forgery committed by an official of the customer; d) appropriation of state funds by abuse of the official position of the executor of the contract, works, including with the use of corrupt connections in the authorities, the client organization, controlling and supervisory institutions with the forgery of state registration documents, other documents, abuse of authority, official forgery or negligence; e) embezzlement combined with fictitious entrepreneurship.

For the first time, it is theoretically justified and practical recommendations are given for the organization at the initial stage of the investigation of criminal offenses related to public procurement in the construction industry, the tactical operation

"Documentation of Unlawful Benefit", which aims to fix "kickback" by detaining criminals "red handed" for Art. Art. 368, 369 of the Criminal Code and is carried out as a controlled commission of relevant acts in accordance with clause 7-1 of Art. 8 of the Law of Ukraine "On operational and investigative activities" or in the legal regime of the NSRD, provided for in Art. 271 of the Criminal Code of Ukraine, control over the commission of a crime in the form of a special investigative experiment.

It is emphasized that the operation plan also provides for the following documentation measures: audio and video control of the person; removal of information from transport telecommunication networks or from electronic information systems; establishing the location of a radio electronic device; inspection of publicly inaccessible places; audio and video control of the place; observation of a particular thing or place, etc.

It was determined that at the initial stage of the investigation, it is planned to carry out an algorithmized system of investigative (search) actions and measures to ensure criminal proceedings: temporary access to documents, Chapter 15 of the Criminal Procedure Code; search (Articles 234-236 of the Criminal Procedure Code); review (Article 237 of the Criminal Procedure Code); interrogations, Art. 224 of the Criminal Procedure Code (witnesses, simultaneous interrogation of two or more already interrogated persons, suspects, experts); specified NSRD; notification of suspicion (Chapter 22 of the CPC) and selection of a preventive measure (Chapter 18 of the CPC); seizure of property and accounts of suspects (Chapter 17 of the Criminal Procedure Code); a complex of forensic examinations.

Tactical recommendations regarding the specifics of the tactics of carrying out the specified investigative (search) actions and the use of special knowledge in the investigation of criminal offenses related to public procurement in the construction industry have gained further development. The specifics of the tactics of appointing examinations in the criminal proceedings under consideration: computer-technical, handwriting, technical examination of documents, commodity examination, economic (accounting, financial-economic, financial-credit), land-technical,

appraisal-land, as well as specific for of the considered category of criminal proceedings - construction and technical and evaluation and construction expertise.

Keywords: criminal offenses related to public procurement; criminal offenses in the construction industry; method of investigation of criminal offences; forensic characteristics of criminal offenses; investigation of corruption criminal offences; the initial stage of the investigation; the next stage of the investigation.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Сара О.В. Стан наукової розробленості проблеми виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із державними закупівлями у сфері будівництва. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. Збірник наукових праць*. 2020. Випуск 47. С. 120-122. URL: https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc47/part_2/27.pdf

2. Сара О.В. Криміналістична класифікація як основа аналізу кримінальних правопорушень, пов'язаних із державними закупівлями у сфері будівництва. *Правова позиція*. 2022. № 1 (34). С. 117-121. URL: <http://legalposition.umsf.in.ua/archive/2022/1/21.pdf>
DOI <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2022-1.21>

3. Сара О.В. Способи вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2022. № 3 (47). С. 395-401. DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.3.65>

4. Сара О.В. Типові слідчі ситуації, завдання розслідування та засоби їх вирішення на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2022. № 2. С. 115-121. DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2022.2.18>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають наукові результати дисертації:

5. Сара О.В. Подобний О.О. Окремі питання стану наукової розробленості проблеми виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із державними закупівлями у сфері будівництва. *«Чорноморські наукові студії»*: матеріали VII Всеукраїнської мультидисциплінарної конференції, м. Одеса, 14 травня 2021 року. Одеса:

Міжнародний гуманітарний університет, 2021. С. 55-60.
URL: <http://www.tsatu.edu.ua/shn/wp-content/uploads/sites/59/morar-m.-v.-misc-politolohiyi-sered-socialno-humanitarnyh-dyscyplin.pdf>

6. Сара О.В. Криміналістична класифікація кримінальних правопорушень, пов'язаних із державними закупівлями у сфері будівництва. *Право як ефективний суспільний регулятор* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 18-19 лютого 2022 р. Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2022. С. 70-74.

7. Сара О.В. Характеристика особи злочинця у кримінальних правопорушеннях, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва. *Пріоритетні напрями розвитку правової системи України*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 28-29 січня 2022 р. Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2022. С. 57-61.

8. Сара О.В. Щодо визначення часу і місця вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва. *Юридичні науки: проблеми та перспективи* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 24-25 лютого 2023 р. Львів - Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 319-321. DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-292-3-88>

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	20
ВСТУП	21
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПУБЛІЧНИМИ ЗАКУПІВЛЯМИ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА	32
1.1 Стан наукової розробленості проблеми розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва...	32
1.2 Криміналістична класифікація кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва.....	40
РОЗДІЛ 2 ПОБУДОВА КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПУБЛІЧНИМИ ЗАКУПІВЛЯМИ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА	49
2.1 Правова регламентація публічних закупівель у сфері будівництва як основа формування криміналістичної характеристики досліджуваних кримінальних правопорушень.....	49
2.2 Криміналістичний аналіз кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва.....	72
РОЗДІЛ 3 ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПУБЛІЧНИМИ ЗАКУПІВЛЯМИ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА	96
3.1 Початковий етап розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва: обставини, що підлягають встановленню, типові слідчі ситуації, завдання розслідування і засоби їх вирішення.....	96
3.2 Планування та організація розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з публічними закупівлями у сфері будівництва...	114

3.3 Тактичні особливості окремих слідчих (розшукових) дій та використання спеціальних знань у розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва.....	138
3.3.1 Тактичні особливості окремих слідчих (розшукових) дій.....	139
3.3.2 Використання спеціальних знань.....	162
ВИСНОВКИ	179
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	199
ДОДАТКИ	221

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

БЕБ – Бюро економічної безпеки України

КК – Кримінальний кодекс України

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс України

НАБУ – Національне антикорупційне бюро України

НСРД – негласні слідчі (розшукові) дії

СОГ – слідчо-оперативна група

СРД – слідчі (розшукові) дії

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Державне майно традиційно є найпривабливішим об'єктом злочинних зазіхань, а сфера публічних закупівель – однією з найбільш корумпованих і криміногенних із цієї точки зору. Теоретики і практики правоохоронної діяльності констатують, що розкрадання державних коштів у співучасті корупціонерів з підприємцями на сьогодні сягнуло загрозливих масштабів. Правопорушники щороку заволодівають величезними коштами, які виділяються з бюджету для здійснення закупівель товарів, робіт і послуг.

Водночас, аналіз практики стану протидії злочинності та результатів прокурорсько-слідчої діяльності впродовж останнього п'ятиріччя у розрізі показників розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 191 КК України «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем», свідчить про такий негативний факт, що співвідношення кількості облікованих кримінальних правопорушень відносно тих із них, по яких повідомлено про підозру, за вказаний період у середньому становить лише 49 %: 2018 р. обліковано кримінальних правопорушень 10713 / повідомлено про підозру 5953; 2019 р. – 9074 / 3 937; 2020 – 11160 / 5 676; 2021 – 11092 / 6040; 2022 – 6698 / 3074. За аналогічний період по кримінальним правопорушенням, передбаченим статтями 210 КК «Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням» та 211 КК «Видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону», аналогічні показники ще більш скрутні як з точки зору абсолютної кількості їх виявлення, так і у відображенні відсотку розкриття [див.: Додаток Б].

Слід наголосити на тій обставині, що особливо приваблює злочинців з точки зору розмірів можливого протиправного прибутку саме сфера будівництва. Публічні закупівлі у зазначеній галузі мають постійно бути в зоні

особливої уваги з боку державних контролюючих і правоохоронних органів. Водночас, на сьогодні правоохоронні інституції у питаннях розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, стикаються з низкою проблемних питань, обумовлених її суттєвою специфікою та особливостями механізму кримінальних правопорушень. Зазначене пов'язано із тією обставиною, що способи їх вчинення є досить різноманітними і виявляються в порушеннях установлених правил конкурсних торгів при здійсненні публічних закупівель, які самі по собі часто не є кримінально караними, а також у різноманітних практиках викрадення виділених бюджетних коштів безпосередньо під час будівництва. Як правило, цей вид злочинної діяльності здійснюється у змові між замовниками і учасниками публічних закупівель під виглядом зовні легальних процедур і прикриттям корупціонерів із контролюючих структур. Фактично розглядувані кримінальні правопорушення є неочевидними, для виявлення їх ознак та отримання доказів потрібні спеціальні прийоми і методи економічного та правового дослідження. Таким чином, для ефективної протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із публічними закупівлями у сфері будівництва, правоохоронні органи мають бути озброєні відповідними методикою та науково обґрунтованими рекомендаціями.

Теоретичним підґрунтям дисертаційного дослідження є праці відомих учених-криміналістів: В. П. Бахіна, В. Д. Берназа, А. Ф. Волобуєва, В. І. Галагана, В. Г. Гончаренка, В. А. Журавля, А. В. Іщенка, Н. С. Карпова, О. Н. Колесніченка, В. О. Коновалової, В. К. Лисиченка, Є. Д. Лук'янчикова, М. А. Погорецького, М. В. Салтевського, В. М. Стратонова, В. В. Тіщенко, П. В. Цимбала, В. М. Шевчука, В. Ю. Шепітька та ін.

Теоретичні і практичні засади криміналістичних та оперативно-розшукових методик протидії кримінальним правопорушенням у сфері державних закупівель заклали А. В. Баб'як, С. Н. Балін, І. Л. Близнюк, В. І. Василичук, В. В. Дараган, В. П. Захаров, О. С. Користін, В. В. Коряк, В. А. Некрасов, В. Л. Ортинський, Л. П. Скалозуб, В. Р. Сливенко,

В. П. Сокірко, С. С. Чернявський. Поряд із цим, за правових умов, що склалися з прийняттям Закону України «Про публічні закупівлі», лише в окремих вітчизняних монографічних дослідженнях розроблювали проблематику дотичну до даної роботи, однак з більш загальним предметом: А. М. Меденцев «Розслідування злочинів, що вчиняються у сфері державних закупівель» (дисертація кандидата юридичних наук та навчальний посібник), 2015 і 2017 р.р.; В. В. Дараган «Протидія злочинам у сфері державних закупівель підрозділами Департаменту захисту економіки Національної поліції України» (монографія), 2017 р. Велику наукову цінність становлять положення докторської роботи А. П. Запотоцького «Теоретичні основи та практика розслідування злочинів у сфері будівництва», здійсненої у 2018 р.

Проте, комплексно питання щодо розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, в рамках окремої роботи досі не досліджувалися. Усе це зумовлює необхідність подальших розробок у цьому напрямі, свідчить про актуальність і значимість обраної теми дисертаційного дослідження, що і визначило її вибір.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до керівних документів, оголошених Указами Президента України: Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки від 20.05.2015 року № 276, Стратегії національної безпеки України від 14 вересня 2020 року № 392, Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023- 2027 роки від 11.05.2023 р. № 273, а також Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016-2020 роки, визначених 03.03.2016 року Національною академією правових наук України. Тема дисертації затверджена вченою радою Міжнародного гуманітарного університету 09.10.2019 р., (протокол № 1), в остаточній редакції 06.07.2023 р. (протокол № 7), та відповідає темам науково-дослідної роботи Міжнародного гуманітарного університету «Екзистенційні виклики освіти, науки, безпеки та здоров'я в сучасних умовах глобалізації та цифрової

трансформації суспільного життя» (№0123U101585) і кафедри кримінального права, процесу та криміналістики «Реформування кримінальної юстиції в умовах глобального інформаційного суспільства».

Мета і завдання дослідження. У відповідності з встановленими об'єктом (кримінальна протиправна діяльність, пов'язана з публічними закупівлями у сфері будівництва, та діяльність правоохоронних органів щодо розслідування цих кримінальних правопорушень) та предметом (методика розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва) дисертації, її метою є розроблення сучасної методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва. Багатоаспектність і комплексність поставленої мети зумовили необхідність виділення низки таких завдань:

визначити стан наукової розробленості проблеми розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва;

класифікувати кримінальні правопорушення, пов'язані із публічними закупівлями у сфері будівництва;

розкрити систему правової регламентації публічних закупівель у сфері будівництва та обґрунтувати її як основу формування криміналістичної характеристики досліджуваних кримінальних правопорушень;

запропонувати криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва;

визначити обставини, що підлягають встановленню, типові слідчі ситуації, завдання і засоби їх вирішення на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва;

окреслити особливості планування та організації розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва;

розкрити тактичні особливості окремих слідчих (розшукових) дій та використання спеціальних знань у розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва.

Методи дослідження. Методологічною основою роботи є загальнонаукові та спеціальні методи пізнання. Метод теоретичного аналізу і синтезу застосовано під час дослідження загальних засад його предмета: наукової розробленості методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, та криміналістичної класифікації цих правопорушень (підрозділи 1.1, 1.2). Статистичний метод використовувався у збиранні та аналізі даних, узагальненні матеріалів слідчої практики органів досудового розслідування (підрозділи 1.2, 2.2). Формально-юридичний метод застосовувався для визначення змісту окремих термінів і понять кримінального права та процесу, криміналістики і слідчої практики (методика розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, обґрунтування правової регламентації публічних закупівель у сфері будівництва як основи формування криміналістичної характеристики досліджуваних кримінальних правопорушень, типізації способів їх учинення, слідчих ситуацій, завдань розслідування і засобів їх вирішення, під час формування переліку обставин, що підлягають встановленню, – підрозділи 2.1, 2.2, 3.1 відповідно). За допомогою системно-структурного методу обґрунтовано зміст методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва (підрозділи 2.1, 2.2), запропоновано основні підходи та напрями вдосконалення планування і організації розслідування досліджуваних кримінальних правопорушень (підрозділ 3.2), алгоритмізовано початковий етап розслідування, визначено тактичні особливості окремих слідчих (розшукових) дій та використання спеціальних знань у кримінальних провадженнях розглядуваної категорії (підрозділ 3.3). Соціологічний метод використовувався під час вивчення думок слідчих, прокурорів, детективів, працівників оперативних підрозділів щодо теоретичних і прикладних засад

формування сучасної методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва (у всіх підрозділах роботи). У процесі дослідження використовувалися положення кримінального права і процесу, криміналістики, теорії оперативно-розшукової діяльності, адміністративного права, соціології, психології.

Емпіричну базу дослідження становлять дані офіційної статистики Офісу Генерального прокурора, Державної судової адміністрації України, узагальнення вітчизняної судової практики, анкетування 175-ти слідчих, детективів, процесуальних керівників, прокурорів, працівників оперативних підрозділів, вивчення 126-ти кримінальних проваджень про правопорушення, пов'язані зі публічними закупівлями у сфері будівництва, та власний досвід автора щодо розслідування злочинної діяльності цього виду.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що дисертація є першим, здійсненим в умовах дії чинного кримінального процесуального законодавства та нормативної бази про публічні закупівлі і будівництво, монографічним дослідженням, що репрезентує методику розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва. Науковою новизною відзначаються такі положення:

вперше:

запропоновано сучасну методику розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, основними елементами якої є: класифікація досліджуваних кримінальних правопорушень; їх криміналістична характеристика (дані про типові ознаки предмета злочинного посягання і правового регулювання зазначеної сфери як елементу обстановки вчинення кримінальних правопорушень; способи їх учинення; «слідова картина»; характеристика правопорушника); обставини, що підлягають встановленню, типові слідчі ситуації, завдання і засоби їх вирішення на початковому етапі розслідування; планування та організація розслідування досліджуваних кримінальних правопорушень; тактичні

особливості окремих слідчих (розшукових) дій та використання спеціальних знань під час розслідування;

правову регламентацію публічних закупівель у сфері будівництва обґрунтовано як основу формування криміналістичної характеристики досліджуваних кримінальних правопорушень, а систему відповідних нормативно-правових актів згруповано на законодавчому та підзаконному рівнях і класифіковано залежно від сфер суспільних відносин, що ними регулюються: публічних закупівель; будівництва, архітектури і землеустрою (характеризуються несистемністю, дублюванням норм та потребують кодифікації); особливостей здійснення публічних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану в Україні;

визначено систему способів учинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, що розподілені на групи: 1) основний спосіб корупційного збагачення («відкат»); 2) безпосередні способи: 2.1) загальні, властиві всім кримінальним правопорушенням, пов'язаним із публічними закупівлями; 2.2) специфічні для сфери будівництва, – із зазначенням їх «слідової картини» на рівнях індикаторів та можливих доказів;

окреслено специфіку обставин, що підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, яка визначає необхідність встановлення вже на початковому етапі розслідування: конкретних норм законодавства про публічні закупівлі чи сфери будівництва, що були порушені під час відповідної злочинної діяльності; факту невідповідності ціни закупленого товару, виконаних робіт чи наданих послуг у порівнянні з їх ринковою вартістю з метою доказування отримання «відкату»; конкретні способи вчинення кримінальних правопорушень, що вчинюються безпосередньо під час публічних закупівель, та ті, які є специфічними саме для сфери будівництва; особливості місця і часу вчинення розглядуваних кримінальних правопорушень; вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням (має значення для визначення питання про підслідність

згідно ст. 216 КПК); факт того, що предметом злочинного зазіхання були саме бюджетні кошти; належність підозрюваних до службових осіб замовника закупівлі, або учасника її процедури, або державних органів, що здійснюють наглядові чи контрольні функції; обставини згідно з п. 6 ст. 91 КПК;

теоретично обґрунтовано і надано практичні рекомендації з організації на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, тактичної операції «Документування неправомірної вигоди», що має на меті фіксацію «відкату» шляхом затримання злочинців «на гарячому» за ст.ст. 368, 369 КК та здійснюється як контрольоване вчинення відповідних діянь згідно з п. 7-1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» чи в правовому режимі НСРД, передбаченої ст. 271 КПК України, – контроль за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту.

удосконалено:

теоретичні знання про стан наукової розробленості проблеми розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, шляхом розподілу наукових досліджень за розглядуваною тематикою за часом на основі правових реалій, в яких вони здійснювалися, де відповідним рубіконом, що суттєво змінив нормативно-правову регламентацію, є Закон України «Про публічні закупівлі»;

розуміння елементів обстановки вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва: часу їх вчинення (охоплює періоди планування закупівлі, подання заявок, проведення конкурсу, виконання договору із обов'язковим врахуванням кримінально-правових положень моменту закінчення правопорушень); місця вчинення (віртуальний простір проведення електронних торгів та при будівельних роботах, – їх місце проведення);

типові тактичні ситуації початкового етапу розслідування, кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, із

розподілом їх за ознакою джерела надходження приводів для відкриття кримінального провадження;

алгоритми системи слідчих (розшукових) дій і заходів забезпечення кримінального провадження про публічні закупівлі у сфері будівництва;

набули подальшого розвитку:

класифікація кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, за критеріями сфери протиправної діяльності та конкретизованого способу вчинення досліджуваних кримінальних правопорушень;

характеристика особи, яка вчинює кримінальні правопорушення, пов'язані із публічними закупівлями у сфері будівництва, на основі її класифікації залежно від виконуваних функцій під час злочинної діяльності: службові особи замовника закупівлі; учасник процедури закупівлі; службові особи державних органів, що здійснюють наглядові чи контрольні функції, або виконують допоміжні функції (пособництва);

завдання початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, та алгоритми способів їх вирішення;

рекомендації щодо планування та організації розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, зокрема в частині типізації слідчих версій;

тактичні рекомендації щодо особливостей окремих слідчих (розшукових) дій та використання спеціальних знань у розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва.

Практичне значення одержаних результатів. Дисертація має теоретико-прикладний характер, а її висновки і пропозиції становлять науковий та практичний інтерес і можуть бути використані у:

правотворчості – для систематизації або кодифікації законодавства і підзаконних нормативно-правових актів сфери публічних закупівель, будівництва, архітектури і землеустрою, а також правового регулювання

протидії кримінальним правопорушенням, що вчинюються у зазначеній галузі;
практичній діяльності органів досудового розслідування, прокуратури, детективів, оперативних підрозділів;

науково-дослідній діяльності та навчальному процесі – для подальшої розробки методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, та під час проведення занять з дисциплін «Криміналістика», «Основи оперативно-розшукової діяльності», «Основи кримінального аналізу» (акт впровадження Міжнародного гуманітарного університету від 07.09.2023).

Особистий внесок здобувача в одержання наукових результатів, що містяться в дисертації. Дисертаційне дослідження виконано здобувачем самостійно, всі сформульовані у ньому положення і висновки обґрунтовано на основі особистих досліджень автора. У тезах доповіді, опублікованих спільно з О. О. Подобним, здобувачем самостійно обґрунтовано висновки щодо сучасного стану наукової розробленості проблеми виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва. У дисертації ідеї та розробки, які належать співавтору, не використовувалися.

Апробація результатів дослідження. Дисертацію обговорено на фаховому семінарі кафедри кримінального права, процесу та криміналістики факультету права та економіки Міжнародного гуманітарного університету. Її положення, висновки і пропозиції доповідалися на конференціях: VII Всеукраїнська мультидисциплінарна конференція «Чорноморські наукові студії» (м. Одеса, 14 травня 2021 року); Міжнародна науково-практична конференція «Пріоритетні напрями розвитку правової системи України» (м. Львів, 28-29 січня 2022 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Право як ефективний суспільний регулятор» (м. Львів, 18-19 лютого 2022 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Юридичні науки: проблеми та перспективи» (м. Запоріжжя, 24-25 лютого 2023 р.).

Публікації. Основні теоретичні та практичні положення й пропозиції дисертаційного дослідження викладено у 8-ми наукових працях, із них 3 статті у наукових фахових виданнях, одна публікація у виданні іноземної держави та 4 тези доповідей на конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційне дослідження складається з анотації, вступу, трьох розділів, що містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (189 найменувань) та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 249 сторінок, у тому числі список використаних джерел – 22 та додатки – 30 сторінок.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ
ПУБЛІЧНИМИ ЗАКУПІВЛЯМИ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА

1.1 Стан наукової розробленості проблеми розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва

Проблематика виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями, постійно є дуже актуальною через надзвичайно високий рівень корупційних ризиків і конкретних протизаконних практик у зазначеній сфері, через що питання протидії розглядуваним негативним соціальним явищам постійно знаходилися в полі зору науковців і практиків правоохоронної діяльності.

Вітчизняні наукові дослідження у зазначеному напрямі доцільно розподілити за часом на основі правових реалій, в яких вони здійснювалися, де відповідним рубіконом, що суттєво змінив нормативно-правову регламентацію процедур державних закупівель, є Закон України «Про публічні закупівлі» [134], який був прийнятий 25 грудня 2015 року та набрав чинності у 2016 р.

Відповідно до зазначеного хронологічного підходу до засновників криміналістичних та оперативно-розшукових методик протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із публічними закупівлями у сфері будівництва, необхідно віднести А. В. Баб'яка, С. Н. Баліна, І. Л. Близнюка, В. І. Василичука, В. В. Дарагана, В. П. Захарова, В. В. Коряка,

В. Є. Лук'янчикову, В. А. Некрасова, В. Л. Ортинського, О. Б. Сахарова, Л. П. Скалозуба, В. Р. Сливенка, В. П. Сокірка [8; 24-25; 59; 81; 159].

Водночас, у деяких вітчизняних роботах розроблювали дотичну проблематику вже в правових умовах, що склалися із прийняттям зазначеного законодавчого акту. Серед таких монографічних досліджень слід виділити два з більш загальним предметом: А. М. Меденцев «Розслідування злочинів, що вчиняються у сфері державних закупівель» (дисертація кандидата юридичних наук), 2015 р. [75]; В. В. Дараган «Протидія злочинам у сфері державних закупівель підрозділами Департаменту захисту економіки Національної поліції України» (монографія), 2017 р. [24] та «Протидія злочинам у сфері державних закупівель» (реферат на здобуття премії Президента із загальною кількістю публікацій, включених до циклу, – 184), 2019 р. [23].

Так, А. М. Меденцевим зроблено вагомий внесок у розроблення методики розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються у сфері публічних закупівель. До основних здобутків його дослідження слід віднести:

по-перше, здійснення криміналістичної класифікації злочинів, що вчиняються у сфері публічних закупівель, на основі концепції про технології злочинного збагачення. Згідно із цією технологією кримінальні правопорушення розподілено на основні і підпорядковані (вторинні). Відповідно виділено дві основні технології злочинного збагачення: а) де основним кримінальним правопорушенням визначено заволодіння державними коштами шляхом зловживання службовим становищем; б) прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою замовника конкурсних торгів;

по-друге, визначено зміст найсуттєвіших елементів криміналістичної характеристики злочинів у сфері публічних закупівель:

1) предмет зазіхання – державні (бюджетні) кошти, які використовуються в безготівковій формі через банківський (казначейський) розрахунковий механізм зі складанням відповідних документів;

2) правове регулювання публічних закупівель представлено важливим елементом криміналістичної характеристики, оскільки положення чинного законодавства відіграють роль зовнішньої обстановки (умов) кримінальних правопорушень у розглядуваній сфері, орієнтуючись на яку злочинці обирають способи щодо підготовки, вчинення та приховування своїх злочинних дій;

3) контроль публічних закупівель – це систематичне спостереження за розпорядником державних коштів у процесі придбання ним товарів, робіт, послуг належної якості, яке здійснюють уповноважені суб'єкти;

4) особа злочинця класифікована на три категорії: а) службова (посадова) особа замовника; б) учасник процедури закупівлі; в) особа, яка виконує допоміжні функції (пособництва) в механізмі вчинення злочинів;

5) *способи вчинення кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель розглядаються криз призму способів основних злочинів:*

5.1) *способи заволодіння державними коштами шляхом зловживання службовим становищем суб'єктом замовника торгів (ч. 2, 3, 4 ст. 191 КК України):* а) заволодіння бюджетними коштами *шляхом закупівлі товарів, робіт або послуг за завищеними цінами;* б) заволодіння державними коштами *шляхом закупівлі непридатного до використання або експлуатації устаткування, товарно-матеріальних цінностей;* в) заволодіння державними коштами *шляхом перерахування платежів за товар (устаткування), який фактично не поставлявся;* г) заволодіння державними коштами *шляхом оплати фактично не виконаних або завищених робіт чи послуг;*

5.2) *способи вчинення злочинів, передбачених ст. 368 КК України і ст. 369 КК України:*

5.2.1) *службовими особами замовника торгів:* а) здійснення оцінки пропозицій конкурсних торгів усупереч переліку критеріїв та методиці; б) визначення переможцем учасника, який не відповідає кваліфікаційним критеріям; в) здійснення публічної закупівлі без проведення процедур, передбачених законодавством (наприклад, якщо сума договору перевищує встановлену законодавством межу) тощо; г) витрачання бюджетних коштів на

придбання товарів, робіт або послуг в обсягах, які перевищують установлені граничні суми витрат;

5.2.2) службовими особами учасника торгів: а) використовують фіктивні підприємства як посередників для ухилення від юридичної відповідальності (перекладають її на підставних керівників фіктивних підприємств); б) використовують підроблені документи щодо відповідності учасника кваліфікаційним критеріям учасника конкурсних торгів; в) використовують підроблені документи щодо забезпечення пропозиції конкурсних торгів (поруки, гарантійних листів, застави, завдатку, депозиту); г) використовують підроблені документи щодо якості, комплектності товарів, які планується постачати;

по-третє, встановлено, що механізм вчинення злочинів даної категорії детерміновано етапами закупівель, предметом та обстановкою кримінального правопорушення;

по-четверте, здійснено типізацію слідчих ситуацій, тактичних завдань досудового розслідування кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель та розроблено алгоритм їх вирішення. Визначено особливості слідчих ситуацій початкового етапу розслідування. Для цього запропоновано використовувати характер первинних відомостей, що вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань: 1) відкриття кримінального провадження за повідомленням (матеріалами) органу державного фінансового контролю або іншого контролюючого органу; 2) відкриття кримінального провадження за повідомленням (матеріалами) оперативного підрозділу; 3) відкриття кримінального провадження за ознаками злочинів у сфері публічних закупівель, виявлених під час розслідування іншого злочину.

У цьому сенсі прогресивними стали роботи 2016-2019 р.р. В. В. Дарагана, присвячені протидії злочинам у сфері державних закупівель [23]. Аспект виявлення розглядуваних кримінальних правопорушень був висвітлений завдяки науковому вирішенню проблем: визначення напрямів здійснення аналітичної розвідки в мережі Інтернет під час оперативно-розшукової протидії

злочинам у сфері державних закупівель; окреслення етапів проведення економіко-правового аналізу; організації взаємодії оперативних, слідчих підрозділів, у тому числі з іншими суб'єктами контролю за здійсненням державних закупівель у протидії досліджуванім кримінальним правопорушенням. Реалізований у вирішенні зазначених та інших проблем підхід дозволив вченому вперше визначити напрями формування стратегії економічної безпеки у сфері закупівель: адаптаційний; забезпечення прозорості та гласності; каральний; організаційно-управлінський; правовий; превентивний; соціально-економічний [23; 26-27; 28].

У монографії 2017 р. В. В. Дараган розглядає питання: методологічних підходів дослідження проблем оперативно-розшукової протидії злочинам у сфері державних закупівель; характеристики оперативної обстановки та криміногенної ситуації у цій сфері; теоретико-методологічним засадам формування економічної безпеки у сфері державних закупівель як складової національної безпеки України; характеристики злочинів у сфері державних закупівель; удосконаленню механізму правового регулювання оперативно-розшукової протидії злочинам у зазначеній сфері; її структурно-функціональному забезпеченню; організації взаємодії підрозділів Департаменту захисту економіки Національної поліції України з іншими суб'єктами контролю за здійсненням державних закупівель; організаційно-тактичним засадам оперативного обслуговування сфери державних закупівель; використанню аналітичної розвідки в мережі Інтернет, економіко-правового аналізу; організаційно-тактичним засадам виявлення та запобігання розглядуваним кримінальним правопорушенням, їх документуванню та реалізації матеріалів оперативної розробки; оперативно-розшуковому забезпеченню кримінального провадження [24]. Зазначене дослідження заклало фундамент подальших наукових розробок цієї тематики у сфері оперативно-розшукової діяльності, що, безумовно, необхідні із урахуванням сучасних реалій законодавчих та структурно-функціональних змін у державних органах, що здійснюють

оперативно-розшукову та слідчу протидію господарським та корупційним кримінальним правопорушенням.

Розроблені у зазначених дослідженнях засади протидії кримінальним правопорушенням, що вчиняються у сфері публічних закупівель, стали підґрунтям подальших наукових розвідок щодо проблем виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із закупівлями в окремих сферах господарства. Серед таких вітчизняних робіт, передусім, слід відзначити дисертаційне дослідження 2018 р. Ю. С. Доліновського «Особливості виявлення та розслідування злочинів, що вчиняються під час здійснення публічних закупівель у сфері охорони здоров'я» [36]. Водночас, вітчизняних монографічних досліджень, присвячених розслідуванню кримінальних правопорушень, що вчинюються у сфері будівництва, об'єктивно не вистачає.

Поряд із зазначеним, особливо необхідно підкреслити наукову цінність докторського дослідження А. П. Запотоцького «Теоретичні основи та практика розслідування злочинів у сфері будівництва» [49], якою вперше у вітчизняній криміналістиці на основі застосування міждисциплінарного підходу було визначено:

по-перше, криміналістичне поняття «злочини у сфері будівництва», що становлять однорідну групу суспільно небезпечних діянь проти власності, у сфері господарської діяльності, у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, проти безпеки виробництва; в основу їх систематизації покладено комплекс спільних ознак особи правопорушника, обстановки і предмету злочинів, слідоутворення та специфічних засобів збирання і використання доказів;

по-друге, науково аргументовано доцільність запровадження у практику розслідування злочинів у сфері будівництва зарубіжного досвіду правової регламентації та організаційного забезпечення окремих процесуальних дій і допоміжних організаційних заходів, які, в тому числі, стосуються проведення

тактичних операцій з установлення ознак штучного завищення обсягів і вартості будівельних робіт;

по-третє, структуру комплексної криміналістичної методики розслідування злочинів у сфері будівництва, що включає загальні положення (основи) розслідування корисливих посягань на власність, службових зловживань і порушень правил безпеки виробництва, та окремі (групові, видові і внутривидові) методики розслідування привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (розкрадань), шахрайств, пов'язаних із залученням коштів інвесторів на будівництво, порушень правил безпеки при проведенні будівельних робіт, а також споріднених і супутніх злочинів, передбачених ст. 197-1, 205-1, 206, 209, 361, 364, 364-1, 366, 367 КК України;

по-четверте, запропоновано порядок (програму) збирання стороною обвинувачення доказів учинення розкрадань у сфері будівництва шляхом проведення комплексу пов'язаних єдиним тактичним задумом слідчих (розшукових), інших процесуальних дій та організаційних (контрольних) заходів, у тому числі вилучення (шляхом тимчасового доступу або обшуку) й огляду проектно-кошторисної та іншої документації; застосування методів контролю (інвентаризації, контрольних обмірів, економіко-криміналістичного та документального аналізу); проведення ревізії (аудиту, службових та інших перевірок) будівельної організації; допиту свідків, потерпілих і підозрюваних; призначення та проведення окремих видів експертиз.

Злочини у сфері будівництва визначені як криміналістично однорідна група суспільно небезпечних діянь, що містять спільні родові ознаки, зокрема: вчиняються у процесі здійснення професійної діяльності та полягають у порушенні норм і правил, що закріплені в регулятивному законодавстві (стандартах) і локальних нормативно-правових актах; предметами (знаряддями) злочинів є будівельні обладнання, техніка, матеріали та інші специфічні речі, а також кошти, виділені на здійснення будівельних робіт; суб'єктами злочинів є учасники правовідносин у галузі будівництва, що охоплює проектно-

вишукувальні, монтажні та пусконаладжувальні роботи, пов'язані зі зведенням і створенням (фінансуванням будівництва), зміною (реконструкцією, ремонтом, реставрацією) або знесенням будівель, споруд та інших об'єктів; сліди злочинної діяльності відображаються як у будівельній продукції, так і у відповідних господарських і фінансових документах; збиранню доказів учинення злочинів у сфері будівництва сприяє використання органами досудового розслідування спеціальних будівельно-технічних та економічних знань, що потребує додаткової фахової спеціалізації слідчих [49, с. 391].

Водночас, науковий рівень узагальнення докторського дослідження дозволив автору в рамках третього розділу роботи «Наукові засади методики розслідування злочинів у сфері будівництва» лише розкрити структуру та зміст відповідної методики, а також означити стан і перспективи формування таких окремих методик розслідування кримінальних правопорушень у сфері будівництва як привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері будівництва; шахрайств, пов'язаних із залученням коштів громадян на будівництва житла; порушення правил охорони праці та безпеки під час будівництва.

Таким чином, власне методика виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, залишилася як актуальна перспектива подальших наукових досліджень.

На наш погляд мета побудови методики виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, повинна вирішуватися через розв'язання таких актуальних наукових завдань:

розкриття правової регламентації публічних закупівель у сфері будівництва як основи формування криміналістичної характеристики досліджуваних кримінальних правопорушень;

здійснення криміналістичного аналізу кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, для формування відповідної криміналістичної характеристики;

визначення обставин, що підлягають встановленню, типових слідчих ситуацій, завдань і засобів їх вирішення на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва;

окреслення порядку планування та організації розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з публічними закупівлями у сфері будівництва;

встановлення тактичних особливостей проведення окремих слідчих (розшукових) дій у розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, а також використання спеціальних знань під час роботи у кримінальних провадженнях досліджуваної категорії.

1.2 Криміналістична класифікація кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва

Слід наголосити на тій обставині, що питання криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень на сьогодні обґрунтовані на рівні криміналістичного вчення окремо наукового рівня [див.: 41, с. 233-266]. Вагомий внесок у розробку даної проблеми зробили такі вчені-криміналісти, як В. П. Бахін, Р. С. Белкін, І. О. Возгрін, А. Ф. Волобуєв, В. К. Гавло, Ю. П. Гармаєв, І. Ф. Герасімов, С. Ю. Косарев, В. Є. Корноухов, Г. А. Матусовський, М. В. Салтевський, М. О. Селіванов, В. Г. Танасевич, В. В. Тіщенко, А. В. Шмонін та ін. Рівень наукових досліджень щодо цієї криміналістичної категорії дає підстави констатувати, що криміналістична класифікація, пройшовши еволюційний шлях становлення, нині набуває все більш вагомого значення. Практично кожне наукове дослідження, у тому числі

з проблем методики розслідування злочинів, супроводжується уточненням існуючих або побудовою нових класифікаційних конструкцій [41, с. 240].

Дійсно, під час розроблення нових криміналістичних методик, у тому числі, широко застосовується типологічний метод, що є засобом наукової класифікації за допомогою абстрактних теоретичних моделей (типів), в яких фіксуються найважливіші структурні або функціональні особливості досліджуваних об'єктів. Типологічний підхід передбачає розчленування систем об'єктів та їх наступне групування за допомогою узагальнених, ідеалізованих моделей. Такий підхід сприятиме вирішенню завдання з упорядкованого опису і пояснення певної сукупності об'єктів, дослідженню їх будови і функцій у системі [173, с. 638]. Класифікація у даному випадку розглядається як процес і результат застосування типологічного методу, що дозволяє розділити множинність об'єктів на підмножини (підкласи) за визначеними ознаками. Наукова класифікація допомагає розкрити сутність досліджуваних об'єктів, повніше і точніше виділити й оцінити їхні властивості, зв'язки і відносини, сприяє систематизації знань, понятійного апарату, слугує базою для подальшої розробки теорій і положень у тій чи іншій науковій галузі [169, с. 45].

Особливо треба наголосити на тому факті, що всі науки кримінально-правового циклу активно застосовують класифікацію кримінальних правопорушень, користуючись при цьому різними критеріями, виходячи із необхідності вирішення своїх теоретичних завдань. Власне криміналістика під класифікацією кримінальних правопорушень розуміє їх поділ на певні групи за відповідними притаманними їм ознаками, істотними саме з криміналістичної точки зору, які відрізняють їх від інших кримінальних правопорушень. Таким чином, необхідно приєднатися до точки зору тих вчених, які вважають, що криміналістична класифікація кримінальних правопорушень повинна бути спрямована на вдосконалення і подальший розвиток методик розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень, сприяючи деталізації, з'ясуванню особливостей їх криміналістичної характеристики [41, с. 233-267].

Вирішення завдання даного підрозділу, що полягає у здійсненні криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, вимагає, передусім, застосування логічних прийомів аналізу і синтезу, за допомогою чого стає можливим дослідження виділених ознак у їх єдності та взаємозв'язку. Об'єкт дослідження може бути правильно пізнаний лише тоді, коли за допомогою класифікації проникають від вихідного цілого до його утворюючих елементів, частин, і від них знову до цілого, пізнаючи закономірності присутності таких частин і елементів, їх взаємозв'язку і взаємодії в рамках досліджуваної системи. Тому доцільно підтримати точку зору тих вчених, які підкреслювали важливість систематики і класифікації в методиці розслідування, оскільки вони дозволяють розробляти диференційовані рекомендації, що враховують особливості того чи іншого класу, групи об'єктів [зокрема, див.: 41, с. 233-267].

Особливістю сучасного етапу розвитку науки криміналістики, формування окремих методик розслідування є необхідність здійснення їх побудови на підставі відповідних базових положень криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень. Тому одним із нагальних завдань, що постають перед ученими-криміналістами, слід вважати необхідність розроблення принципів, процедур, термінологічного апарату та інших аспектів побудови і використання криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень як окремого вчення. І навпаки, відсутність чіткого, логічно завершеного опису класифікаційних побудов об'єктів дослідження істотно стримує розвиток криміналістичної методики, негативно позначається на якості її розробок та ефективності впровадження наукових результатів у практику [157, с. 57].

Як зазначено професором В. В. Тіщенком, криміналістична класифікація є дуже важливим елементом дослідження кримінальних правопорушень, оскільки спрямована на їх систематизацію, виділення певних специфічних груп, що дає змогу зробити більш детальний і змістовно конкретний їх опис та аналіз, тим самим сприяє розробленню, вдосконаленню і розвитку окремих методик

розслідування. Ось чому криміналістичну класифікацію кримінальних правопорушень варто вважати одним із принципів, що сприяє формуванню методики розслідування [62, с. 350]. Водночас, сучасний рівень розвитку криміналістики, як зазначалося вище, дозволив обґрунтувати класифікацію кримінальних правопорушень на рівні окремого вчення у криміналістичній теорії.

Прикладом ґрунтовної криміналістичної класифікації є відповідне групування досліджуваних кримінальних правопорушень, що здійснено за різними підставами у докторському дослідженні А. П. Запотоцького, присвяченому теоретичним основам та практиці розслідування злочинів у сфері будівництва [49].

Вченим будівництво розглядається як галузь матеріального виробництва, в якій створюються основні фонди виробничого та невиробничого призначення: готові до експлуатації будівлі, будівельні конструкції, споруди, їхні комплекси. У широкому значенні (як галузь) до будівництва також належать капітальний і поточний ремонт будівель і споруд, а також їх реконструкція, реставрація та реновація. Процес будівництва охоплює всі організаційні, вишукувальні, проектні, будівельно-монтажні та пусконаладжувальні роботи, пов'язані зі створенням, зміною або знесенням об'єкта, а також взаємодію з компетентними органами з приводу проведення таких робіт. Проведеним опитуванням працівників, які брали участь у розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері будівництва, виявлено потребу практиків у розробленні криміналістичних методик за напрямками розслідування привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (розкрадань) у сфері будівництва (88,3 % опитаних); шахрайств, пов'язаних із залученням коштів інвесторів на будівництво (60,6 %); порушень правил безпеки під час будівництва (53,9 %) [49, с. 58].

Крім того, використовуючи вищенаведені теоретичні положення, сформульовані В. А. Журавелем, В. В. Тіщенком, В. Ю. Шепітьком та ін.,

А. П. Запотоцький систематизував кримінальні правопорушення у сфері будівництва за різними критеріями. Це дозволило довести, що при всій багатоплановості кримінально-правового змісту і кваліфікації кримінальні правопорушення у сфері будівництва, все ж таки, становлять однорідну групу суспільно небезпечних діянь, об'єднаних на основі таких спільних ознак:

по-перше, їх вчиняють суб'єкти, які є учасниками правовідносин в одній галузі економіки – будівництві;

по-друге, кримінальні правопорушення, у тому числі корупційного характеру, вчиняють особи у зв'язку зі здійсненням ними професійної діяльності шляхом порушення норм і правил будівництва, а також представники державних інституцій під час реалізації дозвільних, тендерних, контрольно-наглядових та інших закріплених регулятивним законодавством процедур [49, с. 56-58].

Крім зазначених найсуттєвіших класифікацій, А. П. Запотоцьким підкреслено і ряд криміналістично значущих особливостей кримінальних правопорушень, що вчинюються у сфері будівництва: 1) їх предметами є матеріали, обладнання, будівельна техніка та інше специфічне майно, що використовується в ході будівельних робіт; 2) сліди злочинної діяльності у сфері будівництва відображаються (фіксуються) як у будівельній продукції, так і у відповідних господарських і фінансових документах; 3) збиранню доказів учинення злочинів у сфері будівництва сприяє використання органами досудового розслідування спеціальних будівельно-технічних знань, що обумовлює важливість фахової спеціалізації слідчих [49, с. 58].

У контексті формування криміналістичних методик розслідування важливе методологічне значення має розподіл кримінальних правопорушень у сфері будівництва залежно від таких критеріїв як:

по-перше, родовий об'єкт кримінально-правової охорони (проти власності; у сфері господарської діяльності; у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг; проти авторитету органів

державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян; проти безпеки виробництва);

по-друге, способів (технологій) учинення суспільно небезпечних діянь (крадіжка, привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, шахрайство, порушення правил безпеки під час виконання будівельних робіт);

по-третє, етапів будівництва (підготовка до будівельних робіт, у тому числі дозвільні і тендерні процедури, та їх початок; активна фаза будівництва; завершення будівництва і здача об'єкта в експлуатацію, з часто притаманним корупційним залученням працівників державних контролюючих органів, комунальних та інших служб); по-четверте, суб'єкта злочину (загальний суб'єкт, спеціальний суб'єкт) [49 с., 58].

Як слушно підкреслюється дослідником, серед зазначених груп кримінальних правопорушень набули розповсюдження злочини проти власності, поєднані з протиправним діянням у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Незаконне одержання чи заволодіння коштами зазвичай відбувається з використанням службового підроблення, службової недбалості, зловживання владою або службовим становищем, прийняттям пропозиції, обіцянки або одержанням неправомірної вигоди службовою особою. Суб'єктами таких діянь є службові особи юридичних осіб публічного й приватного права. Майже в усіх випадках схеми з підробленням документів і подальшим розкраданням коштів здійснюються саме за їх сприяння шляхом зловживання службовим становищем. Ці посадовці заради отримання неправомірної вигоди вдаються до фальсифікації документів. Прямими доказами наявності умислу на розкрадання, до якого вдаються службові особи у сфері будівництва, можуть бути: документи, виконані або підписані службовими особами, зміст яких розкриває їхні справжні наміри (документація щодо профілю діяльності компанії, яка містить ознаки підроблень, документообіг із партнерами, письмові вказівки підлеглим, власні записи тощо); свідчення очевидців (колег,

знайомих, родичів) щодо намірів фігурантів і характеру діяльності, яку вони здійснюють; документи, складені за результатами проведення оперативно-розшукових та оперативно-технічних заходів; результати інвентаризацій, ревізій, інших спеціальних перевірок, що свідчать про фінансове становище суб'єктів, котрі беруть участь у відносинах у сфері будівництва на момент узяття на себе певних зобов'язань [43, с. 32-43].

Таким чином, виділення в масиві кримінальних правопорушень у сфері будівництва окремої групи тих із них, що вчинюються спеціальним суб'єктом, та є корупційними корисливими правопорушеннями, що вчинюються під час реалізації дозвільних, тендерних, контрольних-наглядових та інших закріплених регулятивним законодавством процедур, дозволяє виділити у зазначеному масиві злочинності сегмент для розроблення окремої видової методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва.

Зазначені положення криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень у сфері будівництва, безперечно, повинні стати базою для подальшого розроблення методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у цій сфері. Водночас, спосіб розкрадання, пов'язаний із використанням процедур публічних закупівель у сфері будівництва, повинен бути обов'язково врахований як такий, що накладає суттєву специфіку як на технологію відповідної злочинної діяльності, так і на тактику розслідування таких кримінальних правопорушень.

Зазначене обумовлює необхідність звернення до криміналістичних класифікацій здійснених А. М. Меденцевим під час формування методики розслідування злочинів, що вчиняються у сфері публічних закупівель [75], та їх доповнення зазначеними основними положеннями типологізації кримінальних правопорушень у сфері будівництва.

Вченим криміналістична класифікація кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель здійснена на основі концепції «технологій злочинного збагачення». Згідно із цією концепцією, підставою для класифікації

обрано місце (роль) того чи іншого кримінального правопорушення в злочинній технології (основні й підпорядковані). З цих позицій кримінальні правопорушення у сфері публічних закупівель поділені на дві групи.

До першої категорії основних кримінальних правопорушень належать заволодіння державними коштами шляхом зловживання службовим становищем (ч.ч. 2, 3, 4 ст. 191 КК України), де суб'єктом виступає службова особа замовника конкурсних торгів. Це кримінальне правопорушення поєднується з підпорядкованими злочинами (ст.ст. 205 «Фіктивне підприємництво», 358 «Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, їх збут, використання підроблених документів», 364 «Зловживання владою або службовим становищем», 364-1 «Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми», 366 «Службове підроблення» КК України).

Друга категорія зазначених правопорушень – це прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою замовника конкурсних торгів (ст. 368 КК України); пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України) з боку службової особи-учасника конкурсних торгів. Вказана категорія основних кримінальних правопорушень поєднується з підпорядкованими злочинами, які передбачені ст.ст. 205, 358, 365 «Перевищення влади або службових повноважень», 365-2 «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги», 366 КК України [77 с., 6].

На основі аналізу викладених у спеціальній літературі криміналістичних класифікацій кримінальних правопорушень, що вчинюються у сфері будівництва, у тому числі способом, пов'язаним із зловживаннями під час проведення публічних закупівель, дозволяє зробити попередній висновок, що для побудови відповідної методики розслідування суттєвими є кримінально-правові критерії групування (родовий об'єкт, суб'єкт). Водночас, найбільш значущими є криміналістичні критерії, передусім сфера протиправної діяльності та конкретизований спосіб вчинення. Відповідно до вказаних

критеріїв кримінальні правопорушення, пов'язані із публічними закупівлями у сфері будівництва, розподіляються на дві групи:

1) заволодіння державними коштами шляхом зловживання службовим становищем, що вчинюється службовою особою замовника конкурсних торгів (ст. 191 у сукупності з кримінальними правопорушеннями, передбаченими ст.ст. 205-1, 358, 364, 364-1, 366 КК України);

2) прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою замовника конкурсних торгів (ст. 368 КК України); пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України) з боку службової особи-учасника конкурсних торгів (вчинюються у сукупності зі ст.ст. 205-1, 358, 365, 365-2, 366 КК України).

Окрім впливу на класифікацію кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями, врахування сфери їх учинення – процесу будівництва – обумовлює формування відповідної зазначеній сфері «слідової картини» вчинюваних кримінальних правопорушень: будівельна та конкурсна документація; покази організаторів і учасників торгів; результати оперативно-розшукової діяльності уповноважених оперативних підрозділів; висновки інвентаризацій, ревізій, перевірок тощо.

РОЗДІЛ 2

ПОБУДОВА КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПУБЛІЧНИМИ ЗАКУПІВЛЯМИ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА

2.1 Правова регламентація публічних закупівель у сфері будівництва як основа формування криміналістичної характеристики досліджуваних кримінальних правопорушень

Однією з основних передумов для ефективного виявлення та розслідування кримінальних правопорушень у сфері будівництва є знання працівниками правоохоронних органів особливостей функціонування цієї сфери, її правової регламентації в сучасних умовах ринкових відносин, оскільки саме розглядувана галузь господарства має дуже суттєві особливості, що, зокрема, обумовлює її дуже високий рівень криміналізації [36, с. 39]. Розкриття змісту цього елемента в рамках предмета дослідження надасть змогу продемонструвати сучасний стан вітчизняних публічних закупівель у сфері будівництва.

Вчені наголошували на тій обставині, що кримінальні правопорушення, що вчиняються у сфері держаних закупівель, є групою правопорушень зі специфічною криміналістичною характеристикою. Зазначене обумовлено тією обставиною, що вони вчиняються в рамках виконання господарського договору, який укладається між замовником і учасником за результатами проведення процедури закупівлі/спрощеної закупівлі та передбачає платне надання послуг, виконання робіт або придбання товару [132, п. 6 ст. 1].

Придбання за держаний кошт товарів, робіт і послуг, часто недостатньо якісних, за значно завищеними цінами, хабарництво при організації закупівельних операцій суттєво знижують ефективність використання бюджетних коштів або призводять до їх прямого розкрадання. Особливості механізму підготовки і вчинення таких кримінальних правопорушень значною мірою обумовлюються предметом зазіхання та правовим регулюванням публічних закупівель в Україні, якими створюється певна обстановка вчинення кримінальних правопорушень [76, с. 10].

Відштовхуючись від зазначеного тезису, вважаємо необхідним, передусім, окреслити особливості предмету кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва.

Розглядувані правопорушення передбачають протиправне заволодіння саме бюджетними коштами, які мають певний законодавчо чітко визначений порядок формування, розподілу і використання. Водночас, вони постійно є одним із найбільш привабливих предметів злочинного посягання, передусім під час організованої злочинної діяльності, яка включає в себе десятки прийомів і способів вилучення коштів із казни. Найбільш небезпечними із них є заволодіння бюджетними коштами шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України). Під час розслідування цього кримінального правопорушення правоохоронні органи стикаються з суттєвими труднощами, що обумовлені специфічністю предмета кримінального правопорушення, різноманітними способами його вчинення, широким спектром проявів активної злочинної протидії тощо.

Досліджуючи бюджетні кошти з криміналістичних позицій як предмет злочинного зазіхання під час учинення зловживання службовим становищем, А. М. Меденцев наголошує, що особливості цього предмету детермінують дії злочинців з підготовки, вчинення і приховування кримінальних правопорушень, які, у свою чергу, пов'язані з утворенням певних слідів – джерел доказів. Саме тому є необхідним детальний опис типових ознак бюджетних коштів як особливого предмету злочинного зазіхання [76, с. 10].

Важливість однозначного розуміння цього питання для практики правозастосування підкреслює той факт, що у самому кримінальному законодавстві надано визначення розглядуваного поняття у примітці 1 до ст. 210 КК України, що передбачає відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням. Згідно із вказаною приміткою до бюджетних належать кошти, що включаються до бюджетів усіх рівнів незалежно від джерела їх формування [64]. У свою чергу, п. 1 ст. 2 Бюджетного кодексу України [11] визначає бюджет як план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду. Нарешті, матеріальним вираженням запланованих у бюджеті доходів та видатків є Закон «Про Державний бюджет України» чи рішення відповідної ради, де факт включення показника доходів чи видатків має конкретно-адресний зміст та покладає обов'язок на органи державної влади в особі їх керівників зі збирання коштів і надає повноваження з їх використання [19].

Водночас, дослідники слушно наголошують на тій обставині, що фінансовий план держави, яким є державний та місцеві бюджети, це не реальний план, а лише припущення про надходження доходів і напрями їх використання. В дійсності, можливість використання коштів бюджету, для покриття видатків, починається з моменту зарахування доходів на казначейський рахунок відповідного бюджету [11, ч. 5 ст. 45, ч. 5 ст. 78]. Тільки після цього органи державного казначейства здійснюють розподіл зарахованих до бюджетів доходів відповідно до нормативно встановлених правил [76, с. 11].

З цього приводу А. М. Меденцев підкреслює, що особливістю використання бюджетних коштів при здійсненні публічних закупівель є їх застосування тільки у безготівковій формі зі складанням відповідних документів. Під безготівковими бюджетними коштами розуміються облікові

записи грошових одиниць, що знаходяться на банківських рахунках чи рахунках Держказначейства та закріплюються у документальній формі, які при перерахунку (трансформуванні) є еквівалентом готівкових бюджетних коштів. Таким чином, при вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 191 КК України, предметом зазіхання є бюджетні кошти у безготівковій формі, для заволодіння якими потрібен банківський розрахунковий механізм. Це обумовлює в механізмі вчинення злочину використання банківських рахунків підприємств (учасників торгів) і складання низки певних документів, що детермінує як способи підготовки і вчинення злочинів, так і відображення цих злочинів у навколишньому середовищі [76, с. 11].

Необхідно приєднатися до точки зору тих дослідників, які підкреслюють суттєві відмінності кримінального правопорушення, передбаченого ст. 191 КК України «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем», від правопорушень, передбачених ст. 210 «Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням» та ст. 211 КК України «Видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону», предметом яких можуть бути як реально одержані кошти, так і кошти, які лише заплановані як доходи і видатки державного або місцевого бюджету, наголошуючи при цьому, що предметом злочинів у сфері держаних закупівель можуть бути тільки наявні кошти, які мають відповідне цільове призначення [165, с. 87; 76, с. 11].

Вищенаведена безперечна аргументація дозволила криміналістам визначити наступні обов'язкові ознаки бюджетних коштів як предмету злочину, передбаченого ст. 191 КК України, які повинні: 1) бути включені до Закону «Про Державний бюджет України» на певний рік або до рішення місцевої ради про місцевий бюджет, у якому встановлені певні доходи і видатки відповідного бюджету; 2) міститися у відповідних планових документах (кошториси, плани використання бюджетних коштів, паспорти бюджетних програм тощо); 3) мати

чітке цільове призначення на здійснення публічних закупівель, затверджених розписом бюджету асигнуванням, встановленим вищестоящим розпорядником бюджетних коштів та закріплення цих асигнувань у планових документах нижчестоящого розпорядника або одержувача; 4) фактично знаходитися на рахунках розпорядників та одержувачів бюджетних коштів (зарахування коштів на рахунок відповідної бюджетної установи, відкритий в органі Держказначейства чи установі банку); 5) містити відомості про коло осіб, які мають право розпорядження (використання) цими коштами; 6) визначати підстави для здійснення платежів за рахунок коштів бюджету (бюджетного зобов'язання) – укладення договору на придбання товару, послуги тощо.

Зазначене дозволило дослідникам [зокрема, див.: 76, с. 12] встановити таку закономірність, що правовий режим коштів, які витрачаються при здійсненні публічних закупівель, має детермінантні зв'язки як з особою злочинця, так і способами вчинення кримінальних правопорушень та їх слідами, що виводить значення знання цього елемента криміналістичної характеристики розглядуваних кримінальних правопорушень на центральне місце серед інших елементів криміналістичної характеристики.

Однак ми повинні підкреслити і ту суттєву обставину, що лише одного розуміння зазначених особливостей предмету злочинного посягання досліджуваного виду злочинності замало для того, щоб ефективно організувати виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва. Для цього працівникам правоохоронних органів необхідні комплексні знання сучасного механізму правового регулювання як процесу закупівель, взагалі, так і їх проведення у сфері будівництва, зокрема.

На сьогодні таке правове регулювання здійснюється на законодавчому та підзаконному рівнях.

Профільними законами, що регламентують розглядувану сферу, передусім, є:

- Бюджетний кодекс України [11], що визначає бюджетну систему України, її принципи; порядок фінансування бюджету (дефіцит, профіцит) та державний (місцевий) борг; бюджетний процес і його учасників; доходи, видатки та кредитування державного бюджету України; процес складання бюджетної декларації та проекту державного бюджету; розгляд і затвердження державного бюджету України; порядок виконання державного бюджету і внесення змін до Закону «Про державний бюджет України» [див.: 97]; бухгалтерський облік та звітність про виконання державного бюджету; надходження та витрати місцевих бюджетів; їх складання, розгляд, затвердження, виконання та звітність; розмежування видатків між бюджетами; міжбюджетні трансферти; контроль за дотриманням бюджетного законодавства; відповідальність і заходи впливу за вчинені порушення бюджетного законодавства тощо;

- «Про публічні закупівлі» [134], який набрав чинності 1 квітня 2016 року та запровадив кардинальну реформу шляхом створення електронної системи публічних закупівель в онлайн режимі під назвою «ProZorro». Основною метою реформ, що в цілому досягнута, але, нажаль, не виключила можливості і практики зловживань, – це суттєве зниження корупції під час публічних закупівель за рахунок забезпечення головного принципу системи «ProZorro» – «всі бачать все». Водночас, такі складові мети реформи як максимальна ефективність та економія бюджетних коштів під час публічних закупівель, нажаль, залишилися нереалізованими. Тим не менш, реформа надала можливості онлайн спостереження або участі у закупівлях шляхом виконання такого технічно простого алгоритму: зайти на сайт «Prozorro.gov.ua»; обрати майданчик, зареєструвати персональний кабінет, отримавши логін і пароль; підписатися на певну групу товарів чи послуг із безкоштовним отриманням новин про оголошені закупівлі; подання електронних документів для участі у торгах; відслідковування процедури торгів із ознайомленням з комерційними пропозиціями всіх учасників та правом електронного оскарження їх результатів. Безпосередньо коментований закон встановлює:

а) загальні положення публічних закупівель, зокрема:

- їх принципи: добросовісної конкуренції серед учасників; максимальної економії, ефективності та пропорційності; відкритості та прозорості на всіх стадіях закупівель; недискримінації учасників та рівного ставлення до них; об'єктивного та неупередженого визначення переможця; запобігання корупційним діям і зловживанням;

- основні терміни, сфера застосування закону та категорії замовників, передумови здійснення закупівель, їх планування, міжнародні зобов'язання України у сфері закупівель;

б) механізм державного регулювання і контролю, в тому числі громадського, що здійснюється шляхом систематичного спостереження за розпорядником державних коштів у процесі придбання ним товарів, робіт, послуг належної якості, у необхідній кількості, у потрібний час, за прийнятною ціною, у відповідного постачальника за державні кошти з метою забезпечення добросовісної конкуренції серед учасників, відкритості і прозорості на всіх стадіях закупівлі, а також об'єктивної та неупередженої оцінки конкурсних пропозицій [60]. Закон визначає порядок здійснення моніторингу процедур публічних закупівель та компетенцію уповноваженого органу у цій сфері, яким на сьогодні є Державна аудиторська служба за активної участі Рахункової палати та Державної казначейської служби України. Ці органи в процесі здійснення контрольної функції також активно взаємодіють з Міністерством економіки, Антимонопольним комітетом, Державними податковою, митною та службою статистики, Міністерством внутрішніх справ, органами прокуратури, Державного бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки України;

в) загальні умови здійснення закупівель: порядок оприлюднення інформації про закупівлю; організації закупівельної діяльності замовника; електронну систему закупівель; кваліфікаційні критерії процедури закупівлі, підстави для відмови в участі у ній; орган та порядок оскарження процедур закупівлі (Антимонопольний комітет України, що відповідно до ч. 1 ст. 18 Закону утворює Комісію (комісії) з розгляду скарг про порушення

законодавства у сфері публічних закупівель); звіт про результати проведення закупівлі з використанням електронної системи закупівель та види процедур публічних закупівель:

- відкриті торги – основна процедура закупівлі, для проведення якої пропозиції мають право подавати всі заінтересовані особи та має бути подано не менше двох тендерних пропозицій (ст. 20);

- торги з обмеженою участю – процедура, яка проводиться у два етапи (кваліфікаційний відбір і торги), що застосовуються у разі потреби попередньої перевірки кваліфікації учасників шляхом проведення кваліфікаційного відбору із числа не менш як чотирьох учасників у першому та трьох у другому етапах (ст.ст. 36-39);

- конкурентний діалог, що може бути застосований замовником у разі неможливості визначити необхідні технічні, якісні характеристики (специфікації) робіт або визначити вид послуг і для прийняття рішення про закупівлю необхідно провести переговори з не менше ніж трьома учасниками процедури закупівлі (ст.ст. 34, 35);

- переговорна процедура закупівлі, що використовується замовником як виняток у порядку, передбаченому ст. 40 Закону, відповідно до якої замовник укладає договір про закупівлю після проведення переговорів щодо ціни та інших умов договору про закупівлю з одним або кількома учасниками процедури закупівлі;

- спрощені закупівлі – придбання замовником товарів, робіт і послуг, вартість яких дорівнює або перевищує 50 тисяч гривень та є меншою за вартість, встановлену у п.п. 1 і 2 ч. 1 ст. 3 Закону, що проводиться замовником із застосуванням електронного аукціону відповідно до ст. 30 досліджуваного нормативно-правового акту за наявності не менше двох пропозицій у сім послідовних етапів: оприлюднення оголошення; уточнення інформації, зазначеної замовником в оголошенні; подання пропозицій учасниками; проведення електронного аукціону; розгляд на відповідність умовам, визначеним в оголошенні про проведення спрощеної закупівлі та вимогам до

предмета закупівлі, пропозиції учасника; визначення переможця та укладення договору про закупівлю; розміщення звіту про результати проведення закупівлі;

г) процедуру відкритих торгів, ст.ст. 20-33 (умови їх застосування, інформування про проведення, тендерну документацію, технічні специфікації, маркування, сертифікати, протоколи випробувань та інші засоби підтвердження відповідності, порядок забезпечення тендерної пропозиції та виконання договору про закупівлю, розкриття тендерних пропозицій, їх розгляд та оцінка, електронний аукціон порядок відхилення тендерних пропозицій, відміни тендеру чи визнання його таким, що не відбувся);

д) умови застосування та порядок проведення конкурентних діалогів, ст.ст. 34, 35;

є) торги з обмеженою участю, ст.ст. 36-39 (умови застосування, оголошення про проведення, кваліфікаційний відбір учасників процедури та другий етап їх проведення);

ж) умови застосування переговорної процедури закупівлі, ст. 40;

з) договір про закупівлю (основні вимоги до договору, порядок внесення змін до нього, звіт про його виконання, випадки нікчемності договору про закупівлю) тощо;

- «Про відкритість використання публічних коштів» [94], що регулює відносини, пов'язані з підготовкою і оприлюдненням розпорядниками та одержувачами коштів державного і місцевих бюджетів, підприємствами, Національним банком України, державними банками, державними цільовими фондами, а також фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування та органами Пенсійного фонду інформації про заплановане і фактичне використання публічних коштів, а також визначає правовий статус Єдиного веб-порталу використання публічних коштів [39], зміст інформації про використання публічних коштів, що підлягає оприлюдненню, строки її оприлюднення тощо;

- «Про Рахункову палату» [135], який визначає статус цього органу як такого, що від імені Верховної Ради України здійснює контроль за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використанням. Закон також закріплює:

а) правову основу, принципи діяльності Рахункової палати та гарантії її незалежності; заходи державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту); фінансове забезпечення діяльності Рахункової палати; міжнародне співробітництво;

б) повноваження Рахункової палати, серед яких п. 6¹ передбачено здійснення попереднього аналізу та складання щорічного звіту, що містить пояснення функціонування системи публічних закупівель та узагальнену інформацію про результати здійснення контролю у сфері закупівель, протягом трьох місяців з дня його оприлюднення;

в) передбачено особливості здійснення державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту), у тому числі, у таких сферах: казначейського обслуговування коштів державного бюджету; щодо виконання державного замовлення та здійснення закупівель (проводиться стосовно всіх стадій закупівель і включає перевірку та аналіз законності й ефективності здійснення закупівель, дотримання передбачених процедур, оцінку своєчасності отримання товарів, послуг і проведення робіт, а також аналіз стану прозорості та додержання встановлених принципів здійснення закупівель); щодо суб'єктів господарювання, громадських чи інших організацій, які є одержувачами коштів державного бюджету;

г) склад, структуру Рахункової палати, правовий статус її членів та посадових осіб, організацію роботи і порядок діяльності рахункової палати;

д) відносини рахункової палати з іншими державними органами (у разі виявлення при здійсненні аудиту ознак кримінального або адміністративного правопорушення Рахункова палата протягом семи днів повідомляє про них органи Бюро економічної безпеки України та інші відповідні правоохоронні органи [ч. 1 ст. 41]) тощо;

- «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» [132], що закріплює головні завдання органу державного фінансового контролю, його основний інструментарій у формах державного фінансового аудиту, інспектування, контролю за дотриманням законодавства у сфері закупівель та його засоби, координацію діяльності органу державного фінансового контролю з іншими контролюючими органами, основні функції, права, обов'язки і відповідальність, порядок проведення ревізій органами державного фінансового контролю, обов'язки і відповідальність його службових осіб, порядок розгляду скарг на дії посадових осіб органу державного фінансового контролю;

- «Про захист економічної конкуренції» [126], що визначає правові засади підтримки та захисту економічної конкуренції, обмеження монополізму в господарській діяльності і спрямований на забезпечення ефективного функціонування економіки України на основі розвитку конкурентних відносин. Закон має суттєве значення для регулювання сфери публічних закупівель, оскільки у ст. 15 визнає антиконкурентними, зокрема, такі дії органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю як: надання окремим суб'єктам господарювання або групам суб'єктів господарювання пільг чи інших переваг, які ставлять їх у привілейоване становище стосовно конкурентів, що призводить або може призвести до недопущення, усунення, обмеження чи спотворення конкуренції; дія, внаслідок якої окремим суб'єктам господарювання або групам суб'єктів господарювання створюються несприятливі чи дискримінаційні умови діяльності порівняно з конкурентами. Статтею 17 Закону прямо встановлено заборону на схилення до порушень законодавства про захист економічної конкуренції та їх легітимації. Визначено повноваження у сфері захисту економічної конкуренції Антимонопольного комітету України;

- «Про основи містобудування» [131], який ще з 1992 р. визначає правові, економічні, соціальні та організаційні засади містобудівної діяльності в Україні шляхом встановлення механізму державного регулювання у цій сфері,

загальних положень будівельних норм, правил і документації, містобудівного кадастру населених пунктів, державного контролю у сфері містобудування тощо;

- «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності» [95], що у ст. 1 правопорушення у сфері містобудівної діяльності визначає як протиправні діяння (дії чи бездіяльність) суб'єктів містобудування – юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, які призвели до невиконання або неналежного виконання вимог, установлених законодавством, будівельними нормами, державними стандартами і правилами. Закон класифікує суб'єктів цих правопорушень на тих, що: 1) здійснюють проектування об'єктів, експертизу проектів будівництва; 2) є замовниками будівництва об'єктів або виконують функції замовника і підрядника одночасно; 3) виконують будівельні роботи; 4) здійснюють господарську діяльність з будівництва об'єктів, що за класом наслідків (відповідальності) належать до об'єктів з середніми (СС2) та значними (СС3) наслідками; 5) виготовляють будівельні матеріали, вироби та конструкції; 6) залучаються органами державного архітектурно-будівельного контролю до проведення перевірок; 7) надають технічні умови щодо інженерного забезпечення об'єкта будівництва. Нормативним актом також встановлено конкретні види правопорушень зазначених суб'єктів та відповідальність за їх учинення у вигляді штрафів;

- «Про архітектурну діяльність» [91], який визначає правові та організаційні засади її здійснення і спрямований на формування сприятливого життєвого середовища, досягнення естетичної виразності, економічної доцільності і надійності будинків, споруд та їх комплексів. Закон процес будівництва (нового, реконструкції, реставрації, капітального ремонту будівель і споруд) включає до поняття «архітектурна діяльність» і, крім того, визначає такі важливі засоби забезпечення якості архітектурної діяльності і будівництва як державний архітектурно-будівельний контроль і нагляд, авторський та технічний види нагляду;

- «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку надання адміністративних послуг у сфері будівництва та створення Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва» [96] (далі – ЄДЕССБ), що, зокрема, вносить дуже суттєві та об’ємні зміни до Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності», фактично засновуючи зазначену електронну систему та її підсистему – «Реєстр будівельної діяльності»;

- «Про регулювання містобудівної діяльності» [137], який встановлює її правові та організаційні основи, у ст. 1 повторює вищенаведений підхід до визначення поняття «будівництво» як нового будівництва, реконструкції, реставрації, капітального ремонту об’єкта, а в ст. 4 окреслив об’єкти будівництва – будинки, будівлі, споруди будь-якого призначення, їх комплекси та частини, лінійні об’єкти інженерно-транспортної інфраструктури (крім трубопроводів внутрішньогосподарських меліоративних систем). Закон також закріплює:

а) організацію управління у сфері містобудівної діяльності (органи, що здійснюють управління у цій сфері з окремим визначенням органів державного архітектурно-будівельного контролю, інших уповноважених органів містобудування та архітектури, зміст такого управління, що, в тому числі, включає контроль за дотриманням законодавства у сфері містобудівної діяльності, вимог будівельних норм і правил, положень містобудівної та проектної документації, а також здійснення державного архітектурно-будівельного контролю);

б) планування територій шляхом ведення *містобудівного кадастру*, складовою частиною якого є ЄДЕССБ. Остання визначена як інформаційно-комунікаційна система, що забезпечує створення, перегляд, відправлення, прийняття, збирання, внесення, накопичення, обробку, використання, розгляд, зберігання, захист, облік та надання інформації у сфері будівництва, а також електронну взаємодію між фізичними та юридичними особами, державними

органами, органами місцевого самоврядування, центрами надання адміністративних послуг з метою отримання послуг у сфері будівництва;

в) складовою ЄДЕССБ є реєстр будівельної діяльності, що у свою чергу містить єдиний реєстр документів, які дають право на виконання підготовчих та будівельних робіт, засвідчують прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів, відомостей про повернення на доопрацювання, відмову у видачі, скасування та анулювання зазначених документів. Реєстр будівельної діяльності, в тому числі, накопичує інформацію про: погодження обґрунтованих відхилень від будівельних норм; документи, що дають право на виконання підготовчих та будівельних робіт; ідентифікатори об'єктів будівництва та закінчених будівництвом об'єктів; документи, що засвідчують прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів; контрольні примірники будівельних норм, обов'язкових для виконання національних кодексів усталеної практики, інших нормативних документів технічного характеру; відомостей про державний архітектурно-будівельний нагляд;

- «Про будівельні норми» [92], який регулює відносини у сфері нормування у будівництві та визначає правові та організаційні засади розроблення, погодження, затвердження, реєстрації і застосування будівельних норм;

- «Про надання будівельної продукції на ринку» [129], що є технічним регламентом і визначає правові та організаційні засади введення в обіг або надання будівельної продукції на ринку шляхом встановлення правил для вираження показників, пов'язаних із суттєвими експлуатаційними характеристиками такої продукції, а також застосування щодо такої продукції знака відповідності технічним регламентам;

- «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю» [139], який встановлює загальні принципи, правові та організаційні засади залучення коштів фізичних і юридичних осіб в управління з метою фінансування будівництва житла та особливості управління цими коштами, а також правові засади та особливості

випуску, розміщення та обліку сертифікатів фондів операцій з нерухомістю. Для цілей цього нормативного акту об'єкт будівництва розуміється як будівля, споруда або комплекс споруд, будівництво яких організує забудовник та фінансування будівництва яких здійснює управитель за рахунок отриманих в управління коштів;

- «Про землеустрій» [127], що визначає правові та організаційні основи діяльності у сфері землеустрою і спрямований на регулювання відносин, які виникають між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, юридичними та фізичними особами із забезпечення сталого розвитку землекористування. Закон, у тому числі, розкриває порядок проектування землеустрою щодо впорядкування території для містобудівних потреб. При цьому у ст. 25 зазначено, що документація із землеустрою одночасно є містобудівною документацією та містить комплексні плани просторового розвитку територій територіальних громад, генеральні плани населених пунктів, детальні плани територій. Затверджена документація із землеустрою є публічною та загальнодоступною;

- «Про Державний земельний кадастр» [98], який встановлює правові, економічні та організаційні основи зазначеної єдиної державної геоінформаційної системи відомостей про землі, розташовані в межах державного кордону України, їх цільове призначення, обмеження у їх використанні, а також дані про кількісну і якісну характеристику земель, їх оцінку, про розподіл земель між власниками і користувачами, про меліоративні мережі та їх складові. При цьому у низці положень закону регламентовано ряд суттєвих аспектів сфери будівництва:

а) у ст. 2 зазначено, що одним із завдань ведення Державного земельного кадастру є формування та ведення містобудівного кадастру, кадастрів інших природних ресурсів, а картографічна основа Державного земельного кадастру використовується, зокрема, для формування та ведення містобудівного кадастру (п. 6 ст. 8);

б) ст. 15 до відомостей про земельні ділянки, в тому числі, відносить параметри, назви, адреси будівель, споруд та інженерних мереж, ідентифікаторів об'єктів будівництва і закінчених будівництвом об'єктів, відомості про прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів;

в) п. 14 ст. 21 закріплює положення, згідно із яким відомості про контури, координати поворотних точок, назви, адреси будівель, споруд та інженерних мереж, ідентифікатори об'єктів будівництва та закінчених будівництвом об'єктів вносяться до Державного земельного кадастру на підставі інформації, отриманої в порядку електронної інформаційної взаємодії між Державним земельним кадастром та Єдиною державною електронною системою у сфері будівництва;

- «Про енергетичну ефективність будівель» [102] має суттєве значення як складова правової основи державних закупівель у сфері будівництва, оскільки згідно із ст. 16 фінансування термомодернізації та енергоефективних заходів здійснюється, в тому числі, за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів, а також на засадах державно-приватного партнерства.

До основних *підзаконних нормативно-правових актів*, що регламентують порядок здійснення державних закупівель, належать:

по-перше, Постанови Кабінету Міністрів України:

- «Про затвердження Положення про Державну казначейську службу України» від 15.04.2015 № 215 [115], що визначає Казначейство як центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів і який реалізує державну політику у сферах казначейського обслуговування бюджетних коштів, коштів клієнтів відповідно до законодавства, бухгалтерського обліку виконання бюджетів;

- «Про затвердження Положення про Державну аудиторську службу України» від 3 лютого 2016 р. № 43 [114], яка Держаудитслужбу визначає центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів та

реалізує державну політику у сфері державного фінансового контролю із покладенням на цей орган серед інших основного завдання здійснення зазначеного виду контролю для забезпечення ефективного, законного, цільового, результативного використання та збереження державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів, досягнення економії бюджетних коштів. Держаудитслужба здійснює контроль у: 1) міністерствах, інших органах виконавчої влади, державних фондах, фондах загальнообов'язкового державного соціального страхування, бюджетних установах, суб'єктах господарювання державного сектору економіки, в тому числі суб'єктах господарювання, у статутному капіталі яких 50 і більше відсотків акцій (часток) належать суб'єктам господарювання державного сектору економіки, а також на підприємствах, в установах та організаціях, які отримують (отримували у періоді, який перевіряється) кошти з бюджетів усіх рівнів, державних фондів та фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування або використовують (використовували у періоді, який перевіряється) державне чи комунальне майно; 2) суб'єктах господарської діяльності незалежно від форми власності, які не віднесені законодавством до підконтрольних установ, за судовим рішенням, ухваленим у кримінальному провадженні.

Державний фінансовий контроль здійснюється у формах: державного фінансового аудиту; перевірки закупівель; інспектування (ревізії); моніторингу закупівель, зокрема і у напрямі дотримання законодавства про закупівлі. Для цього розглядуваною постановою для Держаудитслужби, зокрема, передбачено *функції*: застосування заходів впливу за порушення бюджетного законодавства, накладання адміністративних стягнень на осіб, винних у порушенні законодавства; передання в установленому порядку правоохоронним органам матеріалів за результатами державного фінансового контролю у разі встановлення порушень законодавства, за які передбачено кримінальну відповідальність або які містять ознаки корупційних діянь.

За оцінками фахівців, найбільш ефективним з точки зору протидії злочинності у сфері публічних закупівель є контроль за дотриманням

законодавства саме з боку органів Держаудитслужби та Рахункової палати, за матеріалами перевірок яких найчастіше і відкриваються кримінальні провадження у даній сфері [див.: 76, с. 21-22];

- «Про затвердження Порядку функціонування електронної системи закупівель та проведення авторизації електронних майданчиків» від 24.02.2016 № 166, що визначає вимоги до функціонування електронної системи закупівель, процедуру проведення авторизації електронних майданчиків, умови підключення та випадки відключення останніх від електронної системи закупівель, вимоги до електронних майданчиків та відповідальність їх операторів [121, п. 1];

- «Про затвердження Порядку формування та використання електронного каталогу» від 14.09.2020 № 822, якою закріплено структуру, а також докладний механізм формування та використання електронного каталогу в електронній системі закупівель відповідно до Закону України «Про публічні закупівлі» [120, п. 1];

- «Про містобудівний кадастр» від 25 травня 2011 року № 559 [128], що вводить у дію Положення, яким визначено структуру містобудівного кадастру, порядок його створення, ведення та надання інформації із цієї інформаційної системи;

- «Деякі питання забезпечення функціонування Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва» від 23 червня 2021 року № 681 [33], яка певним чином деталізує окремі питання функціонування ЄДЕССБ [38], визначені положеннями вищерозглянутого Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» та декларує розглядувану систему як таку, що покликана впорядкувати процес будівництва в Україні та через максимальну публічність інформації зробити його прозорим і вільним від корупції;

- «Про затвердження Порядку проведення експертизи містобудівної документації» від 25 травня 2011 р. № 548 [117], до якої нормативним актом, зокрема, віднесено: Генеральну схему планування території України; схеми планування окремих частин території України; схеми планування території

Автономної Республіки Крим, областей, районів; комплексні плани просторового розвитку територій територіальних громад; генеральні плани міст та (за рішенням замовників) проекти генеральних планів селищ, сіл, детальних планів територій та змін до них. Визначення експертної організації, яка проводить експертизу, здійснюється відповідно до Закону України «Про публічні закупівлі», а сама експертиза – за рахунок коштів замовника;

по-друге, накази центральних органів виконавчої влади, зокрема:

- «Про затвердження національного класифікатора України ДК 021:2015 та скасування національного класифікатора України ДК 021:2007» (Міністерство економічного розвитку і торгівлі України від 23.12.2015 № 1749) [112], яким введено в дію чинний Єдиний закупівельний словник ДК 021:2015;

- «Про затвердження Методики визначення автоматичних індикаторів ризиків, їх переліку та порядку застосування» (Міністерство фінансів України від 28.10.2020 № 647) [111], що закріпив перелік автоматичних індикаторів ризиків, порядок їх застосування та методику визначення [Додаток Г];

- «Про затвердження Порядку розміщення інформації про публічні закупівлі» (Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 11.06.2020 № 1082) [119], який, окрім власне процедури розміщення інформації про публічні закупівлі, що оприлюднюється на веб-порталі Уповноваженого органу у складі електронної системи закупівель, також регламентує питання подання інформації, документів, звернень та скарг, одержання повідомлень через електронну систему закупівель;

- «Про затвердження Порядку визначення предмета закупівлі» (Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 15.04.2020 № 708) [116], що, зокрема, передбачає порядок, згідно із яким під час здійснення закупівлі послуг з поточного ремонту предмет закупівлі визначається за кожним окремим будинком, будівлею, спорудою, лінійним об'єктом інженерно-транспортної інфраструктури згідно з термінологією

державних будівельних норм ДБН А.2.2-3:2014 «Склад та зміст проектної документації на будівництво», затверджених наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 04 червня 2014 року № 163, та/або галузевих будівельних норм ГБН Г.1-218-182:2011 «Ремонт автомобільних доріг загального користування. Види ремонтів та переліки робіт», затверджених наказом Державної служби автомобільних доріг України від 23 серпня 2011 року № 301. Крім того, п. 14 цього документу фіксує положення, згідно з яким визначення предмета закупівлі робіт і послуг з придбання (викупу або примусового відчуження) земельних ділянок (їх частин) для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності – для будівництва, капітального ремонту, реконструкції та обслуговування об'єктів енергетичної інфраструктури (ліній електропередачі, електричних станцій і підстанцій) та об'єктів, необхідних для їх експлуатації, здійснюється щодо кожної земельної ділянки окремо;

- «Про затвердження примірної методики визначення очікуваної вартості предмета закупівлі» (Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 18.02.2020 № 275) [123] – особливо важливий документ як безпосередньо для вірної організації процесу публічних закупівель, так і для здійснення об'єктивного фінансового, в тому числі правоохоронного, контролю у цій сфері, оскільки дозволяє виявити конкретні закупівлі, що проводяться або проведені за завищеними цінами. Методика розкриває наступні найсуттєвіші елементи:

а) етапи визначення замовником очікуваної вартості: 1) визначення потреби в товарах, роботах, послугах; 2) формування опису предмета закупівлі із зазначенням технічних і якісних характеристик; 3) аналіз ринку; 4) визначення вимог до умов поставки і оплати; 5) визначення очікуваної вартості кожного окремого предмета закупівлі;

б) методи визначення очікуваної вартості: 1) порівняння ринкових цін; 2) на підставі закупівельних цін попередніх закупівель; 3) розрахунок очікуваної вартості товарів/послуг, щодо яких проводиться державне

регулювання цін і тарифів; 4) розрахунок очікуваної вартості робіт (здійснюється на підставі ДСТУ Б Д.1.1-7:2013, ГБН Г.1-218-182:2011 та кошторисних норм);

- «Про затвердження ДБН А.2.2-3:2014 "Склад та зміст проектної документації на будівництво"» (Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 04.06.2014 № 163) [104];

- «Про затвердження кошторисних норм України у будівництві» (Наказ Міністерства розвитку громад та територій України від 01.11.2021 № 281) [110], що вводить у дію дві настанови: «З визначення вартості будівництва» (кошторисні норми України) та «З визначення вартості проектних, науково-проектних, вишукувальних робіт та експертизи проектної документації на будівництво»;

- «Про затвердження та набуття чинності галузевих виробничих норм ГБН Г.1-218-182:2011 "Ремонт автомобільних доріг загального користування. Види ремонтів та переліки робіт"» (Наказ Державної служби автомобільних доріг України від 23.08.2011 № 301) [125];

- «Про затвердження Правил визначення вартості будівництва, реконструкції, ремонту та утримання автомобільних доріг загального користування» (Наказ Міністерства інфраструктури України від 02.05.2022 № 273) [122], застосування яких є обов'язковим для визначення вартості дорожніх робіт та послуг, що фінансуються за рахунок бюджетних коштів, коштів державних і комунальних підприємств, установ та організацій, а також кредитів, наданих під державні гарантії;

- «Державний класифікатор будівель та споруд ДК 018-2000» (Наказ Державного комітету України по стандартизації, метрології та сертифікації від 17.08.2000 № 507) [32], який об'єкти будівництва диференціював на дві великі групи:

1) будівлі – споруди виробничого та невиробничого призначення, що складаються з несучих та огорожувальних або сполучених (несуче-

огороджувальних) конструкцій, які утворюють наземні або підземні приміщення, призначені для проживання або перебування людей, розміщення устаткування, тварин, рослин, а також предметів (житлові будинки, гуртожитки, готелі, ресторани, торговельні будівлі, промислові будівлі, вокзали, будівлі для публічних виступів, для медичних закладів та закладів освіти);

2) інженерні споруди – будівельні системи, пов’язані з землею, які створені з будівельних матеріалів, напівфабрикатів, устаткування та обладнання в результаті виконання різних будівельно-монтажних робіт та призначені для виконання виробничих процесів різних видів, розміщення устаткування, матеріалів та виробів, для тимчасового перебування і пересування людей, транспортних засобів, вантажів, переміщення рідких та газоподібних продуктів (залізниці, шосейні дороги, злітно-посадкові смуги, мости, естакади тощо, трубопроводи та комунікації, дамби, комплексні промислові споруди, спортивні та розважальні споруди), –

а зазначені дві великі групи докладно класифікував із наданням коду кожному окремому підрозділу і підгрупі;

Окрему групу нормативних актів, що регламентують процедуру публічних закупівель становлять Постанови Кабінету Міністрів України, які визначають особливості їх проведення під час війни: «Деякі питання здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для задоволення нагальних потреб функціонування держави в умовах воєнного стану» від 2 березня 2022 р. № 185; «Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування» від 12 жовтня 2022 р. № 1178; «Деякі питання здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану» від 11 листопада 2022 р. № 1275 [34].

Зазначені постанови, передусім № 1178, визначають, що на період військового стану та через 90 днів після його закінчення в закупівлях, що

створені з 03.01.2023, відсутній період «Аукціон» [14] та ряд інших особливостей проведення закупівель у воєнний період, зокрема щодо: їх планування та відображення їх у річному плані; закупівель відокремленими підрозділами (філіями та представництвами); за запитом ціни пропозиції; ціни тендерної пропозиції, яка є вищою очікуваної вартості предмета закупівлі; кваліфікаційних критеріїв; вимог ст. 17 Закону; строку дії договору про закупівлю; звітування до 50 тис. гривень; переліку виключень [див.: 187].

Таким чином наведений аналіз правової регламентації публічних закупівель у сфері будівництва дозволив впевнитися у тій тезі, що вона дійсно повинна стати основою формування криміналістичної характеристики досліджуваних кримінальних правопорушень. Це підтверджується і висновками вчених, які особливості правового регулювання публічних закупівель в Україні розглядали як найсуттєвіші умови (елемент обстановки) вчинення злочинів у цій сфері, а окремі положення нормативно-правових актів, що регулюють здійснення публічних закупівель і державного фінансового контролю, включали до системи криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень даної категорії, підкреслюючи при цьому, що це має велике значення при визначенні обставин, що підлягають встановленню (доказуванню), а також джерел доказів [76, с. 22].

Крім того, із здійсненого аналізу нормативно-правових актів, що регулюють питання публічних закупівель у сфері будівництва, можна зробити ряд суттєвих для даного дослідження висновків.

По-перше, зазначені нормативно-правові акти групуються на законодавчому та підзаконному рівнях, а крім того можуть бути класифіковані на групи залежно від сфер суспільних відносин, що ними регулюються: публічних закупівель, будівництва, пов'язаних з ним архітектури і землеустрою, особливостей здійснення публічних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану в Україні.

По-друге, розгалуженим і таким, що у наслідок несистемного розвитку з перших років незалежності держави характеризується дублюванням норм

різними елементами системи, є законодавство у сфері архітектури та будівництва – ситуація, що нагально потребує виправлення шляхом кодифікації.

1.3 Криміналістичний аналіз кримінальних правопорушень, пов'язаних із державними закупівлями у сфері будівництва

На сьогоднішньому рівні розвитку науки криміналістики загальновизнаною є та теза, що розроблення методики розслідування певного виду кримінального правопорушення може базуватися виключно на характеристиці останнього. Одночасно природа характеристики кримінальних правопорушень певного виду, її практичне та наукове значення для криміналістики визначається теорією даної галузі наукового знання, безпосереднім предметом її вивчення, виходячи із об'єкта пізнання та особливостей його відбиття. Об'єктом дослідження криміналістики прийнято вважати, по-перше, злочинну діяльність, результати вивчення якої повинні узагальнюватися у відповідних характеристиках, та, по-друге, практику розслідування й запобігання кримінальним правопорушенням, результати вивчення якої узагальнюються, науково обробляються та пропонуються користувачам у вигляді відповідних методик і рекомендацій.

Провідні вчені-криміналісти – В. П. Бахін, Р. С. Белкін, П. Д. Біленчук, В. А. Журавель, В. О. Коновалова, В. К. Лисиченко, Є. Д. Лук'янчиков, М. В. Салтевський, В. В. Тіщенко, В. Ю. Шепітько, – пропонують розуміння криміналістичної характеристики злочинів як системи або моделі системи типових, узагальнених, зведених відомостей (інформації) про вид або групу кримінальних правопорушень [4; 7; 41; 147; 168], значення якої полягає в тому, що вона є структурним елементом окремої методики розслідування, яка

відіграє роль матриці, що накладається на конкретний випадок і дозволяє побудувати його ймовірну модель, а найістотнішими ознаками криміналістичних характеристик, на яких наголошують автори, є: сукупність узагальненої інформації про ознаки певного виду кримінальних правопорушень; установлення і врахування закономірностей між такими ознаками; їх призначення для використання в розслідуванні відповідних видів кримінальних правопорушень [73, с. 61].

Проаналізувавши праці зазначених провідних криміналістів, а також дотичні до предмету нашого дослідження роботи, результати яких висвітлені у підрозділі 1.1 [зокрема, див.: 3; 5; 49, с. 96-97], можна зробити висновок про те, що до криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, що вчинюються під час публічних закупівель у сфері будівництва, доцільно включити: узагальнені дані про типові ознаки предмета злочинного посягання і правового регулювання зазначеної сфери як елементу обстановки вчинення кримінальних правопорушень; способи їх учинення; «слідову картину»; характеристику особи злочинця.

Характеристика предмету злочинного посягання і правове регулювання публічних закупівель у сфері будівництва розглядалися у попередньому підрозділі 1.2 дослідження, де останній елемент криміналістичної характеристики був обґрунтований як частина обстановки вчинення кримінальних правопорушень, фактично як умови, в яких здійснюється відповідна злочинна діяльність. Таким чином, у цьому підрозділі як на частині обстановки кримінальних правопорушень необхідно зупинитися на часі і місці їх вчинення.

Встановлення часу вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва – достатньо складне завдання, оскільки вчинення таких діянь, починаючи із моменту готування до приховування їх слідів, як правило, складає значні проміжки часу, що обумовлено специфікою процесу закупівель, який, як то зазначалося у підрозділі 1.2, складається з окремих етапів, що мають нормативно визначені

часові межі. Це стосується моментів планування закупівлі, подання конкурсних заявок, проведення конкурсу, безпосередньо виконання договору. Останній етап у сфері будівництва може займати достатньо значний проміжок часу.

При встановленні місця вчинення досліджуваних кримінальних правопорушень також необхідно враховувати специфіку здійснення публічних закупівель у сфері будівництва та розглядати зазначений елемент як комплексний. Так в сучасних умовах проведення електронних торгів дії злочинців, пов'язані із поданням конкурсних заявок, укладанням договору, відбуваються у віртуальному просторі. У тому випадку, коли до їх задуму входить безпосереднє, хоча б часткове, виконання будівельних робіт, визначення місця вчинення кримінального правопорушення відповідно прив'язано до конкретного місця будівництва.

Водночас, особливо необхідно наголосити, що в процесі визначення часу вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, слід також враховувати кримінально-правові положення визначення моменту закінчення досліджуваних кримінальних правопорушень (для формальних складів – момент вчинення дій, для матеріальних – настання зазначених у диспозиції статті наслідків):

- для заволодіння державними коштами шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України) – вилучення чужого майна та можливість їм розпорядитися (надходження бюджетних коштів у банківський рахунок постачальника, підрядника, виконавця);

- для зловживання владою або службовим становищем (ст. 358 КК України), зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 364-1 КК України), – момент спричинення істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб;

- для підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців (ст. 205⁻¹ КК

України) – момент підроблення таких документів, а також умисного подання для проведення реєстрації документів, які містять завідомо неправдиві відомості;

- для підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів» (ст. 358 КК України) – як власне момент такого підроблення, так і момент виконання інших визначених диспозицією дій – їх збут чи використання;

- для службового підроблення (ст. 366 КК України) – момент складання, видачі службовою особою завідомо неправдивих офіційних документів, внесення до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей, іншого підроблення офіційних документів;

- для прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України), пропозиції, обіцянки або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України) – момент фактичного виконання указаних протиправних дій з урахуванням тієї обставини, що зазначені дії часто вчинюються винними особами поза робочим часом та робочим місцем з метою полегшення досягнення злочинного задуму та приховування слідів.

Оскільки кримінальні правопорушення, пов'язані з публічними закупівлями у сфері будівництва здійснюються з використанням великої кількості документів (обґрунтувань бюджетних асигнувань на здійснення закупівель, планів закупівель, планів-графіків, договорів, накладних, актів виконаних робіт, банківських документів тощо), то їх ретельний аналіз дозволяє із досить високим ступенем ймовірності встановити і місце, і час вчинення кримінальних правопорушень.

Таким чином, місце та час учинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, взаємопов'язані між собою і визначаються, передусім, періодом процесу здійснення закупівель і виконання робіт та кримінально-правовим моментом закінчення виконання об'єктивної сторони відповідного кримінального правопорушення.

Способи вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, досліджувалися, на рівні найбільш загальних із них, що мають відношення до всієї сфери публічних закупівель. Ці питання, як то зазначено у підрозділі 1.1 даної роботи, розкривали у своїх роботах А. В. Баб'як, С. Н. Балін, І. Л. Близнюк, В. І. Василичук, В. В. Дараган, В. П. Захаров, В. В. Коряк, В. Є. Лук'янчикова, А. М. Меденцев, В. А. Некрасов, В. Л. Ортинський, О. Б. Сахаров, Л. П. Скалозуб, В. Р. Сливенко, В. П. Сокірко та ін. [8; 24; 59; 75; 81; 159].

Таким чином, актуальним науковим завданням на сьогодні є узагальнення усіх виявлених способів учинення розглядуваних кримінальних правопорушень та вичленення із них тих, що специфічні безпосередньо для галузі будівництва. Такий аналіз здійснюється нами не тільки на рівні спеціальної літератури, а й, передусім, на базі вивчення матеріалів юридичної практики [див.: Додатки В, Г, Д].

Водночас, перед тим як безпосередньо приступити до виконання цього актуального наукового завдання, необхідно підкреслити дуже суттєву особливість усіх кримінальних правопорушень, що вчинюються під час державних закупівель, на якій наголошували всі без виключення вищенаведені дослідники розглядуваної тематики – ці кримінальні правопорушення належать до категорії корупційних.

Ще на початку двотисячних років В. І. Василичук, Л. П. Скалозуб, В. Р. Сливенко фіксували численні факти проведення фіктивних конкурсних торгів і торгів за завищеними цінами, монополістичної змови учасників, просування на ринок «своїх» або фіктивних фірм, існування системи «відкатів» і так званого «кумівства» [159].

Таким чином, кримінальні правопорушення, що вчинюються у сфері державних закупівель, переважно інтегруються в організованій злочинній діяльності, яка характеризується єдністю умислу її учасників, погодженістю способів, методів і засобів їх підготовки, вчинення та приховування. Це

дозволило кримінологам зробити висновок про існування «корупційної злочинності» [зокрема, див.: 142].

В свою чергу, під корупцією (від лат. *corruptio* – підкуп) розуміють використання особою, зазначеною у ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» [103], наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у ч. 1 ст. 3 зазначеного Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [162, с. 273].

Нарешті ці та інші здобутки вчених-юристів були реалізовані в чинному кримінальному законодавстві шляхом введення примітки до ст. 45 КК України, де корупційними кримінальними правопорушеннями, зокрема, визнані кримінальні правопорушення, передбачені ст.ст. 191 «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем», 357 «Викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження» (у випадку його вчинення шляхом зловживання службовим становищем), 210 «Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням», 354 «Підкуп працівника підприємства, установи чи організації», 364 «Зловживання владою або службовим становищем», 364¹ «Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми», 365² «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги», 368 «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою», 368³ «Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової

форми», 368⁴ «Підкуп особи, яка надає публічні послуги», 368⁵ «Незаконне збагачення», 369 «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі», 369² «Зловживання впливом». Крім того, кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з корупцією, вважаються кримінальні правопорушення, передбачені ст.ст. 366² «Декларування недостовірної інформації», 366³ «Неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування».

Щодо безпосередньо сфери будівництва, то, як підтверджує провідний фахівець цієї тематики А. П. Запотоцький, поширеності злочинності тут сприяє високий рівень корумпованості посадовців різного рівня, серед яких значна кількість перебуває в протиправних зв'язках з організованими злочинними угрупованнями, надаючи їм консультативну, практичну й іншу допомогу. Вказані злочинні формування розробляють схеми, пов'язані з незаконним привласненням будівельних матеріалів, інструменту, техніки, коштів, виділених на будівництво, зокрема шляхом організації тендерів, закупок з порушенням встановленого порядку їх проведення та інших шахрайських дій [45, с. 139].

Фактично можна стверджувати, що дії винних осіб на різних етапах закупівлі взаємопов'язані між собою та становлять певну злочинну технологію, спрямовану на досягнення злочинного результату. Про існування таких злочинних технологій із необхідністю їх дослідження на базі вивчення конкретних способів вчинення кримінальних правопорушень в останніх дослідженнях дуже активно наголошують криміналісти [зокрема, див.: 2; 167].

Однак слід підкреслити, що в основі цих технологій лежить такий основний спосіб корупційного збагачення як «відкат» – особлива форма розкрадання бюджетних коштів, коли посадова особа замовника, яка прагне заволодіти частиною бюджетних коштів, що знаходяться на рахунку організації у казначействі, реалізуючи свій злочинний умисел на розкрадання, або за змовою з відповідними посадовими особами організації-виконавця, або шляхом вимагання коштів у цієї організації під час виконання договору, в результаті

отримує частину перерахованих бюджетних коштів. «Відкат» базується на прагненні посадової особи замовника здійснити закупівлю товарів, робіт або послуг за завищеними цінами та на застосуванні двох взаємопов'язаних способів учинення досліджуваного кримінального правопорушення: з одного боку, пропозиція або надання неправомірної вигоди службовій особі замовника за забезпечення перемоги в тендері; з іншої – прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою замовника за виконання чи невиконання будь-якої дії в інтересах учасника процедури закупівлі щодо участі у тендері.

При чому, як слушно підкреслює А.М. Меденцев, при такому способі службова особа замовника (розпорядник бюджетних коштів) вступає у змову з майбутнім учасником конкурсних торгів. Предметом змови є завищення ціни товару, який буде закуплено за бюджетні кошти. Різниця між ринковою ціною і фактично сплаченою (завищеною) повинна бути повернена готівкою або у безготівковій формі перерахована на банківський рахунок підприємства, яке знаходиться під контролем службової особи-розпорядника бюджетних коштів. Нерідко засновниками таких підприємств виступають близькі родичі (дружини, діти, брати і сестри) або довірені особи керівників державної влади, органів місцевого самоврядування, бюджетних організацій. Конкурсні торги при цьому організуються таким чином, що переможцем визнається учасник, який запропонував саме завищену ціну. Це, як правило, не фірма-виробник, а посередницька структура, яка для того, щоби замаскувати завищення ціни пропонує певні додаткові до товару послуги (доставка у певне місце, пусконаладжувальні роботи, гарантійне обслуговування на певний період часу, запасні частини тощо), які, звичайно, і не планується виконувати. Слідами (ознаками) даного способу викрадення бюджетних коштів є невідповідності в ціні закупленого товару (виконаних робіт, наданих послуг) в порівнянні з ринковою ціною, яка встановлюється виробником (реалізатором) [76, с. 31].

Як відзначалося в літературі, сума «відкатів» може коливатися від 20% (на місцевому рівні) до 30-40% (на централізованому рівні) від суми контракту, а в закритих сферах (оборонне замовлення) – до 60% [79].

Таким чином, злочинна технологія у кримінальних правопорушеннях, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, є системою певних дій злочинців, в основі яких знаходиться «відкат» як спосіб корупційного збагачення, а також конкретні способи злочинної діяльності на різних її етапах: 1) готування (підготовка фіктивних документів, досягнення домовленостей з іншими учасниками закупівель тощо); 2) вчинення кримінального правопорушення (створення видимості сумлінного виконання умов договору, проведення свідомо неякісних робіт тощо); 3) його приховування (складання фіктивних актів виконаних робіт, переведення в готівку отриманих бюджетних коштів через афілійовані організації, в т.ч. фірми-одноденки тощо).

Слід підтримати позицію О. О. Коломійця, який наголошує, що особливістю кримінальних правопорушень з метою заволодіння бюджетними коштами, у контексті способу їх учинення, є те, що вони являють собою не одну чи кілька дій, які здійснюються одноразово або протягом короткого часу, а, як звичайно, – систему різнопланових і численних дій, що тривають значні періоди, навіть роки, і в яких нерідко беруть участь великі групи осіб. Другою загальною особливістю способу їх учинення є взаємний зв'язок кількох службових осіб різного рангу і, нерідко, керівництва підприємств, установ і організацій одного або різних відомств, без чого досягнення злочинного результату унеможлиблюється. Тому відшукування цих зв'язків і взаємозалежностей є одним з основних завдань розслідування. У більшості випадків, кожен конкретний спосіб учинення кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель, складається з ряду взаємопов'язаних, взаємообумовлених та послідовних дій, у яких присутня внутрішня логіка, виконання одного злочинного діяння невід'ємно тягне за собою необхідність учинення наступного, інакше ризик викриття для злочинця значно зростає [24, с. 78].

Остання теза додатково підкреслює слушність розуміння злочинної діяльності, пов'язаної із публічними закупівлями у сфері будівництва, як відповідної злочинної технології.

Слід зазначити, що дослідники таких злочинних технологій – Ю. С. Доліновський, А. М. Меденцев [див.: 76, с. 40-43], – виділяли наступні типові способи злочинної діяльності, використовуючи у якості класифікаційного критерію поділ суб'єктів такої діяльності на три групи:

- службових осіб замовника конкурсних торгів: оцінка пропозицій конкурсних торгів всупереч переліку критеріїв та методиці; визначення переможцем учасника, який не відповідає кваліфікаційним критеріям; здійснення державної закупівлі без проведення процедур, передбачених законодавством (якщо сума договору перевищує встановлену законодавством межу); придбання товарів, робіт або послуг в обсягах, які перевищують встановлені граничні суми витрат;

- службових осіб учасників конкурсних торгів: використання фіктивних підприємства, як посередників для ухилення від юридичної відповідальності; підроблення документів щодо відповідності учасника конкурсних торгів кваліфікаційним критеріям; фальсифікація документів щодо забезпечення пропозиції конкурсних торгів (поруки, гарантійних листів, застави, завдатку, депозиту); підроблення документів щодо якості, комплектності товарів, матеріалів;

- службових осіб державних органів, які здійснюють нагляд (контроль) у сфері публічних закупівель чи будівництва: виконання чи невиконання службовою особою в інтересах конкретних учасників тендерних торгів будь-якої дії з використанням наданої влади чи службового становища з метою отримання неправомірної винагороди; службове підроблення, тобто внесення службовою особою до офіційних документів здійснення нагляду та контролю за проведенням тендерних торгів завідомо неправдивих відомостей, інше підроблення документів, а також складання і видача завідомо неправдивих документів в інтересах конкретних учасників тендерних торгів; службова

недбалість, тобто невиконання або неналежне виконання службовою особою своїх службових обов'язків щодо нагляду та контролю за дотриманням законності у сфері здійснення державних закупівель, будівництва.

Водночас, необхідно зауважити, що зазначені типові способи злочинної діяльності, що наводяться відповідно до її суб'єктів, безумовно, носять достатньо загальний характер, стосуються як всієї сфери публічних закупівель, так і тієї її частини, що здійснюється у галузі будівництва.

Поряд із цим, з точки зору розслідування дуже суттєвою особливістю дослідження конкретних способів учинення розглядуваних кримінальних правопорушень є необхідність їх визначення одночасно із зазначенням слідів, що залишають ті або інші із них у випадку їх застосування злочинцями. Цей підхід достатньо широко використовувався у криміналістичних дослідженнях [зокрема, див.: 75]. Водночас, урахувавши ту обставину, що в рамках даного дослідження приділяється увага аспекту виявлення кримінальних правопорушень, пов'язаних саме із публічними закупівлями у сфері будівництва, необхідно зробити акцент і на питанні визначення індикаторів, що відбиваються у системі «ProZorro» та можуть вказувати на можливість застосування злочинцями того чи іншого способу вчинення досліджуваних видів кримінальних правопорушень, що особливо важливо для організації роботи з їх виявлення та запобігання [див.: Додаток Г].

У цьому зв'язку розпочати доцільно саме зі способів учинення кримінальних правопорушень під час проведення публічних закупівель із застосуванням системи «ProZorro», що були визначені як типові колишнім директором зазначеного державного підприємства Василем Задворним [89]:

по-перше, це використання спарринг-партнерів, коли учасники тендеру домовляються між собою, визначають, хто має бути переможцем, а хто просто бере участь у конкурсі. Ці фірми не є справжніми конкурентами і діють узгоджено під час закупівлі. Індикатори: однакові помилки у тендерній документації різних фірм, їх спільні контактні дані – адреси, номери телефонів,

e-mail тощо, публікації в «DoZorro», ЗМІ. Докази: тендерна документація, що містить зазначені індикатори [див.: Додаток В, п. 1.1];

по-друге, допуск компаній з «чорного списку» Антимонопольного комітету України – онлайн переліку підприємств, які були оштрафовані за порушення правил тендерів та не мають права протягом трьох років брати участь у торгах; замовник зобов'язаний відхиляти пропозиції таких компаній-порушників. Індикатор – наявність фірми в онлайн переліку підприємств, оштрафованих за порушення правил тендерів, публікації в «DoZorro», ЗМІ. Можливі докази – сфальсифікована довідка про непритягнення до відповідальності за змови під час торгів протягом останніх трьох років, матеріали притягнення до відповідальності за зазначене правопорушення [див.: Додаток В, п. 1.2];

по-третє, перемога пов'язаних компаній, що належать або одній особі, або близьким родичам, членам однієї сім'ї тощо. Індикатори: відомості із Єдиного державного реєстру юридичних осіб; сервісів «YourControl», «Clarity Project», де за кодом ЄДРПО доступна вся інформація про компанію, «bi.prozorro.org», де зібрана аналітика про закупівлі, а в картці постачальника можна перевірити дату його реєстрації, подивитися, які компанії постійно беруть участь у торгах парами [189]; публікації в «DoZorro», ЗМІ. Докази – установча документація пов'язаних фірм (компаній) [див.: Додаток В, п. 1.3];

по-четверте, перемога фіктивних підприємств, що спрямовують рух товарно-грошових потоків з легальної до тіньової економіки та у зворотному напрямку, залежно від поточних потреб їх власників [10]. Індикатори: до тендеру замовники спеціально встановлюють низькі вимоги щодо підтвердження досвіду виконання аналогічних договорів, наявності кваліфікованих працівників або необхідної матеріально-технічної бази; відсутність будь-яких вимог взагалі; реєстрація фірми за масовою адресою, її фігурування у кримінальних провадженнях; відсутність у компанії штатних працівників, необхідного обладнання; публікації в «DoZorro», ЗМІ. Докази – установча та фінансова документація компанії, що свідчить про зазначені та

інші ознаки її фіктивності суб'єкта господарювання, передусім ті, що передбачені ст. 55-1 Господарського кодексу України [21]: зареєстровано (перереєстровано) на недійсні (втрачені, загублені) та підроблені документи; незареєстровано у державних органах, якщо обов'язок реєстрації передбачено законодавством; зареєстровано (перереєстровано) у органах державної реєстрації фізичними особами з подальшою передачею (оформленням) у володіння чи управління підставним (неіснуючим), померлим, безвісти зниклим особам або таким особам, що не мали наміру провадити фінансово-господарську діяльність або реалізовувати повноваження; зареєстровано (перереєстровано) та проваджено фінансово-господарську діяльність без відома та згоди його засновників та призначених у законному порядку керівників. Крім того, ознаки фіктивності можуть проявлятися під час функціонування таких підприємств – наданні ними незаконних фінансових послуг суб'єктам господарської діяльності, що супроводжується активним використанням їх поточного рахунку в банку, з одночасним неподанням на протязі значного періоду часу до територіального органу податкової служби документів про результати підприємницької діяльності та одержаний прибуток [див.: Додаток В, п. 1.4; 140, с. 172-183];

по-п'яте, дроблення закупівель (вартістю вище EUR 133 тис., по яких за законом відбуваються так звані «європейські торги», з метою унеможливлення участі іноземців, або тендера на суми до 200 тисяч для товарів і послуг та 1,5 млн. для робіт («до порогів»), щоб не проводити відкриті торги). Індикатори: рішення про початок моніторингу в електронному кабінеті Держаудитслужби у системі «ProZorro»; ризики 2-6 чи 2-6-1, 2-8 чи 2-8-1 згідно із наказом Мінфіну від 28.10.2020 № 647 [111]; публікації в «DoZorro», ЗМІ. Докази – висновки за підсумками моніторингу Держаудитслужби у системі «ProZorro» [див.: Додаток В, п. 1.5; Додаток Г];

по-шосте, дискримінація учасників шляхом встановлення вимог, «заточених» під конкретного учасника торгів. Індикатори: скарги до колегії Антимонопольного комітету України по надпорогових закупівлях, звернення зі

скаргою до замовника в системі «ProZorro» чи до Держаудитслужби по допорогових закупівлях; публікації в «DoZorro», ЗМІ. Докази – висновки за підсумками розгляду скарг до колегії Антимонопольного комітету України чи Держаудитслужби [див.: Додаток В, п. 1.6];

по-сьоме, вибірковість при визначенні переможців, коли замовник при однакових порушеннях учасників тендерів по-різному їх оцінює: відхиляє одних, в той час як інших, з такими ж порушеннями, визнає переможцями. Розглядувана вибірковість також може полягати у визначенні переможцем учасника, який фактично не відповідає кваліфікаційним критеріям, або у проведенні оцінки тендерної пропозиції всупереч переліку критеріїв і методиці в інтересах конкретного учасника. Індикатори: скарги до колегії Антимонопольного комітету України по надпорогових закупівлях, звернення зі скаргою до замовника в системі «ProZorro» чи до Держаудитслужби по допорогових закупівлях. Публікації в «DoZorro», ЗМІ. Докази – висновки за підсумками розгляду скарг до колегії Антимонопольного комітету України чи Держаудитслужби [див.: Додаток В, п. 1.7].

Вибірковість при визначенні переможця також підтверджується наявністю в електронній системі закупівель таких автоматичних індикаторів ризиків згідно із Наказом Міністерства фінансів України від 28.10.2020 № 647 [111], що виникали під час проведення відповідної процедури закупівлі:

- RISK-1-2-1 – використання переговорної процедури закупівлі за відсутності законодавчих підстав (додаткова закупівля робіт, послуг);
- RISK-1-4-1 – порушення порядку оприлюднення оголошення про проведення конкурентних процедур закупівель робіт;
- RISK-1-5: перевищення строку оприлюднення оголошення з відомостями про укладену рамкову угоду;
- RISK-1-6 – порушення строку оприлюднення повідомлення про внесення змін до договору про закупівлю;
- RISK-1-7 – перевищення строку розгляду тендерної пропозиції, яку за результатами оцінки визначено найбільш економічно вигідною;

- RISK-1-7-1 – перевищення продовженого строку розгляду тендерної пропозиції, яку за результатами оцінки визначено найбільш економічно вигідною;

- RISK-1-9-1 – незастосування конкурентних процедур закупівель, визначених Законом України «Про публічні закупівлі», під час закупівлі робіт;

- RISK-1-10 – ненадання або несвоєчасне надання роз'яснень замовником щодо тендерної документації;

- RISK-1-11 – ненадання або несвоєчасне надання замовником відповіді на звернення учасника з вимогою щодо надання додаткової інформації стосовно причин невідповідності його пропозиції умовам тендерної документації;

- RISK-1-12 – перевищення строку розгляду тендерних пропозицій у разі проведення конкурентної процедури закупівлі (оголошення з публікацією англійською мовою);

- RISK-1-13 – невиконання замовником рішення органу оскарження;

- RISK-1-15 – неоприлюднення договору про закупівлю в електронній системі закупівель;

- RISK-1-16 – несвоєчасне укладення замовником договору про закупівлю за результатами проведення конкурентної процедури закупівлі;

- RISK-1-17 – несвоєчасне укладення замовником договору про закупівлю за результатами проведення переговорної процедури закупівлі;

- RISK-1-20 – неоприлюднення тендерної документації;

- RISK-1-21 – порушення строку оприлюднення тендерної документації під час проведення відкритих торгів та конкурентного діалогу;

- RISK-1-21-1 – порушення строку оприлюднення тендерної документації під час проведення відкритих торгів та конкурентного діалогу (оголошення з публікацією англійською мовою);

- RISK-2-3 – переможцем закупівлі обрано учасника, у якого окрім заповненої електронної форми тендерної пропозиції не завантажено до електронної системи закупівель жодного файлу та/або документа;

- RISK-2-4-1 – замовник відхилив тендерні пропозиції всіх учасників під час закупівлі робіт, крім переможця;

- RISK-2-6 – уникнення застосування конкурентних процедур закупівель робіт, що передбачені Законом України «Про публічні закупівлі»;

- RISK-2-6-1 – уникнення замовником, який здійснює діяльність в одній або декількох окремих сферах господарювання, застосування конкурентних процедур закупівель робіт, що передбачені Законом України «Про публічні закупівлі»;

- RISK-2-8 – повторна закупівля замовником робіт у одного постачальника на суму, що є близькою до меж, визначених Законом України «Про публічні закупівлі»;

- RISK-2-8-1 – повторна закупівля замовником, який здійснює діяльність в одній або декількох окремих сферах господарювання, робіт в одного постачальника на суму, що є близькою до меж, визначених Законом України «Про публічні закупівлі»;

- RISK-2-9 – відхилення найбільш економічно вигідної тендерної пропозиції учасника;

- RISK-2-10-1 – відхилення більше двох тендерних пропозицій під час закупівлі робіт;

- RISK-2-11 – безпідставна відміна тендеру;

- RISK-2-12 – безпідставне визнання тендеру таким, що не відбувся;

- RISK-2-15-1 – закупівля робіт у одного учасника;

- RISK-2-17 – оголошення тендеру під час оскарження процедури закупівлі з аналогічним предметом закупівлі;

- RISK-2-19 – відхилення трьох і більше тендерних пропозицій;

- RISK-2-19-1 – відхилення двох тендерних пропозицій.

При цьому, такі найсуттєвіші ризики як: невиконання замовником рішення органу оскарження (RISK-1-13); обрання переможцем закупівлі учасника, у якого окрім заповненої електронної форми тендерної пропозиції не завантажено до електронної системи закупівель жодного файлу та/або

документа (RISK-2-3); відхилення замовником тендерних пропозицій всіх учасників під час закупівлі робіт, крім переможця (RISK-2-4-1) – повинні бути підставою для негайного втручання в ситуацію працівників БЕБ для вжиття відповідних запобіжних заходів [Додаток Г].

Іншу групу способів учинення кримінальних правопорушень під час публічних закупівель утворюють ті із них, які є специфічними саме для сфери будівництва:

1) підроблення службовими особами підприємств, установ, організацій дозвільних і звітних документів будівництва. Доказами застосування цього способу злочинної діяльності, як правило, є підроблені дозвіл на будівництво, документи на право власності земельною ділянкою, проект будівництва, ліцензія на будівництво, документи про призначення відповідальних осіб, договори підряду на виконання будівельних робіт, акти приймання виконаних робіт тощо [див.: Додаток В, п. 2.1];

2) створення суб'єкта господарювання з метою отримання коштів за договором підряду, не виконуючи умов цього договору, де доказами виступають: установчі документи суб'єкта господарювання, договори підряду на виконання будівельних робіт [див.: Додаток В, п. 2.2];

3) укладання фіктивних договорів на виконання робіт щодо будівництва, капітального ремонту. При цьому будівельні роботи виконують частково, або ж взагалі не виконують, а доказами можуть бути: фіктивні договори на виконання робіт щодо будівництва, капітального ремонту; акти приймання виконаних робіт; відомості щодо виплати заробітної плати; довідки вартості будівельних матеріалів чи виконаних робіт [див.: Додаток В, п. 2.3];

4) перерахування бюджетних коштів на рахунки фірм (у тому числі однопенек) під виглядом придбання будівельних матеріалів або виконання будівельних робіт. Ознаки застосування цього способу вчинення кримінального правопорушення можуть відбиватися у таких доказах як: укладені договори щодо закупівлі (постачання) матеріалів чи виконання робіт; документи, на підставі яких здійснюється перерахування бюджетних коштів (рахунки-

фактури, товарно-транспортні накладні, платіжні доручення, виписки з банківських рахунків підприємства), довідки вартості будівельних матеріалів, довідки вартості виконаних робіт; бухгалтерські документи щодо оприбуткування закуплених матеріалів та передачі їх в підзвіт матеріально-відповідальним; відомості щодо виплати заробітної плати; матеріали інвентаризацій чи документальних ревізій; висновки будівельно-технічної експертизи [див.: Додаток В, п. 2.4];

5) постачання будматеріалів, обладнання нижчої якості, ніж передбачено договором / невиконання або неналежне виконання службовою особою своїх функціональних обов'язків щодо прийняття будматеріалів, обладнання (нижчої якості, ніж передбачено договором), – знаходить своє відображення в укладених договорах щодо закупівлі певного устаткування чи товарно-матеріальних цінностей; документах, на підставі яких здійснювалось перерахування бюджетних коштів (рахунки-фактури, товарно-транспортні накладні, платіжні доручення, виписки з банківських рахунків підприємства); технічній документації та сертифікатах якості на фактично закуплений товар; довідках вартості будівельних матеріалів, обладнання, накладних та складській документації; актах перевірок, якими виявлено невідповідність якості; висновках судово-товарознавчої чи будівельно-технічної експертизи [див.: Додаток В, п. 2.5];

б) завищення обсягів та вартості будівельних робіт / подання службовими особами неправдивих даних щодо термінів, обсягів та вартості виконаних робіт документується актами про виконання робіт: а) вручну (розбирання існуючих споруд і фундаментів; перевезення сміття; розроблення ґрунту в траншеях; засипка траншей і пазух; перевезення ґрунту; роботи на відвалі; розроблення ґрунту із завантаженням в автомобілі-самоскиди екскаваторами; зачищення дна і стінок в котлованах і траншеях, розроблених механізованим способом; укладання блоків і плит фундаменту; установлення блоків стін підвалів тощо) [див.: 44; 49, с. 108-112]; б) із залученням техніки, на що виділяються відповідні кошти, коли фактично роботи виконуються вручну; в) довідками

вартості будівельних робіт; г) відомостями щодо виплати заробітної плати; д) висновками будівельно-технічної експертизи [див.: Додаток В, п. 2.6];

7) підроблення документів, що підтверджують якість виконаних робіт і використаних матеріалів. Докази – акт приймання виконаних будівельних робіт чи висновки будівельно-технічної експертизи [див.: Додаток В, п. 2.7];

8) підписання актів приймання виконаних робіт при усвідомленні факту їхнього повного або часткового невиконання / невиконання або неналежне виконання службовою особою своїх функціональних обов'язків щодо прийняття будівельних робіт за їх кількістю чи якістю, що фіксується шляхом вилучення таких документів-доказів: договори про виконання робіт; документи, що визначають організаційно-правовий статус організацій, з якими укладено договори, їх штатний розклад (наявність фахівців, здатних виконувати певні роботи); фіктивні наряди на підставних або неіснуючих осіб, які виконували роботу; господарсько-фінансова документація (договори купівлі-продажу, відомості про розрахунки з контрагентами, платіжні доручення, транспортні накладні, меморіальні ордери); «чорна бухгалтерія»; акти приймання виконаних робіт; відомості щодо виплати заробітної плати; висновки будівельно-технічної експертизи [див.: Додаток В, п. 2.8];

9) підроблення актів виконаних робіт. Докази: підроблені акти приймання виконаних робіт, довідки вартості будівельних матеріалів чи виконаних робіт, відомості щодо виплати заробітної плати, висновки будівельно-технічної експертизи тощо [див.: Додаток В, п. 2.9].

Особа злочинця є важливим елементом характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних з публічними закупівлями у сфері будівництва. Необхідність урахування зазначених відомостей обумовлена наступними обставинами:

- комплекс особистих якостей злочинця зумовлює мету та мотив злочину, спосіб, вибір об'єкта посягання, знаряддя, засоби та обстановку його вчинення [62, с. 353-354];

- особа злочинця вважається сполучною ланкою, яка пов'язує причину і наслідок з основними елементами криміналістичної характеристики, оскільки дії, що виконує злочинець, взаємозалежні від системи внутрішніх (психічних) і зовнішніх (динамічних) факторів, а об'єкт злочинного посягання, спосіб учинення кримінального правопорушення, залишені сліди завжди обумовлені особистісними якостями злочинця [49, с. 138];

- особливості суб'єкта позначаються на його соціальних зв'язках, зокрема корупційних, з державними службовцями та представниками комерційних структур;

- з тактичної сторони особливості злочинця потрібно враховувати при підготовці і проведенні слідчих (розшукових) дій, які здійснюються за участі підозрюваного (допит, обшук, слідчий експеримент, пред'явлення для впізнання). Відповідна інформація про особистість підозрюваного повинна знаходитися і в обвинувальному акті, і в матеріалах кримінального провадження, що необхідно суду для визначення виду і міри кримінального покарання при винесенні вироку [76, с. 22-23].

Дані стосовно осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, звичайно розподіляють на такі групи: а) біологічні, що включають статеві, вікові, фізичні ознаки; б) соціальні, що характеризують його суспільний статус, професійну належність, місце проживання, родинний стан; в) психічні, що свідчать про інтелект, емоційну й вольову сфери цих осіб. Такий класичний підхід до формування розглядуваного елемента характеристики осіб, які вчинюють кримінальні правопорушення, пов'язані із публічними закупівлями у сфері будівництва, безперечно, також є слушним. Водночас, на початку об'єктивно необхідно розподілити суб'єктів їх вчинення залежно від функції, що вони виконують під час відповідної злочинної діяльності. Як то вказувалося вище, за цим критерієм Ю. С. Доліновський та А. М. Меденцев [див.: 76, с. 40-43; 36, с. 80] суб'єктів такої діяльності розподіляли на три групи:

- службові особи замовника закупівлі;

- службові особи учасників конкурсних процедур закупівель (згідно з чинним законодавством про публічні закупівлі – учасник процедури закупівлі);
- службові особи державних органів, що здійснюють наглядові чи контрольні функції у розглядуваній сфері [36, с. 80], або виконують допоміжні функції (пособництва) в механізмі вчинення кримінальних правопорушень [76, с. 27].

До службових осіб замовника закупівлі (згідно із положеннями ч. 1 ст. 2 Закону України «Про публічні закупівлі») належать відповідні особи органів державної влади, органів соціального страхування, юридичних осіб, які є підприємствами, установами, організаціями, та їх об'єднання, які забезпечують потреби держави або територіальної громади, якщо така діяльність не здійснюється на промисловій чи комерційній основі, за наявності однієї з ознак, визначених у п. 3 ч. 1 ст. 2, а також юридичні особи та/або суб'єкти господарювання, які здійснюють діяльність в одній або декількох окремих сферах господарювання, визначених ч. 2 ст. 2, та відповідають хоча б одній з ознак, перерахованих у п. 4 ч. 1 ст. 2 зазначеного закону.

Як то вказувалося вище, службові особи замовника закупівлі можуть бути суб'єктами двох основних видів кримінальних правопорушень: 1) заволодіння бюджетними коштами шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України) із використанням «відкату» як основного способу корупційного збагачення; 2) прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України). Така кваліфікація може мати місце у випадку здійснення підкупу посадової особи, коли їй кимось з учасників пропонується винагорода в будь-якій формі (пропозиція щодо найму на роботу, цінна річ, послуга тощо) з метою вплинути на прийняття рішення щодо визначення переможця процедури закупівлі або застосування замовником певної процедури закупівлі [див.: 76, с. 25].

Особи, що вчинюють указані кримінальні правопорушення, у переважній більшості чоловіки. За даними спеціальних досліджень по сфері будівництва їх відсоток сягає 87 %, однак у разі вчинення кримінальних правопорушень у

складі злочинних угруповань питома вага участі жінок зростає до 30 %, що пов'язано з чинником співучасті працівників бухгалтерії, фінансових відділів, серед яких зазвичай переважають жінки [див.: 49, с. 145].

Щодо віку суб'єктів кримінальних правопорушень, які належать до службових осіб замовника закупівлі, 59 % із них знаходяться у віковій групі від 30 до 49 років. Це є періодом найвищої соціально-професійної активності, коли службова особа замовника закупівель набуває достатніх професійних навичок, життєвого досвіду, що за наявності певних якостей (в т.ч. амбітність, владність, уміння підпорядковувати інших людей) дозволяє йому зайняти керівну посаду, набутти авторитету у певній професійній діяльності. Питома вага серед службових осіб замовників закупівель, що вчинювали відповідні кримінальні правопорушення, осіб інших вікових категорій значно нижча від 50 до 59 років – 28 %, понад 60 років – 11 %, від 18 до 24 років – 2 %.

Щодо рівня освіти, близько 90 % притягнутих до відповідальності службових осіб замовника закупівлі мали вищу освіту.

Переважає кількість кримінальних правопорушень була вчинена службовими особами, які на займаній посаді працювали від 5 до 10 років. Вони добре знайомі із специфікою функціонування підприємств та організацій, де займають відповідальні посади, впевнено орієнтуються в проблемних питаннях правового регулювання публічних закупівель, мають впливові соціальні зв'язки, які, не рідко, намагаються використовувати під час досудового слідства з метою протидії. Для злочинців даної категорії характерним є зневажливе або негативне ставлення до встановлених законодавством правил здійснення публічних закупівель. При допитах ці особи, як правило, посилаються на незнання або невірне розуміння окремих положень законодавства, яке регулює закупівельні процедури, або його заплутаність. Домінуючою психологічною установкою таких осіб є «капіталізація» своєї посади. Для цього проводяться активні заходи щодо пошуку керівників підприємств, які будуть згодні на встановлення кримінальних «ділових зв'язків», зорієнтованих на викрадення бюджетних коштів при здійсненні публічних закупівель [76, с. 26].

Основними психологічними якостями злочинця у сфері публічних закупівель криміналісти визначають негативне ставлення до закону і прагнення до збагачення, ігнорування таких небезпечних наслідків, як дискредитація правомірної діяльності у розглядуваній сфері, а також підрив принципу соціальної справедливості [36, с. 91].

Учасник процедури закупівлі/спрощеної закупівлі (згідно із положеннями п. 37 ст. 1 Закону України «Про публічні закупівлі») – фізична особа, фізична особа-підприємець чи юридична особа-резидент або нерезидент, у тому числі об'єднання учасників, яка подала тендерну пропозицію/пропозицію або взяла участь у переговорах у разі застосування переговорної процедури закупівлі.

Відповідно, суб'єктом досліджуваних кримінальних правопорушень може бути фізична особа, фізична особа-підприємець і службова особа підприємства. Такими суб'єктами можуть вчинятися кримінальні правопорушення, передбачені ст. 191 КК України (заволодіння бюджетними коштами шляхом зловживання службовим становищем), у співучасті із службовою особою замовника при закупівлі товарів (робіт, послуг) за завищеною ціною. Окрім того учасник процедури закупівлі самостійно може вчинити кримінальне правопорушення, передбачене ст. 369 КК України (пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі), перевищення повноважень службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 365-1 КК України), службове підроблення (ст. 366 КК України) та деякі інші [76, с. 26-27].

Як зазначає професор А. Ф. Волобуєв, за своїм соціально-психологічним статусом ці особи є «підприємцями-злочинцями», які в гонитві за прибутками йдуть на порушення закону з ризиком бути притягнутими до кримінальної відповідальності. Такі особистісні риси підприємців, як ініціативність, постійний пошук нових можливостей, новаторських і нетрадиційних ідей, здатність іти на ризик, цілеспрямованість та наполегливість починають працювати в негативному напрямку – вчиненні економічних кримінальних правопорушень [15].

Ці кримінальні правопорушення, як правило, вчиняються керівниками учасників процедури закупівлі, підприємств виконавців робіт чи постачальників або довіреними особами [24, с. 247]. Здебільшого ці особи мають вищу освіту та володіють спеціальними знаннями щодо предмета закупівлі (товарів, робіт і послуг). Також вказані особи володіють певними знаннями та навичками щодо способів приховування недоліків наданих послуг чи виконання відповідних робіт.

Особами, які виконували допоміжні функції (пособництва) у механізмі вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями, за даними Ю. С. Доліновського були: 1) службовці (не керівники) замовника – головні бухгалтери, керівники фінансово-економічних підрозділів, керівники структурних підрозділів установи, які самі не є розпорядниками (одержувачами) бюджетних коштів; 2) службовці юридичної особи – учасники процедури закупівлі (головні бухгалтери, керівники фінансово-економічних підрозділів та ін.); 3) інші особи, які залучаються як пособники вчинення кримінальних правопорушень (підставні особи, які «очолюють» фіктивні підприємства, молодь у віці 22-32 роки (понад 55% злочинів) [36, с. 93-94].

Службові особи державних органів, що здійснюють наглядові чи контрольні функції у сфері публічних закупівель у галузі будівництва це особи, які обіймають відповідні посади в центральних апаратах і підрозділах: міністерств економіки; фінансів; розвитку громад, територій та інфраструктури; Рахункової палати, Казначейства, Державної аудиторської служби; Державної служби з питань геодезії, картографії та кадастру, Державної агенції відновлення та розвитку інфраструктури, Державної інспекції архітектури та містобудування, територіальних підрозділів органів державного архітектурно-будівельного контролю тощо.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПУБЛІЧНИМИ ЗАКУПІВЛЯМИ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА

3.1 Початковий етап розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва: обставини, що підлягають встановленню, типові слідчі ситуації, завдання розслідування і засоби їх вирішення

Питання початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, не можна розглядати окремо від аспекту обставин, які підлягають встановленню (у більш вузькому, кримінальному процесуальному, значенні – доказуванню згідно зі ст. 91 КПК України). Дійсно, перелік обставин, що підлягають встановленню, є дуже важливим елементом окремої методики розслідування. Чим повніше та чіткіше він сформульований, тим ефективнішим буде використання рекомендацій з розслідування кримінального правопорушення, більш цілеспрямовано та активно вестиметься досудове розслідування.

Як слушно з цього приводу зазначено у спеціальній літературі, такий перелік обставин, по суті, є типовою програмою розслідування кримінального правопорушення певної категорії. На початковому етапі розслідування це може слугувати орієнтиром під час визначення завдань, висунення версій та вибору напрямів розслідування, а під час наступного етапу розслідування, направлення справи до суду та підтримання обвинувачення – для перевірки результатів слідства з точки зору забезпечення його всебічності, повноти, об'єктивності, можливості вдалого розгляду справи у суді та вирішення його по суті [74].

Поряд з цим, необхідно наголосити на тій обставині, що серед практичних працівників чіткого уявлення про коло обставин, що повинні встановлюватися у кримінальних провадженнях по кримінальних правопорушеннях, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, не існує.

У зв'язку з пізнанням події будь-яких кримінальних правопорушень зміст об'єктивної істини визначається колом обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, визначеному у ст. 91 КПК України [66]. Водночас, законодавчо визначені обставини, які підлягають доказуванню, для кримінальних проваджень по кримінальних правопорушеннях, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, мають свою специфіку та певні особливості, про що згадувалося у підрозділі 1.3 даного дослідження під час формування відповідної криміналістичної характеристики.

Так п. 1 зазначеної статті – подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення), – у справах розглядуваної категорії специфічні з огляду на обґрунтовану належність правового регулювання розглядуваної сфери до обстановки (основних обставин) вчинення кримінального правопорушення. Це обумовлює необхідність уже на початковому етапі чіткого визначення конкретних норм законодавства про публічні закупівлі чи сфери будівництва, що були порушені під час відповідної злочинної діяльності. Такий підхід дозволить довести, що злочинці діяли з метою отримання «відкату» як основного способу корупційного збагачення, пов'язаного з прагненням посадової особи замовника здійснити закупівлю товарів, робіт або послуг за завищеними цінами, та застосовували підпорядковані та взаємопов'язані способи вчинення розглядуваних кримінальних правопорушень – пропозиція або надання неправомірної вигоди службовій особі замовника за забезпечення перемоги в тендері або прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою замовника за виконання чи невиконання будь-якої дії в інтересах учасника процедури закупівлі щодо участі у тендері. Подію

кримінального правопорушення в даному випадку також доводитиме факт невідповідності ціни закупленого товару, виконаних робіт чи наданих послуг у порівнянні з їх ринковою вартістю.

Окрім основної технології злочинного збагачення, пов'язаної із «відкатом», доказуванню також підлягають визначені у підрозділі 1.3 даного дослідження способи вчинення кримінальних правопорушень, що вчинюються безпосередньо під час публічних закупівель (використання спаринг-партнерів, допуск компаній з «чорного списку» АМК, перемога пов'язаних компаній, перемога фіктивних підприємств, дроблення закупівель, дискримінація учасників, вибірковість при визначенні переможців), та ті способи, які є специфічними саме для будівництва (підроблення дозвільних і звітних документів будівництва; створення суб'єкта господарювання з метою отримання коштів за договором підряду, не виконуючи умов цього договору; укладання фіктивних договорів на виконання робіт щодо будівництва, капітального ремонту; перерахування бюджетних коштів на рахунки фірм (у тому числі одноденок) під виглядом придбання будівельних матеріалів або виконання будівельних робіт; постачання будматеріалів, обладнання нижчої якості, ніж передбачено договором; завищення обсягів та вартості будівельних робіт; підроблення документів, що підтверджують якість виконаних робіт і використаних матеріалів; підписання актів приймання виконаних робіт при усвідомленні факту їхнього повного або часткового невиконання тощо).

При цьому обов'язковому врахуванню підлягатиме специфіка визначення часу вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, оскільки вона охоплює періоди планування закупівлі із обов'язковим взяттям до уваги кримінально-правових положень моменту закінчення як основних, так і додаткових правопорушень, а також і місця їх вчинення, яким є віртуальний простір проведення електронних торгів та, у разі, коли задумом передбачається хоча б часткове виконання будівельних робіт, – місце будівництва.

Таким чином, зазначені обставини, що належать до п. 1 ст. 91 КПК,

можуть бути встановлені вже на початковому етапі розслідування, а з колом цих обставин, у тому числі, пов'язується момент формального початку досудового розслідування, передбаченого ст. 214 КПК України.

Як слушно з цього приводу зазначає С.С. Трач, перед слідчим стоїть завдання з'ясувати, чи містяться в діянні ознаки кримінального правопорушення, і чи немає обставин, які згідно із законом перешкоджають початку кримінального провадження. Вирішення цього завдання відбувається за допомогою фіксації первинних відомостей про підготовлюване або вчинене кримінальне правопорушення, оперативної перевірки отриманих відомостей, встановлення факту наявності або відсутності всіх передумов, необхідних для початку кримінального провадження. Обов'язок слідчого, прокурора внести такі відомості до ЄРДР носить безальтернативний характер, а сама реєстрація факту вчинення кримінального правопорушення має бути безумовною, адже в іншому випадку відбувається порушення вимог ст. 214 КПК [170, с. 240].

У цьому зв'язку дуже важливо вказати, що відповідно до сучасного кримінального процесуального законодавства, яким у ст. 216 КПК регламентовано питання підслідності, по основній із визначених даним дослідженням категорій кримінальних правопорушень – заволодіння майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (ч. 2 ст. 191 КК), – це питання диференційовано залежно від розміру завданої шкоди:

- відповідно до п. 2 ч. 5 – це підслідність детективів Національного антикорупційного бюро, якщо розмір шкоди у дві тисячі і більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму;

- згідно із п. 3 ч. 3 – детективів Бюро економічної безпеки, якщо розмір предмета такого кримінального правопорушення або завданої ним шкоди становить від п'ятисот до двох тисяч розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

- відповідно до ч. 1 – слідчі органів Національної поліції, оскільки здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, крім тих, які

віднесені до підслідності інших органів досудового розслідування, тобто якщо розмір предмета такого кримінального правопорушення або завданої ним шкоди становить менше п'ятисот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб [див. 66].

Саме тому, суттєве значення вже на початковому етапі розслідування має встановлення обставин, визначених п. 3 ст. 91 КПК, у частині *виду і розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням*, із зрозумілим віднесенням на наступний етап розслідування питання про його процесуальні витрати. Зокрема, встановлюючи вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, обов'язковому підтвердженню підлягає той факт, що предметом злочинного зазіхання були саме бюджетні кошти, які, як то зазначалося у підрозділі 1.2 даного дослідження, повинні відповідати наступним ознакам: були включені до Закону «Про Державний бюджет України» на певний рік або до рішення місцевої ради про місцевий бюджет, у якому встановлені певні доходи і видатки відповідного бюджету; містилися у планових документах (кошториси, плани використання бюджетних коштів, паспорти бюджетних програм тощо); мати цільове призначення на здійснення публічних закупівель, затверджених розписом бюджету асигнуванням, встановленим вищестоящим розпорядником бюджетних коштів та закріплення цих асигнувань у планових документах нижчестоящого розпорядника або одержувача; фактично знаходилися на рахунках розпорядників та одержувачів бюджетних коштів (зарахування коштів на рахунок відповідної бюджетної установи, відкритий в органі Держказначейства чи установі банку); містили відомості про коло осіб, які мали право розпорядження (використання) цими коштами; визначати підстави для здійснення платежів за рахунок коштів бюджету (бюджетного зобов'язання) – укладення договору на проведення будівельних робіт, придбання товару, послуги тощо.

Щодо п. 6 коментованої статті, то вже на початковому етапі розслідування важливого значення набуває встановлення обставин, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно призначалися

(використовувалися) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення. Зазначене обґрунтовується наведеною у підрозділі 1.1 даного дослідження тезою про те, що другою категорією кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, є прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою замовника конкурсних торгів (ст. 368 КК України) чи пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України) з боку службової особи учасника конкурсних торгів. Натомість доведення обставин, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, може бути перенесено на наступний етап досудового розслідування.

Як зазначалося у підрозділі 1.3 даного дослідження, особливе значення має характеристика особи правопорушника, яка класифікується залежно від виконуваних функцій під час злочинної діяльності: службові особи замовника закупівлі; учасник процедури закупівлі; службові особи державних органів, що здійснюють наглядові чи контрольні функції, або виконують допоміжні функції (пособництва). У цьому заявку у сенсі п. 4 ст. 91 КПК особлива увага вже на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, враховуючи їх статус корупційних, повинна приділятися доказуванню факту належності підозрюваних до зазначених категорій службових осіб. При цьому, таке доказування повинно спиратися на положення:

- ч. 1 ст. 2 Закону України «Про публічні закупівлі», згідно з якою до службових осіб замовника закупівлі належать відповідні особи органів державної влади, органів соціального страхування, юридичних осіб, які є підприємствами, установами, організаціями, та їх об'єднання, які забезпечують

потреби держави або територіальної громади, якщо така діяльність не здійснюється на промисловій чи комерційній основі, за наявності однієї з ознак, визначених у п. 3 ч. 1 ст. 2, а також юридичні особи та/або суб'єкти господарювання, які здійснюють діяльність в одній або декількох окремих сферах господарювання, визначених ч. 2 ст. 2, та відповідають хоча б одній з ознак, перерахованих у п. 4 ч. 1 ст. 2 зазначеного закону;

- п. 37 ст. 1 зазначеного закону, відповідно до якого учасник процедури закупівлі/спрощеної закупівлі – це фізична особа, фізична особа-підприємець чи юридична особа-резидент або нерезидент, у тому числі об'єднання учасників, яка подала тендерну пропозицію/пропозицію або взяла участь у переговорах у разі застосування переговорної процедури закупівлі;

- ч. 3 ст. 18 КК – службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом [64].

Виходячи із зазначеного, об'єктивно вже на наступному етапі досудового розслідування ґрунтовно доводитимуться інші обставини, передбачені у ст. 91 КПК у п. 2 – винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення, п. 4 – обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження, п. 5 – обставини, що є підставою для

звільнення від кримінальної відповідальності або покарання та п. 7 – обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру [66].

Для формування теоретичних концепцій криміналістики і здійснення в практичній діяльності її рекомендацій особливого значення набуває ситуаційний підхід. Дійсно, саме за рахунок визначення ситуацій, здійснення їх типізації, формулювання щодо них оптимальних алгоритмічних схем та програм дій слідчого, детектива, судді, експерта можливо істотно підняти рівень наукових розробок у цій галузі знань. Крім того, ситуаційний підхід «пронизує» всю систему криміналістики і виступає на цій підставі панівною системоутворюючою концепцією [41, с. 283].

Слідча ситуація – це відносно нова, введена в криміналістику в середині ХХ ст., передусім у роботах криміналістів вітчизняної наукової школи, категорія криміналістичної тактики.

Як зазначають В. К. Лисиченко, О. В. Батюк, слідчі ситуації є результатом узагальнення практики, набувають важливого науково-методологічного значення, використовуються для розробки криміналістичних методик розслідування окремих видів злочинів. Відносно діяльності слідчого з розслідування конкретного злочину вони також мають важливе значення, оскільки ця криміналістична категорія виконує тактичну організаційно-методологічну функцію [70, с. 39].

У 1967 р. О. М. Колісниченко першим визначив цю наукову категорію як становище у розслідуванні злочинів, яке характеризується наявністю тих або інших доказів та інформаційного матеріалу і конкретними завданнями його збирання та перевірки, що виникають у зв'язку з цим [53, с. 14]. Наукові проблеми теорії слідчої ситуації вивчалися багатьма провідними вченими-криміналістами: В. П. Бахіним, А. І. Вінбергом, О. М. Васильєвим, Л. Я. Драпкіним, В. Є. Корноуховим, А. Р. Ратіновим, М. В. Салтевським та ін. [146].

Щодо безпосередньо предмету даного дослідження, необхідно безумовно погодитися з думкою А. М. Меденцева, який підкреслював, що особливості тактичних завдань під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель (а відповідно і засобів їх вирішення) пов'язані, по перше, з предметом доказування у провадженнях за ст.ст. 191, 368, 369 КК, в т.ч. у підпорядкованих кримінальних правопорушеннях за ст.ст. 205-1, 358, 366 КК України, а по-друге, – з характером слідчих ситуацій, які складаються на початку кримінального провадження [76, с. 44].

З цього приводу слід зазначити, що виходячи із реалій чинного кримінального процесуального законодавства, передусім пов'язаних із вищезазначеними положеннями щодо підслідності досліджуваних кримінальних правопорушень, дещо змінилися основні тактичні ситуації початкового етапу розслідування, які раніше розглядалися в роботах В. В. Дарагана, В. В. Єфімова, А. М. Меденцева, С. В. Северина, А. Г. Шияна та ін. [24; 26; 75-76]. Вчені здебільшого визначали тактичні ситуації початкового етапу розслідування, використовуючи у якості підстави для їх класифікації ознаку джерела надходження приводів для відкриття кримінального провадження, розподіляючи ці випадки на три основні види:

по-перше, за повідомленням (матеріалами) органу державного фінансового контролю або іншого контролюючого (наглядового) органу;

по-друге, за ознаками кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель, виявлених під час розслідування іншого кримінального правопорушення;

по-третє, за повідомленням (матеріалами) оперативного підрозділу.

Перші дві із вказаних тактичних ситуацій і досі є найбільш розповсюдженими у слідчій практиці. Водночас, із ліквідацією підрозділів економічної безпеки у складі Національної поліції, та, що найголовніше, створення спеціалізованого правоохоронного органу – Бюро економічної безпеки та віднесення у ст. 216 КПК підслідності розглядуваних кримінальних правопорушень до компетенції як підрозділів БЕБ, так і НАБУ із реалізованою

у зазначених правоохоронних органах концепцією проактивного розслідування у вигляді поєднання підрозділами детективів функцій як оперативно-розшукової, так і слідчої діяльності, більшість складних питань координації та організації взаємодії між оперативними підрозділами та органом досудового розслідування по останній із зазначених тактичних ситуацій було врегульовано. Тому третя тактична ситуація початкового етапу розслідування на сьогодні обумовлена випадками початку досудового розслідування підрозділом детективів, яким було виявлено факт вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва [див. Додаток Д].

Початок кримінального провадження за повідомленням (матеріалами) органу державного фінансового контролю або іншого контролюючого (наглядового) органу. Актуальність і достатня розповсюдженість зазначеної тактичної ситуації початкового етапу розслідування обумовлена, передусім, тією обставиною, що кримінальні правопорушення, пов'язані із публічними закупівлями у сфері будівництва, переважно, є латентними, що визначає необхідність застосування для їх виявлення спеціальних прийомів і методів економічного та правового дослідження, аналізу та оцінки показників господарської діяльності учасників процедури закупівлі, спрямованих на виявлення порушень вимог чинного законодавства. Саме тому у структурі інформації про ознаки кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями, взагалі, та у сфері будівництва, зокрема, переважає тактична ситуація, коли ця інформація надходить від органів державного фінансового контролю, передусім Державної аудиторської служби, а також Рахункової палати, Антимонопольного комітету, Державної служби фінансового моніторингу, Державної казначейської служби України.

Як правило, у цій тактичній ситуації під час моніторингу Держаудитслужбою чи Антимонопольним комітетом процедури публічної закупівлі виявляються конкретні факти застосування загальних способів вчинення відповідних кримінальних правопорушень, що надходить до підрозділів детективів БЕБ чи НАБУ. В окремих випадках інформація про

виявлення кримінальних правопорушень, вчинених способами, специфічними для сфери будівництва, може надходити від державних служб, агенцій чи інспекцій з питань геодезії, картографії та кадастру, відновлення та розвитку інфраструктури, архітектури та містобудування, а також територіальних підрозділів органів державного архітектурно-будівельного контролю.

Ці правопорушення, як правило, знаходять відображення в матеріалах ревізії, що здійснюються згідно із Порядком проведення інспектування Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами [118]. Матеріали ревізії включають: акт ревізії (підписаний всіма членами ревізійної комісії); укладені договори, бухгалтерські, фінансові та інші документи, що стосувалися процедури публічної закупівлі; пояснення службових осіб замовника; пояснення службових осіб учасників торгів; пояснення службових осіб, відповідальних за правопорушення; висновок ревізора щодо пояснень відповідальних осіб [див.: 76, с. 48].

У цих випадках кримінальні провадження, як правило, відкриваються за ознаками підпорядкованих кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 205-1, 358, 366 КК. В окремих випадках досудове розслідування може розпочинатися із кваліфікацією за основним видом кримінального правопорушення по ст. 191 КК України.

Водночас, слід зазначити, що, як підкреслюють спеціалісти, розглядувана тактична ситуація може характеризуватися і певною невизначеністю вихідної інформації, на підставі якої формуються умови розслідування. Це відбувається тому, що органами державного фінансового контролю та контролюючими інстанціями у сфері будівництва переважно виявляються загальні порушення бюджетного законодавства, які досить часто потребують конкретизації та уточнення. Не дивлячись на те, що специфіка процедур публічних закупівель обмежує коло відповідальних осіб за вчинення правопорушень, в матеріалах перевірки нерідко відсутні відомості про причетність конкретної службової особи до кримінального правопорушення. Окрім того, непоодинокими є випадки, коли у вказаних матеріалах зустрічаються прогалини і чисельні

неточності [76, с. 48].

Тому А.М. Меденцев завдання початкового етапу розслідування за розглядуваною тактичною ситуацією визначив наступним чином: 1) ретельний і критичний аналіз кількісного та змістовного складу матеріалів ревізії; 2) визначення переліку додаткових потрібних слідству документів, місць їх знаходження та обрання найбільш оптимальних способів їх отримання (витребування, тимчасовий доступ до речей і документів, обшук); 3) одержання інформації, про обставини, що мають значення для справи, від учасників процедури закупівлі (свідків); 4) одержання відомостей про обставини виявлених правопорушень процедур публічних закупівель від відповідальної (запідозреної) службової особи; 5) встановлення обставин виявлених правопорушень з використанням спеціальних знань (перевірка фінансово-господарської діяльності установ, організацій, підприємств, з якими були укладені договори; консультації із спеціалістами; призначення судових експертиз) [76, с. 48].

Окрема і дуже суттєва група тактичних завдань розслідування виникає у разі фіксації правоохоронцями факту застосування злочинцями під час учинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, фіктивних підприємств. До таких завдань, зокрема, належить необхідність встановлення: державної реєстрації відповідних суб'єктів підприємництва; їх фактичне місцезнаходження; осіб, які їх контролюють, брали участь у державній реєстрації як засновники; наявність податкового обліку цих суб'єктів підприємництва в територіальному підрозділі державної податкової служби; відкриття ними поточного рахунку у певній банківській установі; факт одержання такими підприємствами ліцензій (дозволів) на здійснення будівництва; способи поширення інформації про надання незаконних фінансових послуг зареєстрованими суб'єктами підприємництва, а також порядок укладання угод щодо одержання таких послуг та їх умов; коло працівників суб'єктів підприємництва з ознаками фіктивності та їх конкретних функцій щодо надання незаконних фінансових

послуг; причетність керівників (директора, головного бухгалтера) суб'єктів підприємництва до економічних кримінальних правопорушень у минулому; особливості механізму використання фіктивного підприємства у процедурі публічної закупівлі та у подальшому; порядок одержання готівкових коштів тим чи іншим суб'єктом підприємництва у банківських установах, використання банківських платіжних карток тощо.

Початок кримінального провадження за ознаками кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель, виявлених під час розслідування інших злочинів, у порівнянні із вищезрозглядуваною є більш сприятливою ситуацією у зв'язку з меншим відсотком невизначеності про обставини вчинених кримінальних правопорушень на початковому етапі розслідування, а також з огляду на можливість слідчому (детективу) одразу використовувати весь наявний арсенал пошуку і фіксації фактичних даних про виявлені кримінальні правопорушення.

Зокрема, такі провідні фахівці у галузі розслідування кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель як В. І. Василичук, В. В. Дараган, В. В. Єфімов, О. С. Користін, А. М. Меденцев, С. В. Северин, С. С. Чернявський, А. Г. Шиян з метою встановлення невідповідності нормам законодавства проведених замовником процедур закупівель вказують на необхідність дослідження слідчим таких документів:

- розпорядчі документи замовника стосовно організації та проведення публічних закупівель (наприклад, річний план закупівель, рішення та положення про утворення тендерного комітету, кошторис проведення публічної закупівлі і звіт про його виконання);

- тендерну документацію (предмет закупівлі, кількість, строки поставки, методика розрахунків цін, основні умови закупівлі, вимоги сторін, технічна документація та ін.). Ця документація на сьогодні має електронну форму (електронні документи з обов'язковим реквізитом – електронним цифровим підписом та визначають вимоги замовника до предмета, договору, процедури та учасників закупівлі). Сюди ж слід віднести й електронну заявку – електронний

документ, що підтверджує згоду учасника закупівель укласти договір про закупівлю на визначених замовником умовах та містить документи і відомості, що підтверджують виконання вимог замовника під час проведення закупівлі за процедурою електронного реверсивного аукціону. До цієї категорії документів належать й документи, які засвідчують забезпечення виконання договору про закупівлю – надання учасником замовнику гарантій виконання своїх зобов'язань за договором про закупівлю (порука, гарантія, застава, завдаток, неустойка, депозит);

- звіти про результати проведення: процедур торгів; попередньої кваліфікації учасників; процедури запиту цінових пропозицій; процедури закупівлі в одного учасника;

- протоколи засідань комітету з конкурсних торгів, у тому числі протоколи розкриття, оцінки, порівняння отриманих (цінових) пропозицій учасників, прийняття рішення про переможця торгів;

- документацію конкурсних торгів, кваліфікаційну документацію або запит цінових пропозицій;

- копії інформаційних матеріалів замовника та учасників (оголошення, запрошення, запити, роз'яснення, повідомлення тощо);

- копії документів, наданих учасниками на запит замовників;

- оригінали або копії листів погодження у Мінекономіки процедури закупівлі в одного учасника;

- копії документів, що підтверджують забезпечення пропозиції конкурсних торгів та забезпечення виконання договору про закупівлю (у випадку необхідності надання учасниками переможцем торгів такого забезпечення);

- пропозиції учасників торгів, відомості про які зафіксовані у протоколі розкриття цих пропозицій;

- повідомлення про акцепт пропозиції учасника торгів, рішення комітету з конкурсних торгів (службових осіб замовника, призначених відповідальними за організацію та проведення процедур закупівлі) щодо результатів проведення

торгів, визначення переможця, оголошення про результати проведеної процедури закупівлі;

- установчі документи підприємства (фізичної особи-підприємця) – переможця конкурсних торгів (статут, довідка про включення до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України, витяг з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, витяг з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, договори оренди тощо);

- договори, укладені замовником з підприємством-переможцем конкурсних торгів щодо закупівлі товару, робіт чи послуг, які скуповуються замовником у межах єдиної процедури закупівлі;

- документи, що засвідчують якість закупленого товару (сертифікати якості тощо);

- бухгалтерські (фінансові) документи, які засвідчують витрачання бюджетних коштів (кошториси витрат, квитанції про переведення коштів з банківського рахунку замовника на платіжний рахунок постачальника товару, рахунки на оплату робіт чи послуг, актів приймання виконаних робіт, поставлених товарів, наданих послуг та ін.);

- документи кредитних та банківських установ, що відображають рух коштів за рахунками замовника, підрядника (постачальника, виконавця), субпідрядників, у т.ч. ті, що підтверджують видачу банківської гарантії;

- правовстановлюючі, реєстраційні документи замовника, постачальника (підрядника, виконавця);

- документи, що визначають статус і повноваження осіб, причетних до правопорушень при здійсненні публічних закупівель (наказ про призначення на посаду, посадова інструкція, функціональні обов'язки, договір про матеріальну відповідальність тощо) [докладно див.: 26, с. 21; 76, с. 62-63; 141, с. 51].

Зазначена документація аналізується слідчим (детективом) в рамках таких невідкладних заходів: 1) аналіз інформації про закупівлі, здійснені замовником за досліджуваний період, що розміщені на сайті «<https://prozorro.gov.ua/>»; 2) вивчення зазначеної тендерної документації із

зверненням особливої уваги на переможців торгів, що надали неповний (недостатній для висновків) перелік необхідних для участі у тендері документів; перевірка відповідності документів переможців тендера встановленим кваліфікаційним вимогам та іншим умовам тендерної документації; 3) опитування службових осіб підприємств і організацій, що програли тендер, з питань порушень, які були допущені під час його проведення з боку службових осіб підприємств-замовників (членів тендерного комітету), залучення до участі в торгах «своїх» фірм, а також можливих перевитрат бюджетних коштів, перерахованих на адресу переможців, що пропонують товари, роботи, послуги за ціною, яка значно вище за середню ціну, що склалась на ринку; 4) у випадку проведення тендера із закупівлі товарно-матеріальних цінностей, устаткування, визначення, за допомогою відповідних фахівців, ступеня придатності до використання або експлуатації цих товарно-матеріальних цінностей (устаткування), які надійшли від переможців тендера; проведення перевірки законності їх оприбуткування і списання, в т.ч. паспортної документації на устаткування; 5) проведення зустрічних перевірок переможців тендерів за фактами законності придбання ними товарно-матеріальних цінностей для реалізації замовникам з метою виявлення можливих фактів їхнього фіктивного підприємництва та розкрадання бюджетних коштів; 6) проведення перевірок достовірності та повноти обсягу виконаних робіт і послуг переможцями тендерів.

Особливо вченими підкреслюється, що незалежно від виявлення будь-якого з порушень, треба встановлювати наявність певних відносин між службовими особами підприємства замовника та тими підприємствами, які були допущені до участі у тендері. Якщо в ході перевірки отриманої інформації будуть підстави вважати, що в ході проведення тендера було вчинено кримінальне правопорушення, необхідно порушити у встановленому законом порядку питання про проведення перевірки дотримання вимог чинного законодавства при здійсненні вказаної процедури [див.: 26, с. 21]. Як слушно зазначає А. М. Меденцев, документальна ревізія тих чи інших суб'єктів

господарської діяльності – учасників процедури закупівлі і в цьому випадку призначається слідчим (детективом) у якості невідкладної дії, проведення якої доручається Держаудитслужбі. Саме її результати (матеріали) будуть визначати напрямки досудового розслідування виявлених кримінальних правопорушень [76, с. 49-50].

Водночас, фактичні дані про кримінальні правопорушення, пов'язані із публічними закупівлями у сфері будівництва, передусім також містяться у документації, що пов'язана з підготовкою та власне проведенням будівельних робіт. Саме тому до матеріалів кримінального провадження обов'язково долучають таку будівельну документацію: фінансово-господарські документи, що засвідчують наявність дозволів на здійснення будівництва; проектно-кошторисну документацію на будівництво; документацію, що засвідчує перелік та обсяги фактично виконаних будівельних робіт та їх вартість; звітну документацію, вартість об'єкта нерухомості, списання будівельних матеріалів, нарахування та виплату заробітної платні тощо; статутні документи, що характеризують організаційну структуру будівельної компанії, дії керівників, матеріально відповідальних осіб, бухгалтерів (бухгалтер компанії забудовника, зазвичай, також причетний до вчинення кримінальних правопорушень або йому відомо про їх вчинення) [див.: 49, с. 318; 187].

Реалізація зазначених заходів також надає можливість зібрати достатньо доказів для повідомлення певним особам про підозру у вчиненні підпорядкованих кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 205-1, 358, 366 КК, а на подальших етапах розслідування і основного злочину, передбаченого ст. 191 КК України.

Початок досудового розслідування підрозділом детективів, яким було виявлено факт вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, у порівнянні з двома вищерозглянутими тактичними ситуаціями, об'єктивно, є найбільш тактично сприятливою ситуацією, оскільки з огляду на проведення до моменту реєстрації в ЄРДР інформації про виявлене кримінальне правопорушення, пов'язане із

публічними закупівлями у сфері будівництва, правоохоронцями вже здійснювався комплекс оперативно-розшукових заходів, спрямованих на негласне документування відповідної злочинної діяльності. Найближчими тактичними завданнями у цій ситуації початкового етапу розслідування буде вжиття необхідних заходів щодо легалізації матеріалів оперативно-розшукової діяльності у розпочатому кримінальному провадженні, а також виявлення і фіксація нової доказової інформації про конкретні факти протиправної діяльності підозрюваних за допомогою комплексу слідчих (розшукових), у т.ч. негласних, дій.

Водночас, завдання легалізації матеріалів оперативно-розшукової діяльності у розпочатому кримінальному провадженні, а також виявлення і фіксація нової доказової інформації багато в чому залежать від забезпечення збереження необхідних бухгалтерських, банківських, казначейських та інших документів, які мають значення для кримінального провадження.

Як слушно з цього приводу зазначає В. В. Дараган, у зв'язку з тим, що документи – це основні джерела доказів у розглядуваних кримінальних провадженнях, що можуть бути знищені або приховані злочинцями чи іншими особами, основним завданням початкового етапу розслідування стає забезпечення збереження цих документів. Виконання цього завдання здійснюється шляхом проведення комплексу СРД. Але ефективність цих дій значною мірою зумовлюється належним здійсненням з боку слідчого заходів організаційного характеру з приводу визначення: а) кола державних органів, установ, підприємств, організацій, де необхідно вилучити або витребувати документи; б) кола документів, які слід вилучити; в) конкретних місць знаходження цих документів (бухгалтерія, фінансово-економічний відділ, юридичний відділ, канцелярія, архів тощо) або кола службових осіб, у розпорядженні яких ці документи знаходяться; г) конкретного способу одержання документів (вилучення, витребування, тимчасовий доступ до речей та документів, обшук); г) часу та послідовності проведення дій, спрямованих на отримання документів; д) виконавців таких дій (особисто слідчим, оперативним

працівником); е) складання доручення органу дізнання на проведення тимчасового доступу до речей та документів з визначенням конкретної задачі працівнику цього органу [26, с. 32].

При цьому у розглядуваній тактичній ситуації кримінальне провадження може розпочинатися не тільки за підпорядкованими кримінальними правопорушеннями, передбаченими ст.ст. 205-1, 358, 366 КК, а й одразу за такими основними правопорушеннями як ті, що передбачені як ст.ст. 368, 369, так і ст. 191 КК України.

Підсумовуючи викладене, потрібно зазначити, що наведені типові слідчі ситуації початкового етапі розслідування злочинів у сфері публічних закупівель націлюють на аналіз матеріалів контролюючих органів, які виявили правопорушення в організації торгів, і на визначення тактичних завдань розслідування та засобів їх вирішення.

3.2 Планування та організація розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва

Планування розслідування кримінальних правопорушень як наукова і практична проблема привертала увагу ще з середини ХІХ ст. засновників теорії криміналістики Г. Гроса, Я.І. Баршева, А. Вейнгардта та ін. Не втрачала ця тематика актуальності і в першій половині ХХ ст., оскільки знаходилася у полі зору розробників вітчизняної системи криміналістики – В. П. Бахіна, О. М. Васильєва, С. О. Голунського, О. М. Колісниченка, О. М. Ларіна, В. К. Лисиченка, І. М. Лузгіна – та фактично на сьогодні обґрунтована на рівні окремої криміналістичної теорії планування розслідування. Тому актуальні питання планування слідчої роботи привертала увагу розробників і такої

складної тематики як розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями, в т.ч. у сфері будівництва, – А. Ф. Волобуєва, В. В. Дарагана, В. В. Єфімова, А. П. Запотоцького, А. М. Меденцева, С. В. Северина, А. Г. Шияна та ін. [див.: 17-18; 24; 26; 49; 75].

Таким чином, на сьогодні є аксіоматичним, що розслідування кожного кримінального правопорушення повинно ретельно сплановано та організовано. З цих позицій розслідування є діяльністю різних підрозділів правоохоронних органів, яка повинна бути належним чином упорядкована. Особливо це стосується розслідування економічних злочинів, які мають неявний характер, маскуються під звичайні фінансово-господарські операції, а тому вимагають взаємодії різних підрозділів правоохоронних органів і державних контролюючих структур [76, с. 53].

Необхідно безумовно приєднатися до точки зору В. Д. Берназа, В. В. Бірюкова, А. Ф. Волобуєва, які планування розслідування розглядали як процес, що проходить такі основні етапи: розумова діяльність слідчого, спрямована на оцінку інформації про кримінальне правопорушення; висунення слідчих версій; визначення на їх основі обставин, що підлягають встановленню, необхідних для цього слідчих (розшукових) дій і термінів їх проведення [зокрема, див.: 63, с. 384].

У свою чергу В. В. Дараган, В. В. Єфімов, С. В. Северин, А. Г. Шиян доповнюють таке бачення через розкриття планування розслідування як процесу, що складається з етапів: аналізу вихідної інформації; визначення завдань розслідування; окреслення засобів і способів їх вирішення; визначення виконавців, строків та порядку контролю виконання запланованих слідчих дій та інших заходів [див.: 26, с. 37].

Узагальнення наведених та інших підходів дозволяє сформулювати планування розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, як основний із методів організації розслідування, який передбачає: 1) аналіз слідчої ситуації, що склалася; 2) побудову слідчих версій і окреслення завдань розслідування; 3) визначення

слідчих (розшукових) дій для їх відпрацювання; 4) складання плану із його коректуванням залежно від зміни слідчої ситуації та етапу розслідування.

Оскільки питання слідчих ситуацій початкового етапу та визначення таких, що відповідають їм, завдань розслідування розглядалися у підрозділі 3.1 даного дослідження, надалі висвітлимутися інші із зазначених елементів процесу планування.

Аналіз слідчої ситуації, яка склалася на початковому етапі досудового розслідування повинен розпочинатися із оцінки первинної інформації про кримінальне правопорушення, що, передусім, полягає у вивченні матеріалів, на підставі яких було відкрито кримінальне провадження. Як зазначалося у підрозділі 3.1 даного дослідження, їх основу, як правило, складають матеріали документальної ревізії (перевірки), проведеної фахівцями Державної аудиторської служби із власної ініціативи (планові чи позапланові) або за зверненням правоохоронних органів (прокуратури, підрозділу детективів).

Як слушно з цього приводу зазначає А. М. Меденцев, аналіз інформації потрібно починати з вивчення: нормативно-правових актів, якими врегульовано порядок здійснення публічних закупівель та відповідної літератури; організації діяльності державної структури – замовника конкурсних торгів; особливостей фінансово-господарської діяльності замовника, його штатного розкладу, розподілу функціональних обов'язків службових осіб та особливостей ведення діловодства і бухгалтерського обліку; методичних рекомендацій щодо розслідування кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель [76, с. 54].

Побудові слідчих версій у кримінальних провадженнях, пов'язаних із публічними закупівлями, в т.ч. у сфері будівництва, у своїх дослідженнях приділяли увагу В. В. Дараган, В. В. Єфімов, А. П. Запотоцький, А. М. Меденцев, С. В. Северин, А. Г. Шиян та ін. [див.: 26; 47; 29; 75-76]. При цьому їх підходи до зазначеного питання певним чином відрізняються.

Так, одні дослідники наголошують на першочерговості у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень у сфері публічних

закупівель висунення версій кваліфікації, оскільки виявлені правопорушення можуть мати різну оцінку в залежності від конкретних обставин їх виявлення. Зокрема, А. М. Меденцев підкреслює, що в первинних матеріалах можуть бути ознаки цілого комплексу кримінальних правопорушень, де потрібно вирізнити основний злочин (ст.ст. 191, 368, 369 КК України), і підпорядковані (ст.ст. 205-1, 358, 366 та ін.). При цьому, оскільки характерною особливістю розслідування досліджуваних кримінальних правопорушень є встановлення підозрюваного вже на початковому етапі розслідування, версії, як правило, торкаються не окремих фактів, а охоплюють декілька важливих обставин, а інколи і всі елементи, які утворюють склад кримінального правопорушення. Водночас, версії висувуються з урахуванням криміналістичної характеристики зазначених видів кримінальних правопорушень, на підставі зібраної інформації у кримінальному провадженні. Окрім версій кваліфікації паралельно висувуються версії стосовно осіб, які можуть володіти необхідною інформацією про кримінальне правопорушення (свідків): працівники бухгалтерії, інших структурних підрозділів замовника; працівники учасника конкурсних торгів, який визнаний переможцем, інші учасники закупівлі; працівники державного казначейства; працівники контролюючих органів, які раніше проводили перевірки; підприємства-контрагенти, з якими державною установою укладені договори; особи з кола зв'язків підозрюваних [див.: 76, с. 54-55].

Інші вчені пропонують будувати версії навколо об'єктивних та суб'єктивних елементів складу кримінальних правопорушень. Так, висунення версій про об'єктивну сторону та спосіб вчинення кримінальних правопорушень дозволяють визначити основні завдання по їхній перевірці, засновані на моделюванні можливої поведінки злочинця до, під час та після вчинення злочину; після цього намічаються шляхи вирішення вказаних завдань, строки їх виконання та виконавці – невід'ємна частина планування розслідування. Водночас, версії про суб'єктів досліджуваних кримінальних правопорушень полягають у припущеннях не тільки стосовно основних їх виконавців, а й про інших осіб, причетних до їх вчинення. Такими ще

невідомими співучасниками можуть бути і неслужбові особи, які брали участь у вчиненні кримінального правопорушення, зокрема, були підбурювачами або пособниками службової особи. Поряд із цим, версії про суб'єктивну сторону діяння мають на меті з'ясування ступеня участі кожного зі співучасників у вчиненні кримінальних правопорушень. Щодо форми вини, то досліджувані кримінальні правопорушення можуть вчинятись лише умисно. Досить розповсюджені пояснення службових осіб, нібито вони не усвідомлювали протиправний характер своїх діянь, оскільки не знали положень чинних нормативних актів, що були ними порушені, повинні нівелюватися тим, що при висуненні версій про суб'єктивну сторону діяння ґрунтуються на припущеннях стосовно суб'єктивного ставлення службової особи до самого діяння, а не до усвідомлення факту невідповідності вчинених дій нормативним вимогам законодавства, оскільки незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності» (ст. 68 Конституції). У таких випадках необхідно виходити із презумпції знання особою нормативно-правових актів за умови, що вони були доведені до відома населення у встановленому законом порядку [26, с. 35-36; 58].

Поряд з цим, необхідно наголосити на тій обставині, що під час висунення слідчих версій необхідно завжди враховувати корупційний та груповий, у тому числі організований, характер учинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, їх базування на «відкаті» як способі корупційного збагачення, що підтверджується емпіричними матеріалами [див.: Додаток Є] та зазначалося у підрозділі 2.2 даного дослідження. З огляду на зазначене в структурі злочинних груп кожному учасникові приділяється своя роль (залежно від статусу учасника публічної закупівлі, займаної посади, наявних повноважень), у діях кожного з них можуть убачатися різні склади кримінальних правопорушень. Тому під час побудови слідчих версій слід враховувати ймовірність наявності інших епізодів і співучасників злочинної діяльності, у т.ч. із числа представників замовника публічної закупівлі, контролюючих органів тощо.

У зв'язку із зазначеним при побудові слідчих версій у кримінальних правопорушеннях у сфері публічних закупівель виникає необхідність врахування зазначених підстав – інформації про виконавців та причетних осіб, об'єктивної сторони та способу вчинення, кваліфікації. У результаті такого підходу стає можливим певним чином типізувати можливі версії початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, згрупувавши їх наступним чином:

1) кримінальні правопорушення (як основні, так і підпорядковані) вчинені організованою групою (ч. 3 ст. 28 КК), що включає в себе працівників централізованої закупівельної організації, службових, у т.ч. уповноважених, осіб замовника, постачальника, підрядника, виконавця, інших осіб;

2) кримінальні правопорушення (як основні, так і підпорядковані) вчинені за попередньою змовою групою осіб (ч. 2 ст. 28 КК) із числа працівників централізованої закупівельної організації, службових, у т.ч. уповноважених, осіб замовника, постачальника, підрядника, виконавця, інших осіб;

3) службовою, у т.ч. уповноваженою, особою замовника конкурсних торгів вчинено прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди (ст. 368 КК), підроблення документів (ст. 358 КК), зловживання повноваженнями (ст. 365-2 КК), службове підроблення (ст. 366 КК);

4) заволодіння державними коштами шляхом зловживання службовим становищем виконавця договору, робіт (ч.ч. 2, 3, 4 ст. 191 КК), у т.ч. з використанням корумпованих зв'язків в органах влади, організації-замовника, контролюючих і наглядових установах із учиненням підроблення документів державної реєстрації (ст. 205-1 КК), підроблення документів (ст. 358 КК), зловживання повноваженнями (ст. 365-2 КК), службового підроблення (ст. 366 КК), службової недбалості (ст. 367 КК);

5) розкрадання вчинено особою, яка виступає від імені юридичної особи, що фактично не здійснює господарську діяльність. Здебільшого фіктивні підприємства використовуються як інструмент розкрадання, у т.ч. у складі групи осіб за попередньою змовою або організованої групи. Інформація про

такі факти повинна враховуватися при побудові та відпрацюванні вищенаведених версій.

Визначення слідчих (розшукових) дій для перевірки висунутих версій, у цілому, повинно базуватися на загальних криміналістичних рекомендаціях щодо визначення послідовності їх проведення, дотримання яких дозволяє уникнути помилок і в цілому забезпечує ефективність розслідування. Зокрема, В.Д. Берназ, В.В. Бірюков, А.Ф. Волобуєв формулюють такі правила побудови систем слідчих (розшукових) дій, що є доволі ефективними і у кримінальних провадженнях по кримінальних правопорушеннях, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва. Відповідно до таких загальних рекомендацій першочерговому проведенню підлягають наступні слідчі (розшукові) дії: а) невідкладні дії, запізнення з якими може привести до втрати можливості одержання доказів (пошкодження або знищення документів, в яких відобразилися сліди кримінальних правопорушень); б) дії, які потребують великих витрат часу (проведення ревізії, призначення експертиз); в) дії, результати яких мають значення для перевірки всіх або кількох висунутих версій; г) дії, що можуть дати найбільш достовірні докази [див.: 63, с. 388]. Для визначення строків проведення запланованих слідчих (розшукових) дій, потрібно враховувати: строки, які встановлені кримінально-процесуальним законодавством; обсяг роботи і витрати часу, необхідного для проведення запланованих слідчих (розшукових) дій [76, с. 61].

Після вищенаведених загальних положень організації і планування розслідування необхідно зупинитися на специфіці такого планування в рамках окремих типових тактичних ситуацій його початкового етапу. У цьому зв'язку, як то зазначалося у підрозділі 3.1 даного дослідження, найсприятливішою є ситуація, коли кримінальне провадження за правопорушеннями, пов'язаними з публічними закупівлями у сфері будівництва, розпочинається у зв'язку із виявленням підрозділом детективів фактів учинення таких кримінальних правопорушень.

Водночас, як на то вказує аналіз правоохоронної практики, вказана ситуація має достатньо вагому специфіку, пов'язану із необхідністю проведення комплексу слідчих (розшукових), передусім негласних, дій, спрямованих на документування отримання «відкату» – фактів прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою замовника конкурсних торгів (ст. 368 КК України) та пропозиції, обіцянки або надання неправомірної вигоди службовій особі з боку представника учасника конкурсних торгів (ст. 369 КК України). Документування у даному випадку здійснюється підрозділом детективів або в рамках чинного оперативно-розшукового законодавства, або згідно із положеннями Кримінального процесуального кодексу, що регламентують порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій. У будь-якому випадку комплексність і складність здійснюваних заходів дозволяє стверджувати, що по зазначеній ситуації має місце проведення тактичної операції, якій можна надати умовну назву «Документування неправомірної вигоди».

У цьому зв'язку слід зазначити, що у спеціальній літературі ще у 80-х роках минулого сторіччя започаткували розроблення проблематики тактичних операцій вчені-криміналісти – А. В. Дулов, Л. Я. Драпкін, М. І. Хлюпін, В. І. Шиканов та інші, які під такими операціями розуміли систему слідчих дій, тактичних прийомів, оперативно-розшукових заходів, організаційних та інших дій, що розробляються і здійснюються в процесі розслідування за єдиним планом під загальним керівництвом слідчого з метою вирішення такого тактичного завдання, що не може бути вирішено здійсненням по справі окремої слідчої дії.

Академіки В. А. Журавель та В. О. Коновалова з цього приводу підкреслюють, що поява в криміналістиці категорії «тактична операція» викликана, насамперед, потребами практики щодо необхідності комплексного провадження слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, ревізійних та інших заходів з метою вирішення таких завдань, розв'язання яких іншими, окремими засобами, просто неможливе. При цьому йдеться про

поєднання в одній категорії як організаційних, так і тактичних підходів до здійснення досудового розслідування. Саме ці чинники стимулювали науковців до розроблення концепції тактичних операцій і запровадження її положень у практику розслідування [41, с. 309; 55, с. 68].

Вітчизняний розробник концепції тактичної операції В. М. Шевчук на рівні докторського монографічного дослідження як основні ознаки тактичних операцій визначив їх комплексність, інтегративність, компонентність, ситуаційну зумовленість, цілеспрямованість і вибірковість, спланованість, алгоритмічність, а також запропонував авторське визначення цієї наукової категорії – криміналістичний комплекс організаційно-тактичної спрямованості, який являє собою систему слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових, організаційно-технічних та інших заходів, обумовлених слідчою ситуацією і пов'язаних з вирішенням окремого тактичного завдання [177-178].

Підтримуючи такий підхід до визначення поняття «тактична операція», слід також наголосити на тому, що у методиці розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, існують суттєві особливості, обумовлені її організацією та проведенням. При цьому як наголошувалося у підрозділі 3.1 даної роботи, тактична ситуація, коли кримінальне провадження розпочинається за матеріалами оперативно-розшукової діяльності, може бути найбільш сприятливою, оскільки подекуди дозволяє вже на початковому етапі розслідування використовувати весь, часто достатньо вагомий, об'єм фактичних даних, зафіксованих під час проведення оперативно-розшукових заходів для документування злочинної діяльності, пов'язаної із публічними закупівлями у сфері будівництва. Крім цього, найбільш дієвим способом реалізації матеріалів оперативної розробки у даному випадку є затримання злочинців «на гарячому» під час замаху на вчинення зазначених кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 368 і 369 КК України. Таке затримання злочинців «на гарячому» може здійснюватися підрозділом детективів в рамках проведення операції з контрольованого

вчинення відповідних діянь згідно з п. 7-1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» чи в правовому режимі такої негласної слідчої (розшукової) дії, передбаченої ст. 271 КПК України, як контроль за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту.

Безпосередньо така НСРД як спеціальний слідчий експеримент на монографічному рівні у криміналістичних та кримінальних процесуальних дослідженнях ще достатньо не висвітлювалася. Чинна інструкція про організацію проведення НСРД [108] визначає спеціальний слідчий експеримент як форму контролю за вчиненням злочину, сутність якої полягає у створенні слідчим та оперативним підрозділами (детективом) відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, з метою перевірки дійсних намірів певної особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину, спостереження за її поведінкою та прийняттям нею рішень щодо вчинення злочину.

Проведенням цієї НСРД стає можливим встановити ефективний контроль за діями підозрюваного та перевірити його дійсні наміри щодо вчинення кримінального правопорушення саме шляхом створення певних умов в обстановці, в якій діє винна особа, необхідних для ефективного документування. Ця обстановка, як частина матеріального середовища, окрім певної ділянки території та сукупності різних предметів, також містить поведінку учасників події, психологічні взаємовідносини і взаємодію між ними. Умовами, що вводяться до обстановки та полегшують документування злочинної діяльності підозрюваного, можуть бути предмети чи об'єкти-пастки, заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби, спеціально виготовлені речі і документи, а також здійснювані одночасно зі спеціальним слідчим експериментом інші НСРД. Спеціальний слідчий експеримент може проводитися разом з імітуванням обстановки злочину, та, як правило, на його завершальному етапі за умов успішного ходу документування винна особа затримується «на гарячому» під час замаху на вчинення кримінального правопорушення.

Слід приєднатися до точки зору тих дослідників, які наголошують, що за своєю сутністю всі форми контролю за вчиненням злочину (окрім контрольованої закупки) – це операції, оскільки є комплексом негласних заходів, об'єднаних єдиною метою і планом. Саме тому підготовчий етап її проведення має певну специфіку, передусім пов'язану з необхідністю передбачення у плані: мети, завдання, сил та засобів негласної дії; заходів із забезпечення конспірації та безпеки учасників; грошового і матеріально-технічного забезпечення; дій щодо документування злочинної діяльності (аудіо-, відеоконтроль особи; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж чи з електронних інформаційних систем; установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; аудіо-, відеоконтроль місця; спостереження за особою річчю або місцем); форм взаємодії з оперативними підрозділами, що спеціалізуються на кваліфікованому проведенні зазначених дій. Планом передбачається формування штабу і груп прикриття, спостереження та затримання із кола працівників оперативного підрозділу [85, с. 339].

Найсуттєвіші вимоги до організації проведення спеціального слідчого експерименту, як однієї із форм контролю за вчиненням злочину, визначені у ст. 271 КПК України. Зазначено, що він здійснюється у випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин (відповідно до ч. 1 указаної статті) та не проводиться, якщо внаслідок таких дій неможливо повністю запобігти посяганню на життя або заподіяння особі (особам) тяжких тілесних ушкоджень; поширенню речовин, небезпечних для життя багатьох людей; втечі осіб, які вчинили тяжкі чи особливо тяжкі злочини; екологічній або техногенній катастрофі (згідно із ч. 2) [66].

Прокурор у своєму рішенні про проведення контролю за вчиненням злочину зобов'язаний: викласти обставини, які свідчать про відсутність під час НСРД провокування особи на вчинення злочину; зазначити про застосування

спеціальних імітаційних засобів. Якщо при проведенні контролю за вчиненням злочину виникає необхідність тимчасового обмеження конституційних прав особи, воно має здійснюватися в межах, які допускаються Конституцією України, на підставі рішення слідчого судді згідно з вимогами КПК [85, с. 338].

Згідно із ч. 3 коментованої статті, під час підготовки та проведення заходів з контролю за вчиненням злочину забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона би не вчинила, якби слідчий цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем. Здобуті в такий спосіб речі і документи не можуть бути використані у кримінальному провадженні. У ч. 4 закріплено законоположення, згідно із яким про результати контролю за вчиненням злочину складається протокол, до якого додаються речі і документи, отримані під час проведення цієї НСРД. Якщо розглядувана дія закінчується відкритим фіксуванням, про це складається протокол у присутності такої особи [66].

У зв'язку із зазначеною законодавчою вимогою про обов'язок прокурора у відповідному рішенні викласти обставини, які свідчать про відсутність провокування особи на вчинення злочину, необхідно виділити особливості, що відрізняють контроль за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту від провокації. По-перше, під час проведення спеціального слідчого експерименту об'єкт НСРД має повну свободу дій і не залежить (фізично, психологічно) від волі суб'єкта заходу. По-друге, у ході проведення спеціального слідчого експерименту суб'єкт має право на здійснення тільки правомірних дій, що не спонукують (не схиляють) об'єкт НСРД до вчинення злочину. Тільки за умов дотримання цих вимог проведення спеціального слідчого експерименту можна вважати законним і припустимим. Саме ці обставини повинен обґрунтовувати прокурор у рішенні про проведення спеціального слідчого експерименту [85].

Дослідження матеріалів кримінальних проваджень про правопорушення, пов'язані із публічними закупівлями, в т.ч. у сфері будівництва, дозволяє

стверджувати про існування дуже ефективної практики застосування по цій категорії справ операцій з контролю за вчиненням злочину, кінцевою метою яких є документування незаконного отримання вигоди службовою особою («відкату» в рамках досліджуваного виду злочинної діяльності).

Розглянувши таким чином тактичну операцію «Документування неправомірної вигоди», що здійснюється для фіксації фактичних даних про отримання службовою особою замовника «відкату» в рамках типової ситуації початкового етапу розслідування, пов'язаної із початком кримінального провадження за матеріалами підрозділу детективів, все ж таки, слід солідаризуватися з позицією В. О. Коновалової, яка підкреслює, що традиційним елементом структури окремої криміналістичної методики є система слідчих (розшукових) дій [56].

Підтримуючи таку точку зору, В. А. Журавель вважає, що це не випадково, оскільки криміналістична методика розглядає слідчі (розшукові) дії не ізольовано, а у взаємозв'язку одна з одною. Залежно від мети вони утворюють певні системи. Елементами таких систем є типові слідчі (розшукові) дії, а їх структура відображає оптимальну послідовність провадження. Оптимальний набір слідчих (розшукових) дій і оптимальна послідовність їх провадження є головними принципами формування і функціонування інформаційно-пізнавальної моделі окремої криміналістичної методики розслідування злочинів. При цьому типові системи слідчих (розшукових) дій, що знайшли своє відображення у методиці розслідування, зумовлені, передусім, предметом доказування у кримінальному провадженні, правовими цілями розслідування, а також типовими слідчими ситуаціями, що виникають на певних етапах розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень, тобто кожній типовій слідчій ситуації притаманна своя система типових слідчих (розшукових) дій. Водночас, саме узгоджена сукупність (система) слідчих (розшукових) дій є найбільш дієвим засобом перевірки висунутих версій та впливу на ці ситуації з метою вирішення завдань розслідування. Крім того, системи слідчих (розшукових) дій здатні забезпечити

економію часу на пошук правильних рішень і обрання оптимальних шляхів їх реалізації, що значно знижує рівень помилок і підвищує ефективність праці слідчого у конкретному акті розслідування [41]. З огляду на зазначене В. О. Коновалова вважає одним із перспективних напрямів розвитку теорії криміналістичної методики розробку оптимальних систем слідчих (розшукових) дій, які забезпечують найбільшу ефективність розслідування [57, с. 61].

Як засвідчив здійснений аналіз слідчої практики [див.: Додатки Е, Є], для початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з публічними закупівлями у сфері будівництва, в рамках інших двох типових тактичних ситуаціях (що передбачають початок кримінального провадження за повідомленням органу державного фінансового контролю та за ознаками кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель, виявлених під час розслідування іншого кримінального правопорушення) характерним є проведення системи слідчих (розшукових) дій і заходів забезпечення кримінального провадження, що алгоритмізуються таким чином:

- тимчасовий доступ до документів відповідно до правової процедури, передбаченої главою 15 КПК:

а) в органах державної реєстрації, податковій службі, з питань геодезії, картографії та кадастру, відновлення та розвитку інфраструктури, архітектури та містобудування, в територіальних підрозділах органів державного архітектурно-будівельного контролю, – щодо установчої документації замовника, підприємства-переможця, підрядника, виконавця, постачальника;

б) в банківських установах, де відкриті поточні рахунки підприємств з ознаками фіктивності або знаходяться депозити їх керівників і засновників, підозрюваних у кримінальному провадженні, а також щодо документації на підтвердження забезпечення пропозиції конкурсних торгів та виконання договору про закупівлю, бухгалтерської (фінансової) документації, що засвідчує витрачання бюджетних коштів, їх рух за рахунками замовника, підрядника, виконавця;

в) розпорядчої документації замовника щодо організації публічних закупівель; тендерної документації; рішень щодо результатів проведення торгів; договорів, укладених замовником з підприємством-переможцем; документів, що визначають статус і повноваження осіб, причетних до правопорушень; будівельної документації;

г) інформації операторів стільникового зв'язку (для виявлення, встановлення і фіксації всіх учасників злочинної діяльності та їх корумпованих зв'язків): протокол з'єднань абонентів оператора зв'язку через конкретну базову станцію за певний період часу; відомості про місцезнаходження абонента чи апарата мобільного зв'язку в зоні дії тієї або іншої базової станції даного оператора стільникового зв'язку в зазначений час; протокол з'єднань абонента з фіксованим IMEI-кодом телефонного апарата за певний період часу; номер і установчі дані абонента за IMEI-кодом обладнання користувача; IMEI-код обладнання користувача та перелік абонентів, що його використовували, за абонентським номером; відомості, які містяться в деталізованому звіті за балансом конкретного абонента стільникового зв'язку [докладно див.: 84, с. 95];

- обшуки (ст.ст. 234-236 КПК) на підприємствах, установах, організаціях, у житлі та інших володіннях підозрюваних – службових осіб замовників закупівель, підприємствах, що визнані переможцями чи брали участь у закупівлі, в т.ч. з ознаками фіктивності, для вилучення вищезазначених документів, що відображають фінансово-господарську діяльність підрядника, постачальника, виконавця, а також чорнових записів, жорстких дисків комп'ютерів, що містять інформацію про вчинені кримінальні правопорушення;

- огляд (ст. 237 КПК), у т.ч. за участю фахівця: а) вилученої документації; б) ділянок місцевості, приміщень, об'єктів будівництва і реконструкції;

- документальна *ревізія* на підприємстві переможці процедури закупівлі (п. 4 ч. 2 ст. 99 КПК, Порядок проведення інспектування Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами [118]);

- допити (ст. 224 КПК): а) свідків (представників замовника, учасників

торгів про обставини проведення конкурсу і визначення переможця; представників наглядових і контролюючих організацій; представників постачальника, підрядника, субпідрядника, виконавця про обставини виконання робіт, надання послуг, поставки товару, з'ясування обставин щодо наявності матеріальних і технічних ресурсів для їхнього виконання); б) одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб (ч. 9 ст. 224 КПК); в) підозрюваних; г) експертів;

- негласні слідчі (розшукові) дії: моніторинг банківських рахунків (ст. 269¹ КПК, у кримінальних провадженнях, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро та Бюро економічної безпеки); негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК); аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК); зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК); обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК); установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК); спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК); аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК). У кримінальних провадженнях про діяльність організованих злочинних угруповань, що вчинюють кримінальні правопорушення, пов'язані із публічними закупівлями у сфері будівництва, можливе застосування виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК), використання конфіденційного співробітництва (ст. 275 КПК);

- повідомлення про підозру (глава 22 КПК) і обрання запобіжного заходу (глава 18 КПК);

- арешт майна та рахунків підозрюваних (глава 17 КПК);

- судові експертизи: а) будівельно-технічна (для встановлення порушень норм і правил при виконанні будівельних робіт); б) земельно-технічна (за фактом незаконної передачі у власність земельних ділянок); в) оціночно-будівельна і г) оціночно-земельна (щодо встановлення їх ринкової вартості);

д) економічна (бухгалтерська, фінансово-економічна, фінансово-кредитна);
є) товарознавча (з приводу визначення споживчих властивостей і вартості товарів);

- криміналістичні експертизи: а) почеркознавча; б) технічна експертиза документів;

- комп'ютерно-технічна експертиза.

Таким чином, на прикладі дослідження практики початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, слід погодитися із дослідниками, які підкреслювали, що основним засобом вирішення стратегічних завдань і відповідно впливу на слідчі ситуації, що виникають, є оптимальні системи слідчих (розшукових) дій. Саме вони забезпечують найбільшу інформативність в одержанні доказів при дотриманні економії процесуальних засобів [56, с. 159]. У свою чергу, тактичні завдання вирішуються за рахунок проведення відповідних тактичних операцій (у нашому прикладі – «Документування неправомірної вигоди»), які доповнюють оптимальні системи слідчих (розшукових) дій, а необхідність їх провадження виникає тоді, коли тактичне завдання неможливо розв'язати іншими засобами і в інший спосіб.

Необхідно приєднатися до точки зору фахівців, які наголошують, що тактичну операцію доцільно визначати як своєрідну форму, організаційно-тактичний засіб здійснення розслідування, який включає оптимальну, жорстко детерміновану сукупність взаємозв'язаних єдиною метою дій (слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових), організаційних), які при комплексному їх застосуванні спроможні забезпечити найбільш ефективне вирішення тактичних (локальних, проміжних) завдань, що виникають у певній слідчій ситуації. Системи слідчих (розшукових) дій і тактичні операції слід розглядати не як конкуруючі між собою криміналістичні категорії, а навпаки, як доповнюючі один одного засоби, що у сукупності створюють єдиний, найбільш ефективний механізм отримання інформації, необхідної для розкриття, розслідування та попередження злочинних проявів [41, с. 322].

Складання письмового плану та його коректування є обов'язковим елементом планування розслідування. Передусім, необхідно визначитися щодо можливих форм та змісту планування. З цього приводу слід зазначити, що аналіз слідчої практики переконливо свідчить про необхідність письмової (в т.ч. електронної) формалізації плану, який повинен містити наступні елементи: коротку фабулу кримінального провадження із зазначенням всіх епізодів; характеристику слідчої ситуації, слідчі версії й завдання розслідування; аналіз доказів по кожному епізоду кримінального провадження; перелік запланованих слідчих (розшукових) дій, процесуальних і організаційних заходів у провадженні із вказівкою питань, що підлягають вирішенню під час їх проведення, виконавців, строків і оцінки виконання; схеми руху бюджетних коштів та інших матеріальних цінностей (будівельних матеріалів, устаткування, техніки тощо) із вказівкою правових і фактичних підстав, зв'язків між учасниками злочинної діяльності.

У випадку якщо планування провадиться окремо за кожною версією (кожним епізодом злочинної діяльності), то такі плани повинні бути складовими загального плану. Якщо у кримінальному провадженні створена слідча чи спільна слідча група (ч. 2 ст. 38, ст. 571), загальний план розслідування повинен урахувати можливість одночасного провадження окремих слідчих (розшукових) дій по декількох версіях (епізодах), у т.ч., у необхідних випадках, у різних регіонах держави, а також чітке визначення послідовності їх провадження у разі відсутності можливості їх одночасного виконання. При цьому й окремі частини плану, і план у цілому повинні піддаватися коректуванню в міру вирішення завдань розслідування і виникнення нової криміналістично значущої інформації. За необхідності з метою кращої візуалізації і дотримання контрольних строків план розслідування може бути оформлений у вигляді таблиці-матриці, у якій також необхідно врахувати всі епізоди, версії, слідчі і процесуальні дії та строки їх виконання.

Організація розслідування кримінальних правопорушень – це поняття,

яке дуже тісно пов'язане з розглянутим процесом планування розслідування. Поряд з цим, слід наголосити, що сучасних криміналістичних досліджень, які б враховували нормативно-правові реалії сьогодення з приводу організації розслідування кримінальних правопорушень, явно бракує. Не дивлячись на ту обставину, що в різний час цієї тематики торкалися такі провідні вітчизняні криміналісти як Ю. П. Аленін, В. П. Бахін, В. Д. Берназ, В. В. Бірюков, А. Ф. Волобуєв, В. Е. Коновалова, В. В. Тіщенко, В. Ю. Шепитько [61-62], нажаль, вона досі не знайшла свого остаточного трактування.

Прикладом спеціалізованого монографічного криміналістичного дослідження зазначеного профілю може бути дисертація О. В. Олішевського «Організація розслідування злочинів та її місце у структурі криміналістики» [80], яка базувалася на правових підставах ще старого кримінального процесуального законодавства. Водночас, ряд центральних тез зазначеного питання, що доведені автором, безперечно, і сьогодні залишаються підґрунтям як для сучасного наукового пошуку, так і практики досудового розслідування. Зокрема, це стосується:

- віднесення до криміналістичного рівня організації розслідування кримінальних правопорушень: організації слідчої чи іншої дії; організації розслідування у кримінальному провадженні; організації розслідування у кримінальних провадженнях, що розслідуються одним слідчим із визначенням останнього як головного суб'єкта організації розслідування;

- диференціації принципів організації розслідування кримінальних правопорушень на загальні (законність, індивідуальність, конкретність, ритмічність) та спеціальні (прив'язування організаційних дій одного рівня до дій інших рівнів системи розслідування; відповідність організаційної системи об'єкта організації розслідування; централізація розслідування і керівна роль слідчого в його організації; поінформованість; поєднання слідчих та інших дій у розслідуванні; синергетичний);

- визначення слідчої та слідчо-оперативної групи як основної колективної форми організації розслідування [80, с. 14].

Необхідно також погодитися із точкою зору В. Д. Берназа, В. В. Бірюкова, А. Ф. Волобуєва, які наголошували, що єдності у авторів щодо розуміння співвідношення понять «планування» та «організація» розслідування досі немає, та пропонували визначення організації розслідування кримінальних правопорушень у контексті його зв'язку з плануванням розслідування, як створення необхідних умов для успішного проведення запланованих слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, забезпечення їх необхідними силами і засобами. Вчені підкреслювали, що ідеально складений план розслідування може так і залишитися на папері нереалізованим, якщо практично не будуть здійснені необхідні для його реалізації заходи. Відповідно до такого розуміння організації розслідування вони включали до нього наступні заходи: 1) технічне забезпечення запланованих слідчих дій; 2) налагодження взаємодії слідчого з працівниками оперативних підрозділів; 3) використання допомоги спеціалістів; 4) використання допомоги громадськості і засобів масової інформації [63, с. 391].

У зв'язку із зазначеним, необхідно також підтримати точку зору А. М. Меденцева, який ключовим з наведених елементів організації розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями, називав саме взаємодію слідчого з оперативними підрозділами, оскільки для розкриття цих кримінальних правопорушень потрібно доведення ряду специфічних обставин, що дозволять встановити наявність того чи іншого їх складу. Тобто, в кожному випадку потрібен ретельний правовий і господарський аналіз діяльності підприємств, організацій та установ, які були задіяні в процедурах закупівлі. Вченим підкреслювалося, що розслідування у таких кримінальних провадженнях здійснюється за активної протидії з використанням, як законних форм (кваліфікованих адвокатів), так і незаконних прийомів (тиск на свідків, підкуп). Тому для ефективного розслідування необхідно органічне поєднання слідчих (розшукових) дій з негласними слідчими (розшуковими) діями, спрямованими на виявлення джерел доказів, а також попередження або нейтралізацію активної протидії розслідуванню [76,

с. 57-58].

В умовах дії чинного кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства було здійснено достатньо велику кількість наукових досліджень, присвячених проблемам взаємодії під час здійснення досудового розслідування [зокрема, див.: 16; 84; 88]. Поряд із цим, зазначена проблематика має потребу в подальшому теоретичному опрацюванні з огляду на специфіку організації взаємодії під час розслідування різних видів кримінальних правопорушень.

У криміналістичній літературі взаємодію у розслідуванні визначають як засновану на законах та підзаконних нормативно-правових актах, узгоджену щодо мети, часу й місця спільну діяльність усіх органів і службових осіб у процесі викриття, розслідування та попередження кримінальних правопорушень, що здійснюється завдяки найбільш раціональному поєднанню методів і засобів, притаманних кожному із суб'єктів взаємодії. До принципів останньої, зокрема, відносять дотримання загальних засад кримінального провадження та забезпечення нерозголошення даних досудового розслідування [12, с. 82; 107].

З точки зору правової регламентації розглядуваного питання слід зазначити, що чинне кримінальне процесуальне законодавство у трьох різних статтях передбачає можливість групової організації розслідування. Так у ч. 2 ст. 38 зазначено, що досудове розслідування здійснюють слідчі органу досудового розслідування одноосібно або слідчою групою; ч. 1 ст. 37 закріплює законоположення, відповідно до якого у разі необхідності керівник органу прокуратури може визначити групу прокурорів, які здійснюватимуть повноваження прокурорів у конкретному кримінальному провадженні, а також старшого прокурора такої групи, який керуватиме діями інших прокурорів; у стаття 571 «Створення і діяльність спільних слідчих груп» передбачає таку форму організації розслідування обставин кримінальних правопорушень, учинених на території декількох держав [66].

Крім законодавчого рівня регламентації, Інструкцією з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні [107], передбачено таку форму взаємодії як створення слідчо-оперативної групи. Так, положеннями розділу IV зазначеного нормативного акту визначено, що СОГ, зокрема, утворюються для всебічного, повного і неупередженого досудового розслідування у складних та великих за обсягом кримінальних провадженнях, а також кримінальних правопорушень, які набули суспільного резонансу або вчинені на території декількох адміністративно-територіальних одиниць України. До складу СОГ можуть залучатися працівники структурних підрозділів апарату центрального органу управління поліцією, територіальних органів поліції, в тому числі міжрегіональних територіальних органів поліції, їх територіальних (відокремлених) підрозділів. Керівником СОГ є слідчий, визначений керівником органу досудового розслідування для проведення досудового розслідування кримінального правопорушення.

Розділом XII Інструкції, що визначає особливості взаємодії при досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері господарської та службової діяльності, у п. 1 визначено, що по такій категорії справ розслідування здійснюється спеціалізованими підрозділами слідчих управлінь Головних управлінь Національної поліції (далі – ГУНП) та слідчими територіальних органів, підрозділів поліції, які спеціалізуються на розслідуванні злочинів зазначеної категорії, після визначення прокурорами відповідного рівня за слідчим управлінням ГУНП юрисдикції місця вчинення таких злочинів. Водночас, п. 4 цього ж розділу конкретизовано, що утворення СОГ для розслідування злочинів у сфері господарської чи службової діяльності здійснюється за спільним наказом керівника органу досудового розслідування та керівника відповідного оперативного підрозділу [107].

Водночас, необхідно особливо наголосити на тій обставині, що з моменту ліквідації в системі кримінальної поліції підрозділів Державної служби по

боротьбі з економічною злочинністю (в останній редакції їх назви – «захисту економіки»), в системі Національної поліції для документування господарських та корупційних кримінальних правопорушень на сьогодні залишилися лише підрозділи Департаменту стратегічних досліджень, що функціонують на центральному та регіональному рівнях [див.: 90], та штатної чисельності яких явно недостатньо для того, щоб забезпечити оперативне обслуговування всіх об'єктів по лінії боротьби з економічною злочинністю і роботу в складі СОГ для оперативного забезпечення досудового розслідування всіх кримінальних правопорушень розглядуваної категорії. На цю проблему звернули увагу 85 % опитаних респондентів [див.: Додаток Є, п. 11].

Поряд із цим, у роботі НАБУ і БЕБ, детективи яких відповідно до підслідності здійснюють досудове розслідування найбільш суспільно небезпечних справ розглядуваної категорії, об'єктивно зазначених ускладнень зі створенням та діяльністю груп детективів не виникає, оскільки до них залучаються їх працівники та внутрішні структурні оперативні підрозділи.

Незважаючи на існування на сьогодні наведених організаційних проблем управлінського рівня, поряд з цим, необхідно приєднатися до точки зору О. О. Подобного, який зазначив, що якісна робота СОГ досягається за умов використання принципів наукової організації праці та шляхом влаштування в її структурі підгруп з відповідним розподілом обов'язків. Виходячи із необхідності суворого дотримання принципів конспіративності, недопущення витоку інформації, важливим аспектом організації роботи групи є поділ її членів на три рівні поінформованості про обставини розслідуваного злочину та конкретні заходи розслідування (рівні доступу до інформації). Ці рівні доступу створюються також для подолання розвідувальної діяльності як засобу протидії досудовому розслідуванню, що здійснюється злочинцями [докладно див.: 83; 87].

Іншим актуальним аспектом питання організації розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, є специфіка їх розслідування, яка обумовлює необхідність

використання допомоги широкого кола спеціалістів. Вона важлива для ефективного та повного розслідування, адже слідчий не може володіти всіма знаннями, необхідними для розкриття кримінальних правопорушень у такій складній сфері. У зв'язку з цим слідчий об'єктивно вимушений запрошувати відповідних спеціалістів для надання допомоги в ході розслідування, а таке сприяння використовується в формах надання консультації та участі в проведенні окремих слідчих дій.

Як то зазначалося вище, значною мірою ефективно розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, залежить від взаємодії слідчого з працівниками органів Державної аудиторської служби. На сьогодні нормативною основою для такої взаємодії є Постанова Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2006 р. № 550 «Про затвердження Порядку проведення інспектування Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами» [118]. Згідно із цим нормативно-правовим актом та відповідно до думки фахівців [див.: 76, с. 59-60] взаємодія органів досудового розслідування з Державною аудиторською службою здійснюється у наступних формах шляхом проведення спільних дій: обговорення складу ревізійної групи, плану ревізії, створення сприятливих умов для її проведення; складання програми ревізії, відповідно до поставлених у зверненні слідчого питань; вирішення питання про залучення до процесу проведення ревізії спеціалістів інших контрольних органів, фахівців відповідних галузей (товарознавців, технологів, будівельників, спеціалістів з питань ціноутворення тощо), інформування ревізорів про результати їх роботи; взаємне інформування слідчого або оперативного працівника і ревізора про результати своєї роботи; визначення найефективніших методів ревізії; обговорення та визначення послідовності проведення окремих ревізійних дій, відібрання пояснень у службових осіб, діяльність яких перевіряється; узгоджене продовження термінів проведення ревізії; вжиття працівниками правоохоронних органів заходів щодо припинення протидії ревізорам з боку службових осіб, що перевіряються, забезпечення нормального проведення

ревізії (перевірки), охороні працівників контрольно-ревізійної служби, документів та матеріалів, а також вжиття заходів щодо притягнення винних осіб до встановленої законом відповідальності; вирішення правоохоронним органом питання про поновлення втраченого бухгалтерського обліку на об'єкті контролю; здійснення заходів щодо забезпечення одержання та збереження необхідних для проведення ревізії і кримінального провадження документів; забезпечення правоохоронними органами проведення зустрічних перевірок; здійснення заходів щодо забезпечення відшкодування завданих державі збитків та усунення інших фінансових правопорушень; проведення періодичних звірок органами Держаудитслужби та правоохоронними органами результатів розгляду переданих матеріалів ревізій. Таким чином, фахівець у галузі економіки та бухгалтерського обліку може надати допомогу у виборі з великої кількості документів тих, що містять сліди злочинної діяльності або вказують на обставини їх використання з метою приховування слідів злочину. Також він допоможе слідчому ефективно і результативно оглянути документи, пояснити їх зміст та значення для розслідуваної події [76, с. 60].

3.3 Тактичні особливості окремих слідчих (розшукових) дій та використання спеціальних знань у розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва

Не применшуючи значення вирішення стратегічних завдань розслідування, все ж таки, треба підкреслити і надзвичайну важливість для кожної окремої методики розслідування її тактичного рівня належного забезпечення. Ця теза є, безумовно, слушною і для категорії кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва.

Саме тому слід окремо зупинитися на сучасному розумінні поняття «криміналістична тактика». У загальноживаному значенні поняття «тактика» визначається як сукупність засобів і прийомів досягнення наміченої мети, лінія поведінки особи у відповідній ситуації, а у військовій науці – теорія і практика підготовки і ведення бою або військової операції. Зазвичай цей термін застосовується до певного виду або відрізка діяльності, який відзначається рисами боротьби, протидії, суперництва, необхідністю оцінювання ситуації, вибору оптимальних засобів вирішення поставлених завдань, прогнозування поведінки учасників діяльності та результатів прийнятих рішень. Відштовхуючись від таких загальних поглядів на розглядуваний феномен, сучасні криміналістичні дослідження визначають тактику як розділ криміналістики, в якому вивчаються закономірності поведінки злочинця, механізму утворення й збереження слідів різного типу та походження, раціональної діяльності суб'єктів кримінального провадження з метою оптимального вирішення проміжних (локальних) завдань розслідування й успішного проведення окремих слідчих дій або їх комплексів [62, с. 239].

Професор В. П. Бахін формулював визначення терміну «тактика слідчої діяльності» як таке, що полягає у використанні специфічних способів дії для отримання доказової інформації, у виборі та застосуванні тактичних прийомів, що відповідають характеру ситуації, яка склалася в розслідуванні, та спрямованих на подолання і нейтралізацію протидії встановленню об'єктивної істини [4, с. 12]. При цьому, до змісту зазначеного поняття відносив: по-перше, організаційні аспекти розслідування; по-друге, правила провадження слідчих дій і, по-третє, тактичні прийоми їх виконання [див.: 4, с. 9].

3.3.1 Тактичні особливості окремих слідчих (розшукових) дій. Як зазначалося у підрозділах 3.1 і 3.2 даного дослідження, першими із завдань початкового етапу розслідування, зокрема, є аналіз кількісного та змістовного складу матеріалів ревізії та визначення переліку додаткових документів (установчих учасників закупівель, банківських, тендерних, тих, що визначають

статус і повноваження службовців, будівельних тощо), місць їх знаходження, обрання способів отримання, – завдання, що у сучасних кримінальних процесуальних умовах вирішується шляхом проведення такого заходу забезпечення кримінального провадження як тимчасовий доступ до речей і документів, відповідно до положень глави 15 КПК України.

Тимчасовий доступ до речей і документів як предмет наукового пошуку привертав увагу багатьох вчених, серед яких, зокрема, С. В. Андрусенко, І. Л. Беспалько, І. В. Гловюк, І. В. Казьмірова, Т. О. Кузубова, Н. П. Кушнір, Д. В. Лісніченко, А. В. Рось, Д. Б. Сергєєва, В. І. Сліпченко, М. І. Соф'їн, О. С. Старенький, В. О. Фінагєєв, С. С. Чернявський, О. В. Шаповал, О. О. Юхно та ін. [див.: 20; 50; 67-68; 71; 145; 156; 163-164].

Чинним кримінальним процесуальним законодавством визначено два порядку розгляду слідчим суддею, судом клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів. Перший полягає в тому, що після отримання клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя, суд здійснюють судовий виклик особи, у володінні якої знаходяться такі речі й документи. У повістці про судовий виклик зазначають про обов'язок збереження речей і документів у тому вигляді, у якому вони перебувають на момент отримання виклику. Слідчий суддя, суд розглядає клопотання за участю сторони, яка його подала, та особи, у володінні якої знаходяться речі й документи. Неприбуття за судовим викликом особи, у володінні якої знаходяться речі й документи, без поважних причин або неповідомлення нею про причини неприбуття не є перешкодою для розгляду клопотання. Другий варіант застосовують, якщо сторона, яка звернулася з клопотанням, доведе наявність достатніх підстав вважати, що існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів. У такому разі клопотання розглядають без виклику особи, у володінні якої вони знаходяться [65, с. 203; 66].

Окрім власне положень глави 15 КПК України, процедурно порядок проведення тимчасового доступу до речей і документів також визначено в роз'ясненнях Міністерства юстиції України від 18.09.2013 № 8027-0-4-

13/11 [182], Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 05.04.2013 р. № 223-558/0/4-13 [99], а також Постановою Кабінету Міністрів України «Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу України» від 19 листопада 2012 року № 1104 [136] щодо зберігання тимчасово вилучених стороною обвинувачення речей і документів.

Аналіз законодавчих положень та зазначених публікацій дозволяє стверджувати, що на цей час сформувався таке бачення щодо проблемних аспектів розглядуваного засобу забезпечення кримінального провадження:

по-перше, тимчасовий доступ до речей і документів є важливим інструментом формування інформаційно-доказової бази, оскільки саме вони виступають основним джерелом доказування [див.: 50, с. 157];

по-друге, законодавець не конкретизував мету застосування тимчасового доступу до речей і документів, водночас, його реальною метою є збирання та перевірка доказів, а також отримання зразків для проведення судової експертизи;

по-третє, така вимога у процесуальному порядку застосування тимчасового доступу до речей і документів, як «необхідність довести існування реальної загрози зміни або знищення речей, документів, інформації» в двох випадках: 1) при вирішенні питання про можливість судового розгляду клопотання без виклику володільця речей і документів (ч. 2 ст. 163 КПК); 2) при вирішенні слідчим суддею питання про надання дозволу на вилучення речей, документів, інформації (ч. 7 ст. 163 КПК), – фактично є законодавчою «прогалиною», яка нерідко не дозволяє своєчасно і в повному обсязі виконати завдання кримінального провадження, передбачені у положеннях ст. 2 КПК. Адже, за наявності «реальної загрози зміни або знищення речей, документів, інформації» необхідно з дозволу слідчого судді, суду проводити обшук або негайно проводити вилучення речей і документів на підставі рішення слідчого, прокурора [див.: 67, с. 259-264; 174];

по-четверте, тимчасовий доступ до речей і документів необхідно законодавчо віднести до кола слідчих (розшукових) дій, оскільки пріоритетною метою (сутністю) досліджуваної процесуальної дії є отримання (збирання) або перевірка вже отриманих доказів. Це має не тільки теоретичне, а й практичне значення, оскільки надасть органу досудового розслідування можливість доручати його проведення оперативним підрозділам та іншим органам досудового розслідування в порядку та випадках, визначених п. 6 ст. 218 КПК України [68, с. 81];

по-п'яте, на відміну від органів досудового розслідування, на які законодавець покладає обов'язок щодо дотримання чіткої процедури вилучення та огляду речей і документів, а також подальшого забезпечення збереження вилученого майна, сторона захисту не має таких зобов'язань. Таким чином, наслідком першочергового отримання захисником тимчасового доступу до речей і документів, без їх огляду та проведення необхідних досліджень стороною обвинувачення, може стати втрата доказової інформації, у зв'язку з умисним або необережним знищенням криміналістично значущих слідів [49, с. 346];

по-шосте, строк дії ухвали тимчасового доступу до речей чи документів не може перевищувати одного місяця з дня її постановлення (п. 7 ч. 1 ст. 164 КПК). Тому в разі, якщо інтереси досудового розслідування вимагають залишення вилучених речей і документів у розпорядженні слідчого на більш тривалий строк для проведення процесуальних або слідчих (розшукових) дій, на ці речі та документи має бути накладено арешт майна в порядку, передбаченому главою 17 КПК України. Закінчення строку дії ухвали про застосування заходу забезпечення кримінального провадження свідчить про припинення цього заходу забезпечення та поновлення прав і свобод особи, щодо якої він застосовувався або інтересів якої стосувався [160, с. 507-514].

Відповідно, слід констатувати, що чинний кримінальний процесуальний статус тимчасового доступу до речей і документів як засобу забезпечення кримінального провадження не дозволяє сформулювати розгорнутих тактичних

рекомендацій щодо його фактичного проведення, як то було можливо за колишнім кримінальним процесуальним законом, що визначав порядок проведення такої слідчої дії як виїмка, що здійснювалася за постановою слідчого чи прокурора. Водночас, основною вимогою до планування і проведення розглядуваного важливого заходу забезпечення кримінального провадження вбачається необхідність урахування тієї обставини, що у разі, коли йдеться про необхідність отримання стороною обвинувачення доступу до документів, які мають суттєве доказове значення і підтверджують винуватість підозрюваних осіб у вчиненні кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, користуватися зазначеним кримінальним процесуальним механізмом слід лише за наявності обставин, що свідчать про відсутність ризиків приховування чи знищення винними особами такої документації. У разі ж, якщо ці ризики є об'єктивними, необхідно вирішувати питання про проведення слідчої (розшукової) дії, передбаченої ст.ст. 234-236 КПК, – обшук.

Останні криміналістичні дослідження, присвячені питанням тактики проведення обшуку здійснювали, зокрема, Т. О. Борець, С. Ф. Денисюк, А. П. Запотоцький, Л. П. Ковтуненко, І. Ф. Літвінова, М. М. Сичук, С. О. Удовіченко, І. М. Янченко, В. О. Яремчук [див.: 9]. А. М. Меденцев, розкриваючи питання обшуку у провадженнях про кримінальні правопорушення у сфері публічних закупівель, слушно наголошував на їх особливості, пов'язаній із тим, що дії злочинців з підготовки, вчинення і приховування злочину знаходять, перш за все, документальне відображення. Тому при їх розслідуванні невідкладною слідчою (розшуковою) дією є саме обшук, спрямований на виявлення і вилучення різного роду документів, в яких зафіксовані процедури конкурсних торгів і прийняті рішення, а також фінансово-господарські операції при виконанні укладених договорів.

А. П. Запотоцький до типових об'єктів пошуку розглядуваної слідчої (розшукової) дії стосовно досліджуваної категорії проваджень, зокрема, відносить дані, які відображають фактичну сторону виробничої та фінансової

діяльності організації, що проводить будівельні роботи з порушенням проектно-кошторисної і звітної документації. Ці дані можуть мати вигляд: початкових варіантів документів, які використано в цивільно-правових угодах після відповідного коригування; варіантів проектно-кошторисної документації; чорнових записів, що відображають реальний облік обсягу та змісту будівельно-монтажних і ремонтних робіт; чорнових записів, що відображають розрахунок грошових коштів, які обертаються в кримінальній схемі, зокрема витрати, прибуток та (або) «відкати»; особистих записів та іншої інформації, що свідчить про наявність і характер латентних зв'язків між співучасниками; канцелярського приладдя й засобів офісної техніки, якими послуговувалися для виконання підроблених документів або документів, які відображають реальну ситуацію у сфері фінансово-господарської діяльності організації, що здійснює будівельні роботи, тощо [див.: 49, с. 324]. Особливо наголошується на тій обставині, що у сучасних умовах більшість інформації, яка має значення для розслідування, знаходиться на персональних комп'ютерах осіб, відповідальних за ведення бухгалтерського обліку та звітності, на електронних дисках зберігання інформації. Це зумовлює потребу в їх вилученні (ч.ч. 6, 7 ст. 236 КПК України) для дослідження вказаної інформації, що зберігається в електронному вигляді. Таким чином, об'єктами обшуку є готові документи, що містять необхідні реквізити, виконані в рукописному або друкованому вигляді, особисті записи, комп'ютерна техніка та знімні носії електронної інформації, що зберігають файли, які свідчать про фактичні обставини кримінального правопорушення [див.: 49, с. 324-325].

Водночас, місцями проведення обшуку й вилучення здебільшого є: приміщення замовника-виконавця будівельно-ремонтних робіт (бухгалтерія, юридичний, проектний, кошторисний відділи, архів тощо); офіс, в якому розташовується будівельна організація; будівельний майданчик; склади будівельних матеріалів; приміщення організації-контрагента, банків та інших кредитних установ, аудиторських організацій їх адміністративні, складські, виробничі, господарські та інші приміщення; приміщення державних органів,

що видають ліцензії; місце проживання керівника й головного бухгалтера будівельної організації (квартири, дачі) або підприємця, який здійснює будівельну діяльність; гаражі, підсобні приміщення, особисті й службові автомобілі вказаних осіб. Подекуди записи неофіційного характеру у вигляді паперових або електронних носіїв особи зберігають при собі (щоденники, записні книжки, ноутбуки), що спричиняє необхідність у проведенні особистого обшуку зазначених осіб [зокрема, див.: 46, с. 150-158].

При цьому було сформульовано конкретні тактичні рекомендації до підготовчого етапу цієї слідчої (розшукової) дії:

по-перше, на етапі її планування: необхідність попереднього складання переліку документів, в яких знайшли відображення обставини організації торгів та визначення їх переможця, фінансово-господарських операцій щодо здійснення процедури закупівлі, будівельної документації, що може містити ознаки кримінальних правопорушень; встановлення місць ймовірного знаходження цих документів; обрання процесуальної форми їх вилучення; залучення спеціалістів, які надаватимуть допомогу у визначенні кола документів, що підлягають вилученню (Держаудитслужби, органів державного архітектурно-будівельного контролю); вирішення питання про залучення до слідчої дії осіб, права яких зачіпаються проведенням обшуку [зокрема, див.: 76, с. 61];

по-друге, належне оснащення технічними засобами: відеозаписуючою апаратурою, інструментами для розкриття сховищ і сейфів, пакувальним матеріалом, вимірювальним інструментом та, найголовніше, засобами відеозапису, застосування яких відповідно до ч.ч. 7 і 10 ст. 236 КПК на сьогодні, з одного боку, є обов'язковою для застосування під час проведення розглядуваної слідчої дії, а з іншого – необхідним засобом забезпечення суду наочною доказовою інформацією не тільки про вилучені предмети і документи, але й місця їх зберігання, що виключає можливість посилатися на підміну вилучених об'єктів чи їх підкидання;

по-третє, суттєвих тактичних рекомендацій необхідно дотримуватися і на початковому етапі безпосереднього проведення досліджуваної слідчої (розшукової) дії: одночасне (паралельне) проведення кількома слідчо-оперативними групами обшуків у декількох пов'язаних об'єктах (підприємствах, установах, організаціях); попередній ретельний особистий інструктаж керівником слідчо-оперативної групи щодо розподілу обов'язків між її членами, роз'яснення їх прав та обов'язків з тим, щоб під час обшуку вони діяли самостійно та ініціативно; взяття під контроль пропускового режиму на об'єкті обшуку із заборонаю оперативним працівникам впускати сторонніх на територію об'єкту і випускати осіб, які поінформовані про факт і мету обшуку; за необхідності та з метою попередження витоку інформації, доведення до відома присутніх заборони користування засобами зв'язку; завчасне повідомлення учасникам про застосування технічних засобів відео фіксації; проведення на початку обшуку попереднього огляду території підприємства, установи, організації для встановлення ймовірних місць знаходження речей, документів, визначених в ухвалі [див.: 76, с. 66-67].

Після вилучення подекуди достатньо великої кількості документації чи шляхом здійснення процедури тимчасового доступу, чи під час проведення обшуків, об'єктивно у справах про кримінальні правопорушення, пов'язані із публічними закупівлями у сфері будівництва, постає необхідність ретельно її оглянути. Водночас, шляхом слідчого огляду фіксується доказова інформація не тільки та, що міститься в документації зазначених видів, багато фактичних даних, що належать до предмету доказування, у кримінальних провадженнях розглядуваної категорії можуть бути зафіксовані і під час огляду ділянок місцевості, приміщень, об'єктів будівництва і реконструкції – слідчої (розшукової) дії, передбаченою ст. 237 КПК.

Тактика огляду як однієї із традиційних слідчих дій була предметом дослідження багатьох вчених. Серед актуальних сучасних наукових пошуків у цьому напрямі слід, зокрема, відзначити роботи В. І. Алексейчук, О. А. Буханченка, В. О. Коновалової, М. І. Панова, В. Ю. Шепітька [1].

Під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями, в тому числі й у сфері будівництва, робота з документами є одним із пріоритетних напрямків, яка включає у себе як їх безпосередній огляд, так і використання для проведення експертиз, пред'явлення в ході допиту. Особливе значення мають документи, в яких знайшли відображення різного роду процедури та фінансово-господарські операції. Деякі з цих документів можуть містити ознаки матеріального чи інтелектуального підроблення, що може бути кваліфіковано, як підпорядкований злочин (ст.ст. 358, 366 КК). Виходячи із тлумачення ст. 98 КПК України, в такому випадку вони виступають як речові докази, оскільки зберегли на собі сліди кримінального правопорушення. При цьому, необхідно солідаризуватися з думкою А. М. Меденцева, який підкреслює, що огляд слід проводити тільки стосовно документів – речових доказів, оскільки всі речові докази, відповідно до ч. 2 ст. 100 КПК України, оглядаються, фотографуються та докладно описуються в протоколі огляду. Всі ж інші документи, які не мають ознак речових доказів і не виникає сумнівів у їх достовірності завдяки відомостям, що знаходяться в їх змістовній частині, мають бути досліджені та приєднані до матеріалів кримінального провадження як самостійні докази [76, с. 67-68]. До таких документів, що не мають ознак речових доказів, зокрема, можуть належати: ті, що стосуються державної реєстрації та діяльності суб'єктів господарювання (визначають організаційно-правовий статус підприємства, вид господарської діяльності, відображають проведення господарських операцій); що відображають діяльність замовників торгів – державних установ (закладів, організацій) сфери державного управління та органів місцевого самоврядування; що визначають статус та компетенцію учасників закупівлі; документація бухгалтерського обліку та фінансової звітності тощо.

Оскільки під час проведення обшуку трапляються випадки, коли через значний обсяг вилучених документів слідчому не вдається провести їх огляд, вони повинні бути тимчасово опечатані і зберігатися у такому вигляді доти,

доки не буде здійснено їх остаточні огляд і опечатування (ч. 7 ст. 236, ч. 5 ст. 237 КПК України). При таких обставинах огляд доцільно проводити у приміщенні правоохоронного органу, враховуючи наступні обставини: при проведенні обшуку слідчому буває важко поєднувати кілька різних функцій (здійснювати пошукові дії, контролювати дії інших учасників обшуку, наглядати за особами присутніми при проведенні обшуку тощо); для ретельного огляду необхідні спеціальні технічні пристрої, участь спеціаліста тощо; великий обсяг документів, які вилучаються потребують ретельного вивчення і визначення їх статусу у кримінальному провадженні. У будь-якому випадку фахівцями розроблено систему загальних тактичних рекомендацій щодо проведення огляду документів: засвідчення їх загального вигляду та стану; вивчення реквізитів окремих документів: коду організації, коду форми документа, назви організації (структурного підрозділу закладу, установи, організації), довідкових даних про підприємство, назви документа, дати його складання (реєстрації), реєстраційного індексу (порядкового номеру), резолюції уповноваженої особи, основного тексту, особистого підпису, відбитка печатки тощо; встановлення належності документів до певних груп (категорій); визначення їх цільового призначення; встановлення кола осіб, які мали право засвідчувати конкретні документи своїм особистим підписом та (або) відтиском печатки підприємства, установи, організації [див.: 76, с. 68-69].

Необхідно особливо наголосити на тій обставині, що у провадженнях про кримінальні правопорушення, пов'язані із публічними закупівлями у сфері будівництва, значення має не тільки вищевказані документи, що утворюються у зв'язку із процедурами проведення закупівлі, але і власне будівельна документація. Слідчий повинен пам'ятати, що саме за допомогою цих документів стане можливим точне та правильне проведення дослідження й отримання необхідних результатів у будівельно-технічних експертизах, пов'язаних з обґрунтованістю розпочатого будівництва, правильністю оформлення та визначення його вартості на початковому його етапі та протягом усього періоду будівництва, правомірністю списання матеріалів тощо. Тому

вже на етапі огляду чи вирішення питання про залучення до матеріалів кримінального провадження як документу необхідно особливо уважно ставитися до таких видів будівельної документації:

по-перше, такої, що розроблюється замовником-забудовником для підрядної організації: титульний список будівництва, складений на весь його період з розбивкою по роках; проектно-кошторисна; акт (договір) про відвід земельної ділянки; відомості про технічний персонал, представника технічного нагляду; дозвіл на початок проведення будівельних робіт; акт розбивки будинку за осями;

по-друге, документації підрядної організації: контракт із замовником, складений на підставі чинної нормативної бази [106]; договірна ціна будівництва, складена на підставі чинних кошторисних норм;

по-третє, інша документація подальших етапів будівництва: акти приймання виконаних робіт за досліджуваний період; акти на приховані й додаткові роботи, підписані у встановленому порядку; журнал проведення робіт; матеріально-технічні звіти за досліджуваний період; дозвіл на виконання будівельних робіт та подання змін до вже виданого дозволу; акт контрольного обміру фактично виконаних робіт; журнал обліку виконаних робіт (Ф-6 накопичувальна); у разі значних відхилень від наданого проекту – журнал авторського нагляду.

Особливу увагу слід приділяти електронним версіям зазначеної документації, оскільки за сучасних умов, особливо у зв'язку із електронною системою організації і проведення публічних закупівель у системі «Prozorro», саме цифровий доказ набуває непересічного значення.

З цього приводу А. П. Запотоцький зазначає, що під час проведення огляду предметів, призначених для створення, зміни та накопичення електронної інформації, можна виявити: сліди виготовлення різних копій і варіантів документів, що мають ознаки підроблення; виконавця документів; дату виготовлення і внесення змін до документів, що мають значення для розслідування. Наприклад, встановити факт редагування первісного змісту

документів (будівельно-технічної документації, договорів про проведення будівельно-монтажних робіт, актів приймання виконаних робіт, кошторисів, звітних документів, що відображають закупівлю будматеріалів, обладнання тощо) можливо і за допомогою їх електронних версій, створених на досліджуваному комп'ютерному засобі. Зокрема, стає доступним визначення часу створення та внесення змін до документів, зміни автора, тривалості редагування, час останнього роздрукування документа тощо, навіть за умови умисної зміни користувачем дати й часу на внутрішньому енергонезалежному годиннику комп'ютера (оскільки його переведення вперед або назад саме по собі залишає сліди). У процесі розслідування постає питання про необхідність ідентифікації конкретного користувача комп'ютерного засобу, який брав участь у діях, пов'язаних із фальсифікацією документації, створеної на цьому засобі комп'ютерної техніки [49, с. 302-303].

С. С. Чернявський, А. А. Вознюк, А. А. Патик зазначають, що існує два способи вилучення інформації з персонального комп'ютера: по-перше, вивчення пам'яті системного блоку за місцем проведення обшуку або огляду; по-друге, вилучення системного блоку та передача його на експертизу. Останній спосіб є більш поширеним і доцільним, оскільки експерт здатний більш фахово виявити необхідну для розслідування інформацію [144, с. 71].

Огляд ділянок місцевості, приміщень, об'єктів будівництва і реконструкції має ряд суттєвих особливостей. Найголовнішою тактичною рекомендацією до проведення такого огляду є залучення відповідного спеціаліста будівельної сфери.

Дослідження на місці знаходження будівель і споруд проводиться методом візуального огляду з наступною фіксацією його результатів. Оглядом визначаються технічні характеристики будівель, інженерних споруд, а також стан конструктивних елементів. У процесі огляду здійснюються вимірювання, за допомогою яких встановлюються чисельні співвідношення між вимірюваними величинами. Зокрема, при визначенні площі приміщень слід додержуватися таких вимог: площу приміщень необхідно вимірювати від

поверхонь стін і перегородок; площу ніш висотою 1,8 м та більше – включати до площі приміщень, у яких вони розташовані; виступаючі конструкції маршу довжиною 1,6 м і більше зараховувати до площі приміщення, в якому розташовані сходи; площу, зайняту виступаючими конструктивними елементами й печами опалення, а також площу, яка перебуває в межах дверного прорізу, до площі приміщень не потрібно включати; вимірювання проводити сталевими лінійками, рулетками, рейками, штангенциркулями з точністю до 1 см або лазерними рулетками. Фіксувати результати огляду треба шляхом складання ескізів, схем, фотографування та описування. За допомогою фіксації ілюструються ознаки, властивості (вид, розміри) досліджуваних об'єктів, що дозволяє робити висновки про їх стан у цілому або окремі деталі цих об'єктів [82, с. 131].

При визначенні в будинках площі приміщень, будівельного об'єму, площі забудови та поверховості житлових будинків слід користуватися ДБН В.2.2-15:2019 «Житлові будинки. Основні положення» [105], а технічний стан будівлі (споруди) визначається методом порівняння ознак фізичного зносу конструктивних елементів, виявлених при огляді, з ознаками фізичного зносу, зазначеними в СОУ ЖКГ 75.11-35077235.0015:2009 Правила оцінки фізичного зносу житлових будинків [124], із подальшим розрахунком фізичного зносу будівлі або споруди в цілому.

Тактика допиту (слідчої (розшукової) дії, передбаченої ст. 224 КПК) у сучасних вітчизняних наукових дослідженнях розглядалася В. К. Весельським, Н. В. Грищенком, Є. Є. Демидовою, І. А. Колесником, В. О. Коноваловою, Р. Л. Степанюк, В. Ю. Шепітьком [див.: 13; 22; 30; 52; 180-181]. Поряд із цим, достатньо суттєві особливості проведення допиту у провадженнях по кримінальних правопорушеннях, пов'язаних із публічними закупівлями, в тому числі у сфері будівництва, виділяли А. П. Запотоцький, А. М. Меденцев.

Вивчення в рамках даного дослідження кримінальних проваджень розглядуваної категорії [див. Додаток Е] обумовило необхідність повністю солідаризуватися із твердженням останнього із зазначених вчених відносно

того, що ці злочини є неочевидними і знаходять найбільш повне відображення у різноманітних документах. А у пам'яті людей, серед яких і за участі яких вчиняються певні організаційні дії та фінансово-господарські операції (конкурсні торги, укладання договорів купівлі-продажу, здійснення розрахункових операцій), як правило, не відкарбовується усвідомлення злочинності таких дій. Можливо у деяких людей і з'являється розуміння, що окремі здійснювані операції порушують певні норми законодавства, але більш-менш повна картина кримінального правопорушення, як правило, відсутня. Тому свідчення осіб в цьому процесі завжди виконують підпорядковану функцію, оскільки майже завжди повинні спиратися на документальні дані. Саме вони дозволяють актуалізувати в пам'яті людей ті чи інші процедури у здійсненні публічних закупівель. Але свідчення людей дозволяють не тільки підтвердити факти, які знайшли відображення у документах, а й встановити обставини вчинення злочину, які не зафіксовані документально. Саме це обумовлює велике значення допиту під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва [див.: 76, с. 70].

Для висвітлення питання тактики допиту вважаємо за необхідне класифікувати цю слідчу (розшукову) дію, із використанням класичного для кримінальних процесуальних і криміналістичних досліджень підходу залежно від учасника кримінального провадження, який допитується.

Допит свідка у цьому зв'язку традиційно є найбільш розповсюдженим видом досліджуваної СРД. Вчені, які раніше займалися розглядуваною тематикою [зокрема, див.: 76, с. 70-79], виділяють такі категорії свідків:

по-перше, особи, які виявили правопорушення під час ревізій, перевірок, аудиту. Як правило, під час їх допитів слідчий має можливість більш детально розібратися в сутності виявленого правопорушення, його механізмі, одержати важливу інформацію про суб'єктивну сторону шляхом з'ясування таких обставин: обстановка, що склалася при проведенні перевірки; своєчасність і повнота надання тих чи інших документів; спроби знищення або недопущення

перевіряючих до певних документів тощо. Здебільшого зазначені особи дають правдиві показання, в яких міститься об'єктивна інформація. Їх допит не потребує застосування складних тактичних прийомів;

по-друге, у кримінальних провадженнях у сфері публічних закупівель:

- керівники підприємств, які брали участь у торгах, але «програли» їх (директор, головний бухгалтер, головний економіст) – потенційне джерело найбільш повної і достовірної інформації, за виключенням тих, хто брав участь у закупівлі як «підставні» підприємства. Тактичні рекомендації: визначити керівників сумлінних підприємств-учасників, встановити психологічний контакт, допитати спочатку їх, а потім і працівників, які готували відповідні матеріали;

- рядові працівники підприємства-переможця торгів, які не є підозрюваними (бухгалтери, працівники економічних, фінансових та інших відділів). Вони залежні від роботодавця і його посадових осіб та можуть під час допиту виконувати вказівки своїх керівників. *Тактична рекомендація:* відшукання у таких осіб та використання їх власних інтересів, що не співпадають з інтересами підозрюваних;

- працівники банківських установ (керівники, бухгалтери, начальники відділів тощо), що на допиті займають позицію, яка залежить від ролі банку в механізмі вчинення кримінальних правопорушень: надання достовірної інформації з питань, що цікавлять слідство, при непричетності до злочинної діяльності, або утаювання певних фактів, які компрометують банк та його керівників, у протилежному випадку;

- працівники органів державної влади чи місцевого самоврядування, бюджетних установ-замовників закупівлі, що не є підозрюваними (готували документацію, здійснювали певні організаційні дії тощо). Також залежні від керівників та можуть під час допиту виконувати їх вказівки. Тактична рекомендація: акцентуація на їх ролі у підготовці торгів і можливої відповідальності за допущені правопорушення із використанням під час допиту відповідних документів, до підготовки яких вони причетні;

по-третє, у кримінальних провадженнях у сфері будівництва:

- безпосередні виконавці будівельних робіт, які можуть бути інформовані про кількість об'єктів, фактично привезених і використаних матеріалів, найменування і кількість застосованої техніки, чисельність працівників і їх заробітну плату, можливі місця зберігання неоприбуткованих будматеріалів тощо. Здебільшого вони надають об'єктивні показання, однак через давність подій або під впливом зацікавлених осіб, можуть спотворювати ті чи інші факти. Тактична рекомендація: по можливості, не відкладати їх допит;

- працівники будівельної компанії, які не є підозрюваними (бухгалтери, які займалися обліком господарських операцій, складанням звітності, проектувальники, касири, комірники, бригадири, постачальники, експедитори, секретарі, водії, представники організацій-замовників, підрядників, субпідрядників, постачальників будматеріалів) – найважливіші джерела інформації про вчинені кримінальні правопорушення, взаємини в колективі, документообіг, витрати залучених коштів та інші обставини, що мають значення у провадженні. Часто тільки шляхом допиту цієї категорії свідків вдається встановити, кому належить ідея відкриття будівельної компанії, ким підготовлено установчі та інші документи, яким чином здійснено реєстрацію компанії, одержано відповідні ліцензії, хто готував і надавав на підпис договір (договори) будівельного підряду, керував роботами, видавав будматеріали і заробітну плату, готував і надавав проектно-кошторисну й бухгалтерську документацію, конкретно вносив ті чи інші зміни в зазначені документи, був їх ініціатором, знав про них тощо. Тактичні рекомендації: своєчасне визначення у колі цих осіб тих, які можуть дати правдиві показання, встановлення послідовності їх допиту; врахування можливої зацікавленості свідка у вирішенні справи і його ставлення до підозрюваних; у першу чергу допитувати осіб, які можуть дати правдиві показання.

Вивчення практики проведення допитів у кримінальних провадженнях досліджуваної категорії, обумовила необхідність повністю погодитися із думкою А. Ф. Волобуєва, що розкрадання майна та інші пов'язані з ними

кримінальні правопорушення у сфері підприємництва вчиняються, як правило, організованими злочинними угрупованнями підприємців, працівників банків, спеціалістів та інших осіб, які виконують різні ролі. При затриманні кількох співучасників виникає питання про найбільш ефективну послідовність їх допиту. Здійснений аналіз показує, що організатори розкрадань на першому і наступних допитах схильні заперечувати свою вину, давати неправдиві показання, наводячи різноманітні пояснення своїх неправомірних дій. Така схильність менш характерна для співучасників, які відіграли у розкраданні другорядну роль, були втягнуті у злочинну групу (наприклад, шляхом шантажу, обману) або знаходяться в неприязних відносинах з іншими членами угруповання. Тому в першу чергу доцільно допитувати саме таких співучасників розкрадань і на основі їх свідчень визначати черговість допиту інших підозрюваних, використовуючи вже встановлені факти [17, с. 270].

Із необхідністю і часом повторного допиту керівника, головного бухгалтера будівельної організації, підприємця, який здійснює будівельну діяльність, тобто осіб, відповідальних за організацію і ведення бухгалтерського обліку, дотримання законодавства при виконанні господарських операцій, слід визначатися з урахуванням особливостей конкретного кримінального провадження. Уявляється, що допитувати цих осіб (якщо в матеріалах провадження є їх пояснення, або заперечення на акт перевірки, що свідчать про зайняті ними позиції) доцільно після того, як будуть вилучені й оглянуті чисельні господарські документи, отримані висновки експертиз, допитані згадані вище свідки. Усі отримані слідчим показання повинні оцінюватися критично, перевірятися шляхом їх аналізу і зіставлення з іншими наявними у справі доказами.

Під час допиту до будь-якого свідка, а також підозрюваного, необхідно застосувати такий ефективний тактичний прийом, як пред'явлення документа. Незважаючи на те, що пред'явлення доказів – вирішальний аргумент у подоланні установки на давання неправдивих свідчень, так само як і при відмові від давання показань, цей тактичний прийом повинен сполучатися з

іншими – моральним стимулюванням (роз'яснення обставин, що пом'якшують кримінальну відповідальність), прийомами, заснованими на використанні психологічних факторів (наприклад, раптовість проведення того чи іншого тактичного прийому, що враховує непередбаченість допитуваного до перебудови своїх неправдивих свідчень). Разом із цим, слід визнати, що ніякі тактичні прийоми не можуть запобігти зміні свідками свої показань у суді. Тому бажано при допиті свідків, які дають правдиві показання про обставини, що заперечуються підозрюваними, практикувати використання звуко- або відеозапису.

Водночас, аналіз матеріалів кримінальних проваджень про кримінальні правопорушення у сфері будівництва свідчить про те, що в процесі допиту слідчі не завжди своєчасно і тактично грамотно пред'являють допитуваним як докази документи (договори підряду, інвестування, позики, документи, що підтверджують наявність дозволу на будівництво, проектна і кошторисна документація на майбутній об'єкт будівництва; документи, що відображають факт виконання та приймання будівельно-монтажних та інших робіт; документи, що відображають створення та основні напрями діяльності юридичної особи та (або) підприємця, який здійснює будівельні роботи, тощо) [див.: 49, с. 318].

Посилення психологічного впливу на допитуваного в умовах учинення кримінального правопорушення групою осіб може бути досягнуто за допомогою таких тактичних прийомів: отримання від допитуваного відомостей про співучасників, які дали правдиві свідчення, і про його стосунки з ними; пред'явлення на допиті лише тієї частини показань співучасника, який зізнався, що, на думку слідчого, є достовірною інформацією, яка підтверджується іншими, зібраними в провадженні доказами, або частини показань, що викривають допитуваного; обрання найдоцільнішої форми пред'явлення показань співучасника, який зізнався (наприклад, надання можливості переглянути відеозапис, проведення одночасного допиту кількох осіб тощо);

повідомлення слідчим під час допиту таких фактів чи деталей, про які могли знати лише співучасник і допитуваний, тощо [57, с. 39].

Допит підозрюваних у провадженнях про кримінальні правопорушення, пов'язані із публічними закупівлями у сфері будівництва, базується на їх розподілі на дві основні категорії [див.: 76, с. 73-79]:

по-перше, замовники закупівель – службові особи органів державної влади, місцевого самоврядування, бюджетних установ. Підставами для повідомлення їм про підозру є наявність достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення при здійсненні публічних закупівель (п. 3 ч. 1 ст. 276 КПК України), які були виявлені і підтверджені в матеріалах Держаудитслужби або іншого контролюючого органу, а також проведенням початкових слідчих (розшукових) дій. Предмет допиту складають обставини, які фактично є ознаками вчинення кримінального правопорушення певним способом: закупівлі робіт за завищеними цінами; закупівлі непридатного до використання або експлуатації устаткування, товарно-матеріальних цінностей; оплати фактично не виконаних робіт (підписання фіктивних актів); визначення переможцем учасника, який не відповідає кваліфікаційним критеріям; здійснення оцінки пропозицій конкурсних торгів всупереч переліку критеріїв та методиці; здійснення публічної закупівлі без проведення процедур, передбачених законодавством (наприклад, якщо сума договору перевищує встановлену законодавством межу); факт невідповідності ціни закупленого товару, виконаних робіт чи наданих послуг у порівнянні з їх ринковою вартістю; прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання неправомірної вигоди службовою особою замовника за виконання чи невиконання будь-якої дії в інтересах учасника процедури закупівлі або пропозиції чи надання неправомірної вигоди цій особі представниками учасника закупівлі; вчинення підпорядкованих кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 205-1, 358, 366 КК;

по-друге, службові особи підприємств-учасників процедури публічної закупівлі, які: використали фіктивні підприємства як посередників для

штучного завищення цін на свої товари, роботи або послуги, а також для приховання кримінального правопорушення; застосували підроблені документи щодо відповідності кваліфікаційним критеріям учасника конкурсних торгів чи забезпечення пропозиції торгів (поруки, гарантійних листів, застави, задатку, депозиту); недоброякісно виконали роботи замовнику; запропонували (пообіцяли) або надали неправомірну вигоду службовій особі замовника публічної закупівлі за вчинення певних дій на користь конкретного учасника, – обставини, що складають предмет допиту даної категорії підозрюваних.

Як і під час допиту свідків, тактика допиту обох із зазначених категорій підозрюваних також ґрунтується на використанні документів і показань попередньо допитаних свідків щодо допущених правопорушень під час організації і проведення публічних закупівель чи виконання або невиконання будівельних робіт.

Необхідно солідаризуватися з точкою зору А. М. Меденцева, який наголошував, що під час підготовки до проведення допиту підозрюваного у кримінальних провадженнях розглядуваної категорії необхідно заздалегідь отримати і проаналізувати інформацію про його особистість. Це дозволить передбачити можливу динаміку психологічних змін у поведінці сторони захисту, а відтак вжити заходів щодо підготовки до них. Дуже важливим є отримання попередньої інформації від осіб – учасників кримінального провадження, інших джерел інформації про відношення допитуваного до ситуації, що склалася в його професійній діяльності, умов її реалізації, щодо очікування кадрових змін в штатній структурі підприємства. Одним із джерел такої інформації можуть бути оперативно-розшукові матеріали, особливо, якщо кримінальне провадження розпочиналося саме за такими матеріалами [76, с. 74].

Крім відомостей щодо характеристики особистості конкретної допитуваної особи, дуже важливим є володіння слідчим питаннями криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва. Особливо це стосується

необхідності вільного володіння положеннями чинної правової регламентації публічних закупівель і сфери будівництва, що у підрозділі 2.1 даного дослідження обґрунтовано як основа формування криміналістичної характеристики досліджуваних кримінальних правопорушень. Невпевнене орієнтування слідчого в цих питаннях надає можливість допитуваним особам швидко виявити низьку кваліфікацію слідчого (відсутність елементарних уявлень про основні питання, що стосуються сфери державних закупівель, основи бухгалтерського обліку тощо) та скористатися цим, зміщуючи акценти на питання, якими слідчий не володіє.

Загальна тактична рекомендація, пов'язана із необхідністю складання письмового плану проведення допиту у складних кримінальних провадженнях є, безумовно, слухним під час розслідування кримінальних правопорушень досліджуваної категорії. Вчені під час складання плану рекомендують у розгорнутому вигляді відобразити такі елементи, що можуть бути використанні для побудови тактичної лінії проведення допиту: зібрані слідчим та оперативним підрозділом відомості про особу підозрюваного; перелік положень законодавства про здійснення публічних закупівель та будівництва, які були порушені підозрюваним та його співучасниками; наявні відомості про механізм злочинної діяльності (прийоми й операції, використані під час підготовки, вчинення і приховування правопорушень; про осіб, які були залучені для здійснення тих або інших операцій і процедур); попередня кваліфікація (з приготуванням тексту КК України для ознайомлення підозрюваного з відповідними статтями); перелік документів, які є доказами вчинених правопорушень, а також свідчення інших допитаних осіб, які можуть бути пред'явлені під час допиту (з продумуванням форми і черговості їх оголошення); перелік можливих співучасників та наявні відомості про їх особистість і роль у вчиненні тих чи інших правопорушень з використанням службових повноважень [76, с. 75].

Слід наголосити на тій обставині, що допит підозрюваного може провадитися відразу після початку кримінального провадження, якщо його

розпочато щодо конкретної особи, або на наступних етапах розслідування, коли слідством одержано додаткові докази її злочинної діяльності. Залежно від цього також коригується і тактика допиту. Так при допиті на наступному етапі розслідування слідчий має у своєму розпорядженні значно більші відомості про особистість підозрюваного, докази його злочинної діяльності, що дозволяє краще підготуватися до слідчої (розшукової) дії та одержати більш цінні дані. Водночас, втративши фактор раптовості, характерний для допиту підозрюваного, проведеного відразу після початку кримінального провадження, слідчий може виявитися в ситуації, коли злочинцями вжито заходів до приховання слідів кримінальних правопорушень, вироблено певну лінію захисту. У зв'язку із зазначеним для прийняття найбільш оптимального рішення про час допиту підозрюваного слідчому необхідно виходити із таких обставин: які докази його вини вже здобуті в провадженні, чи достатні вони для ефективного допиту; чи всі наявні матеріальні докази вчиненого кримінального правопорушення вилучені, і чи існує реальна небезпека після допиту підозрюваного знищення ним не відомих слідчому документів.

У випадку пред'явлення підозрюваному документів, перевагу слід надавати тільки достовірним доказам, показувати їх в порядку збільшення сили. Іноді, якщо допитуваний вагається в ході допиту і не може прийняти остаточного рішення про те, які покази йому краще давати, можлива інша послідовність пред'явлення документів. Щоразу їх доцільно демонструвати після того, як допитуваний дасть показання по всіх обставинах, пов'язаних із ними.

У ході допиту підозрюваний може виготовити схему, робити креслення, малюнки, виготовити діаграму. Всі ці ілюстрації мають бути додані до протоколу із зазначенням у ньому про їх виготовлення. У протоколі також повинно бути відзначено, із чиєї ініціативи виготовлено креслення – підозрюваного чи слідчого.

Окрім зазначених загальних тактичних рекомендацій, вченими виділено чотири основні тактичні ситуації, що найчастіше зустрічаються під час допиту

підозрюваного у вчиненні кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями, у т.ч. у сфері будівництва:

по-перше, це відмова від надання показань як найбільш несприятлива ситуація. Така позиція може бути результатом помилкового рішення, викликаного впливом на підозрюваного інших зацікавлених і недобросовісних осіб, які намагаються необґрунтовано перекласти всю відповідальність на підозрюваного. *Рекомендація*: до офіційного початку допиту «під протокол» провести попередню бесіду, в якій зробити спробу встановити позицію підозрюваного і переконати його все ж таки вступити в спілкування, мотивуючи це тим, що давання показань є засобом захисту від необґрунтованої підозри, а сам факт відмови від давання показань, зафіксований у протоколі допиту, може розцінюватися як ознака винуватості, бажання затягнути слідство;

по-друге, не визнання своєї участі у відповідних операціях (управлінських, господарських, фінансових), шляхом здійснення яких вчинено кримінальні правопорушення, вважаючи, що у розпорядженні слідчого немає прямих доказів його винуватості. *Рекомендації*: встановлення факту участі даної особи в прийнятті відповідальних рішень щодо визначення процедур проведення конкурсних торів чи складання відповідних документів; складання (підписання) документів, які мають ознаки службового підроблення (пред'явлення таких документів); використання фрагментів протоколів допитів співучасників або свідків, які викривають особу у причетності до кримінального правопорушення; використання висновків криміналістичних експертиз, в яких підтверджується факт підписання сфальсифікованих документів;

по-третє, не заперечення факту порушень законодавства, але наголошення на не усвідомленні протиправного характеру своїх дій. *Рекомендації*: роз'яснити підозрюваному положення ст. 68 Конституції України, що незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності; поставити контрольні запитання, спрямовані на встановлення обізнаності особи

з положеннями певних нормативних актів, які регулюють порядок здійснення державних закупівель, та пов'язаних з ними фінансово-господарських операцій; продемонструвати обізнаність слідчого з вказаними нормативно-правовими актами; пред'явити документи, які підтверджують факти дотримання підозрюваним окремих положень законодавства при здійсненні інших господарських операцій, які потім були порушені; оголосити фрагменти протоколів допитів співучасників або свідків, які викривають підозрюваного; зачитати фрагменти висновків експертиз, які доводять факт вчинення протиправних дій підозрюваним; ставити уточнюючі, деталізуючі запитання, наголошуючи на тому що відповіді на них будуть перевірені;

по-четверте, визнання участі у відповідних процедурах публічних закупівель чи будівництва, але перекладання відповідальності за правопорушення на інших підпорядкованих або вищестоящих службових осіб. Рекомендації: максимально деталізувати показання стосовно здійснених процедур торгів і допущених при цьому правопорушень; конкретизувати показання стосовно укладених договорів та спрямованих на їх виконання господарських і фінансових операцій з державними коштами; поставлення контрольних запитань для встановлення суперечностей в показаннях допитуваної особи; пред'явлення документів, якими визначаються службові обов'язки даної особи, що підтверджують повноваження з прийняття рішень відносно організації публічних закупівель та здійснення господарсько-фінансових операцій; пред'явити управлінські, бухгалтерські, розрахункові документи, які вказують на причетність підозрюваного до злочину; оголосити протоколи допитів осіб, які викривають допитуваного у вчиненні кримінального правопорушення [76, с. 75-78; 166].

3.3.2 Використання спеціальних знань. Під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями, в тому числі у сфері будівництва, виникає необхідність у здійсненні аналізу та оцінки показників господарської діяльності учасників публічних закупівель,

спрямованого на виявлення порушень вимог чинного законодавства. Тому у структурі інформації про ознаки досліджуваних кримінальних правопорушень переважає інформація, отримана від державних органів, до компетенції яких входить перевірка і контроль за процесом публічних закупівель чи сферою будівництва (Держаудитслужба, Рахункова палата, Антимонопольний комітет, державні служби фінансового моніторингу, казначейська, а також органів державного архітектурно-будівельного контролю). Така інформація міститься у різного роду засновницьких, бухгалтерських, фінансових документах, які вилучаються при проведенні різного роду перевірок (ревізій) і під час здійснення кримінальних проваджень. Ці документи можуть відображати як дійсні операції, так і фіктивні, вони можуть бути і цілком підробленими. Їх дослідження вимагає проведення різних експертиз, для підготовки яких велике значення має використання допомоги відповідних спеціалістів.

Чинним кримінальним процесуальним законодавством визначено, що використання спеціальних знань у кримінальному провадженні можливе в двох формах:

по-перше, відповідно до ст. 71 КПК – залучення спеціаліста для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонам кримінального провадження під час досудового розслідування і суду під час судового розгляду;

по-друге, згідно зі ст. 242 КПК – експертизи, що є основною формою використання спеціальних знань у кримінальному провадженні.

Відповідно до ст.ст. 242, 243, 332 КПК, суб'єктами залучення судового експерта є: слідчий, прокурор, сторона захисту, слідчий суддя, суд. Експертиза може бути призначена для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, коли для цього необхідні спеціальні знання, за виключенням правових питань [66].

Як то було зазначено у підрозділі 3.2 даного дослідження, у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, пов'язані із публічними

закупівлями у сфері будівництва, може призначатися достатньо широкий спектр експертиз: комп'ютерно-технічна, криміналістична (зокрема почеркознавча чи технічна експертиза документів), а також широкий спектр судових експертиз, зокрема товарознавча, економічна (бухгалтерська, фінансово-економічна, фінансово-кредитна), земельно-технічна і оціночно-земельна. Водночас, специфічними саме для кримінальних проваджень розглядуваної категорії є такі види судових експертиз як будівельно-технічна й оціночно-будівельна.

Будівельно-технічна експертиза серед перерахованих, безумовно, є центральним видом судових експертиз у справах, що є предметом даного дослідження, порядок проведення якої, на рівні з іншими, визначається Законом України «Про судову експертизу» [138], Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень [109]. У разі, коли необхідно вирішити питання щодо розміру матеріального збитку за фактами порушень у будівництві, призначення судової будівельно-технічної експертизи є обов'язковим (п. 6, ч. 2, ст. 242 КПК), оскільки в більшості випадків розмір збитків ефективно може бути встановлено шляхом проведення саме цієї експертизи.

Основними завданнями будівельно-технічної експертизи є визначення: відповідності розробленої проектно-технічної та кошторисної документації вимогам нормативно-правових актів у галузі будівництва; відповідності виконаних будівельних робіт і побудованих об'єктів нерухомого майна (будівель, споруд тощо) проектно-технічній документації та вимогам нормативно-правових актів у галузі будівництва; відповідності виконаних будівельних робіт, окремих елементів об'єктів нерухомого майна, конструкцій, виробів і матеріалів проектно-технічній документації та вимогам нормативно-правових актів у галузі будівництва; обсягів та вартості виконаних будівельних робіт і складеної звітної документації проектно-кошторисній документації та вимогам нормативно-правових актів у галузі будівництва; групи капітальності, категорії складності, ступеня вогнестійкості будівель і споруд та ступеня

будівельної готовності незавершених будівництвом об'єктів; технічного стану будівель, споруд та інженерних мереж, причин пошкоджень і руйнувань об'єктів та їх елементів; вартості будівельних робіт, пов'язаних з переобладнанням, усуненням наслідків залиття, пожежі, стихійного лиха, механічного впливу тощо. Водночас, оціночно-будівельна експертиза як основне завдання передбачає визначення: різних видів вартості поліпшень земельних ділянок (будівель та їх частин, споруд тощо); відповідності виконаної оцінки нерухомого майна (поліпшень земельної ділянки) вимогам нормативно-правових актів з оцінки майна, методології, методам, оціночним процедурам [див.: 82, с. 118; 109].

У спеціальній літературі визначено орієнтовний перелік питань, вирішуваних будівельно-технічною експертизою: 1) чи відповідає розроблена проектно-кошторисна документація вимогам нормативних актів у галузі будівництва? Якщо не відповідає, то в чому полягають невідповідності?; 2) чи відповідають виконані будівельні роботи проектній документації та вимогам нормативно-правових актів у галузі будівництва? Якщо не відповідають, то в чому полягають невідповідності?; 3) чи відповідають об'єкти (будівлі, споруди тощо) проектно-технічній документації на їх будівництво (ремонт, реконструкцію) і вимогам нормативних актів у галузі будівництва (містобудівним, протипожежним, санітарно-гігієнічним тощо)? Якщо не відповідають, то в чому полягають невідповідності?; 4) чи відповідають виконані будівельні роботи (або окремі елементи об'єктів нерухомого майна, конструкції, вироби, матеріали тощо) проектно-технічній документації та вимогам нормативних актів у галузі будівництва? Якщо не відповідають, то в чому полягають невідповідності?; 5) який перелік та обсяги фактично виконаних будівельних робіт із будівництва (ремонт, реконструкції)?; 6) яка вартість фактично виконаних робіт із будівництва (ремонт, реконструкції) об'єктів?; 7) чи відповідають обсяги та вартість фактично виконаних робіт із будівництва (ремонт, реконструкції) об'єктів обсягам і вартості, визначеним проектно-кошторисною або звітною документацією?; 8) чи відповідає звітна

документація із будівництва (ремонт, реконструкції) за порядком складання й наведеними розрахунками вимогам нормативних актів у галузі будівництва? Якщо не відповідає, то в чому полягають невідповідності?; 9) до якого виду робіт (нове будівництво, реконструкція, капітальний ремонт тощо) належать фактично виконані будівельні роботи на об'єкті?; 10) чи є об'єкт (результат виконання робіт) нерухомим майном?; 11) який ступінь будівельної готовності незавершеного будівництвом об'єкта?; 12) яка група капітальності (категорія складності, ступінь вогнестійкості) об'єкта?; 13) який технічний стан (ступінь фізичного зношення) об'єкта нерухомого майна (будівлі, споруди тощо)?; 14) чи є об'єкт нерухомого майна (будівля, споруда) аварійним?; 15) які пошкодження об'єкта (будівлі, квартири, приміщення, оздоблення тощо) виникли внаслідок залиття, пожежі, стихійного лиха, механічного впливу, просідання ґрунту тощо?; 16) яка технічна причина пошкоджень і руйнувань об'єкта нерухомого майна (елементів, конструкцій, інженерних мереж тощо)?; 17) яка вартість ремонтно-будівельних робіт (розмір завданої матеріальної шкоди), проведення яких необхідне для усунення пошкоджень унаслідок залиття, пожежі, стихійного лиха, механічного впливу, просідання ґрунту тощо?

Оціночно-будівельна експертиза відповідає на питання: яка вартість (зазначити вид вартості: дійсна, ринкова, залишкова, ліквідаційна, спеціальна, інвестиційна тощо) будівель, споруд, їх частин (приміщення, квартири) та іншого нерухомого майна?; чи відповідає виконана оцінка нерухомого майна вимогам нормативних актів з оцінки майна, методології, методам, оціночним процедурам? [див.: 82, с. 120; 109].

Найбільш розповсюдженими у провадженнях про кримінальні правопорушення, пов'язані із публічними закупівлями у сфері будівництва, є експертні дослідження, що здійснюються у зв'язку з приписками та іншими порушеннями звітності про вартість виконаних робіт. При цьому найчастіше зустрічаються такі види завищення вартості будівництва: завищення обсягів виконаних будівельно-монтажних робіт на об'єктах за етапами будівництва;

включення до звіту незавершених робіт; включення до звіту даних про обсяги робіт, що взагалі при будівництві у звітному періоді не виконувалися та не передбачені проектом; необґрунтоване списання матеріалів. Завищення даних про вартість виконаних будівельних робіт здійснюється шляхом необґрунтованого застосування завищених розцінок робіт, коефіцієнтів, договірних цін, а також необґрунтованого застосування норм накладних витрат [82, с. 145].

У цих випадках перед експертом-будівельником можуть бути поставлені і такі питання: чи відповідає фактичний обсяг виконаних робіт обсягам, відображеним у звітній документації (в актах приймання виконаних робіт)?; якщо не відповідає, зазначити відхилення; чи виконані роботи відповідно до наявної будівельної документації?; чи мають місце додаткові роботи, не передбачені будівельною документацією?; чи була необхідність у відступі від наявної документації при проведенні робіт, чим вона викликана?; чи правильно визначена вартість виконаних робіт, якщо ні, то які помилки при цьому допущені? При вирішенні цих питань необхідно визначити фактичний обсяг виконаних робіт, вартість будівництва на підставі Закону України «Про будівельні норми» [92] та кошторисних норм України у будівництві, визначених наказом Міністерства розвитку громад та територій України від 01.11.2021 № 281 [110].

При встановленні завищення обсягів робіт визначається різниця вартості виконаних робіт, що надалі досліджується експертом-економістом. При вирішенні питань обґрунтованості списання матеріалів на експертизу повинні бути надані: акти контрольних обмірювань фактично виконаних робіт за об'єктами; акт документальної ревізії з поясненнями матеріально відповідальних осіб; акт приймання виконаних робіт з інвентаризації незавершеного будівництва з розшифровуванням за період, що перевіряється; журнали обліку виконаних робіт; матеріально-технічні звіти матеріально відповідальних осіб за період, який досліджується (форма М-29); матеріально-технічний звіт з усіма документами на надходження і витрати матеріалів по

бухгалтерії (М-19); відомчі виробничі норми витрат матеріалів, затверджені для певної організації. При проведенні таких експертиз найбільш доказовими є дані контрольного обмірювання фактично виконаних робіт, технічні звіти (форма М-29), а також дані лабораторних аналізів (зокрема, про витрати цементу, асфальтобетонної суміші тощо). У спеціальній експертній літературі підкреслено, що такі дослідження слід починати з визначення фактичних обсягів робіт шляхом порівняння актів виконаних робіт, розшифровок з актом інвентаризації незавершеного будівництва та даними контрольних обмірювань. Після уточнення обсягів фактично виконаних робіт кількість матеріалів, необхідних для їх проведення, визначається відповідно до виробничих норм витрат будівельних матеріалів [82, с. 150-151].

Водночас, поряд із такими видами судових експертиз як будівельно-технічна й оціночно-будівельна, які є профільними для проваджень по кримінальним правопорушенням у сфері будівництва, предмет даного дослідження обумовлює необхідність дещо зупинитися і на таких видах експертиз як комп'ютерно-технічна, почеркознавча, технічна експертиза документів, товарознавча і економічна судові експертизи, що зазвичай призначаються у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, пов'язані із публічними закупівлями.

Дійсно, в механізмі досліджуваних кримінальних правопорушень нерідко використовуються фіктивні підприємства як посередники для штучного завищення цін на товари, роботи або послуги, а також для приховання злочинної діяльності. Злочинцями широко використовуються підроблені документи щодо відповідності учасника кваліфікаційним критеріям публічних закупівель або відносно забезпечення пропозиції торгів (поруки, гарантійних листів, застави, завдатку, депозиту) тощо. Тому використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, є одним із важливих напрямків отримання доказів.

Криміналістична експертиза документів розподіляється на два підвиди – технічну експертизу документів та почеркознавчу експертизу. В свою чергу, відповідно до класифікації чинної Інструкції [109] технічна експертиза документів розподіляється на експертизи реквізитів документів, друкарських форм та матеріалів документів.

Необхідність у призначенні технічної (техніко-криміналістичної) експертизи виникає при дослідженні різноманітних документів, в яких знайшли відображення як факти реєстрації підприємств, так і обставини укладання договорів. Потрібно відзначити, що в господарській діяльності широко використовуються документи, виготовлені за допомогою комп'ютерної і копіювально-розмножувальної техніки, а також кліше печаток і штампів, зроблені за технологією зарубіжних фірм. Нормативними актами, які регулюють порядок замовлення і виготовлення печаток і штампів, встановлюється тільки розмір їх рамок, але не регламентується конфігурація шрифту і його розміри, які добираються довільно або з урахуванням вимог замовника [76, с. 81].

У кримінальних провадженнях стосовно діяльності підприємств – учасників публічних закупівель може виникнути потреба у дослідженні представлених ними документів (засновницьких, поруки, гарантійних листів, застави, завдатку, депозиту тощо): у встановленні факту виготовлення документу з використанням комп'ютерної техніки чи одержання копії за допомогою копіювально-розмножувальної техніки; у вирішенні діагностичних, а в окремих випадках й ідентифікаційних завдань за документами, виготовленими за допомогою цівкових, лазерних принтерів та копіювально-розмножувальної техніки; в ідентифікації матричних принтерів за виготовленими за їх допомогою документами. При призначенні технічної експертизи документа, виготовленого з використанням комп'ютерної чи копіювально-розмножувальної техніки, можуть бути вирішені наступні задачі: визначення способу виготовлення документу; визначення виду і моделі технічного засобу, за допомогою якого було виготовлено документ; факт

виготовлення кількох документів за допомогою одного і того самого конкретного технічного пристрою [див.: 76, с. 81; 69; 109].

Почеркознавча експертиза – вид криміналістичної експертизи, основним завданням якої є ідентифікація виконавця рукопису тексту, цифрових записів або підпису [12, с. 258]. У кримінальних провадженнях про правопорушення, пов'язані з публічними закупівлями у сфері будівництва, цей вид криміналістичної експертизи, як правило, призначається для встановлення виконавця рукописного тексту або підпису в управлінських документах (наказах, розпорядженнях) та різноманітних документах фінансово-господарського характеру.

Досліджуючи кримінальні правопорушення у сфері будівництва, А. П. Запотоцький зазначав, що їх учинення, зазвичай, пов'язано з підробленням проектно-кошторисної та звітної документації: підробленням у відповідних документах підписів, почерку посадової особи; примушування певної особи до підпису, розписок, вказівок, оформлення договорів тощо. Таким чином, коли під час розслідування виникає питання щодо ідентифікації виконавця рукопису, підпису, призначають судово-почеркознавчу експертизу [49, с. 380].

Комп'ютерно-технічна експертиза – підвид інженерно-технічної експертизи, предметом якої є встановлення робочого стану комп'ютерно-технічних засобів; з'ясування обставин, пов'язаних із використанням комп'ютерно-технічних засобів, інформації та програмного забезпечення; виявлення інформації і програмного забезпечення, що містяться на комп'ютерних носіях; установлення відповідності програмних продуктів певним версіям чи вимогам на його розробку та ін. [12, с. 243].

Таке дослідження відіграє виключно важливу роль у доказуванні обставин вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, оскільки нерідко злочинці до початку кримінального провадження встигають знищити або приховати документи на паперових носіях, у той час коли копії цих документів залишаються в пам'яті

комп'ютера, на флеш-картах, дисках тощо. Експертизи машинних носіїв інформації в залежності від завдань, що вирішуються, поділяються на два різновиди: 1) технічну експертизу комп'ютерів, їх вузлів та пристроїв (встановлення призначення і характеристик комп'ютерної техніки, її технічного стану; можливостей використання для досягнення певної мети тощо); 2) експертизу даних та програмного забезпечення (виявлення інформації, що міститься на комп'ютерних носіях, та визначення ІТ цільового призначення; відновлення видаленої інформації; розшифровка закодованих файлів; встановлення характеру змін, внесених в програми тощо) [див.: 76, с. 81; 143].

Комп'ютерно-технічна експертиза вирішує такий перелік типових питань: чи міститься на даному носії інформація (зазначити, яка) і в якому вигляді; чи міститься в комп'ютері інформація про певні дії (зазначити, які саме) користувача; чи знищувалася інформація на певному носії та якщо так, то якою вона була; чи створена певна інформація на досліджуваному комп'ютері або вона перенесена з ін. носія; яким чином інформація (зазначити, яка саме) перенесена до досліджуваного комп'ютера (носія); яка технологія та хронологія створення певного електронного документа; які атрибути (ймовірний автор, час друку, редагування, створення, видалення тощо) файлів; які несправності має комп'ютерне обладнання або його окремі елементи; чи здійснювалося виконання певних дій за допомогою даного програмного продукту тощо [див.: 12, с. 243; 109].

Згідно з вимогами чинної Інструкції для дослідження інформації, що міститься на комп'ютерних носіях, експерту надається сам комп'ютерний носій, а за потреби комп'ютерний блок (комплекс комп'ютерних засобів, до складу якого входить досліджуваний носій) [109, п. 13.3.]. Для розв'язання ідентифікаційних завдань щодо документів, виготовлених за допомогою комп'ютерної техніки, ця техніка надається в комплекті (системний блок комп'ютера, інсталяційний диск з драйвером принтера або багатофункціонального пристрою, з'єднувальні та мережеві кабелі, принтер). До направлення комп'ютерної техніки на експертизу будь-яка робота на ній не

дозволяється. Вирішення ідентифікаційних питань проводиться в межах комплексної комп'ютерно-технічної експертизи та технічної експертизи документів за наявності електронного оригіналу документа (файла). Вилучення комп'ютерної техніки, її огляд мають проводитися за участю спеціаліста у галузі комп'ютерно-технічних досліджень [109, п. 3.16].

Економічна експертиза – це вид судової експертизи, предметом якої є встановлювані на підставі застосування спеціальних знань у галузі економіки фактичні дані (обставини) справи (провадження) про відображену в документах інформацію щодо економічної діяльності (господарських операцій, фінансового стану, бухгалтерського та податкового обліку тощо) суб'єктів економічних відносин, з метою вирішення завдань, поставлених органом (особою), який призначив експертизу (залучив експерта), або в порядку експертної ініціативи.

Основними видами судово-економічної експертизи є: 1) експертиза документів бухгалтерського обліку, оподаткування і звітності (судово-бухгалтерська експертиза); 2) експертиза документів про економічну діяльність підприємств й організацій (судова фінансово-економічна експертиза); 3) експертиза документів фінансово-кредитних операцій [109], а її об'єктами:

1) документи бухгалтерського, податкового обліків і звітності:
а) первинні і зведені документи (накладні, в т.ч. податкові; акти прийому-передачі; касові ордери; платіжні доручення; чеки; квитанції; платіжні відомості; митні декларації; інвентаризаційні описи; акти звірки розрахунків тощо); б) облікові реєстри (головні книги; касові книги; журнали-ордери; відомості аналітичного обліку; картки складського обліку; реєстри податкових накладних тощо); в) бухгалтерська, фінансова, податкова та статистична звітності (товарні звіти матеріально відповідальних осіб; касові і авансові звіти; баланс; звіти про фінансові результати, рух грошових коштів, власний капітал тощо);

2) інші матеріали справи, до яких належать: а) акти ревізій, документальних перевірок діяльності підприємств; б) протоколи допитів, свідчення обвинувачуваних і свідків; в) висновки експертів інших

спеціальностей; г) протоколи виїмок тощо [див.: 82, с. 211].

А. П. Запотоцький, М. С. Цуцкірідзе, С. С. Чернявський дуже прискіпливу увагу приділяли проблематиці доцільності та обґрунтованості призначення судово-економічної експертизи після проведення документальної ревізії під час розслідування злочинів у сфері будівництва. З цього приводу вчені наголошували на тій обставині, що у випадках, коли висновки ревізора не викликають сумніву в слідчого та аргументованих заперечень з боку інших осіб, немає необхідності в призначенні відповідної судово-економічної експертизи. Якщо ж сумніви в повноті і правильності проведеної ревізії все ж таки існують, то постає питання стосовно того, як їх усунути: провести додаткову або повторну ревізію, призначити експертизу чи вирішити питання шляхом здійснення допиту ревізора [див.: 48, с. 173-177].

При цьому М. С. Цуцкірідзе та С. С. Чернявський уточнюють цю точку зору, зазначаючи, що рішення має залежати від характеру недоліків, наявних в матеріалах ревізії. Коли їх неможливо усунути лише шляхом допиту ревізора, то слід призначати додаткову або повторну ревізію (перевірку), а за потреби – судово-економічну (судово-бухгалтерську) експертизу. Якщо експертизу призначають із метою перевірки висновків документальної ревізії, у постанові (ухвалі) про призначення експертизи слід зазначити, які саме висновки та з яких причин викликають сумнів (суперечать іншим зібраним у кримінальному провадженні доказам, оспорюються учасниками провадження, непереконливо обґрунтовані ревізорами тощо) [175, с. 126].

Судово-бухгалтерська експертиза є профільною у кримінальних провадженнях у сфері публічних закупівель. Фахівці з цієї тематики наголошують, що під час розслідування кримінальних правопорушень, при вчиненні яких використовувалися послуги певних підприємств, нагальною є потреба в аналізі руху грошових коштів і матеріальних цінностей конкретної підприємницької структури, а іноді кількох підприємств і комерційних банків. Інструментом такого аналізу є документальна ревізія, але вона використовується у кримінальних провадженнях даної категорії лише як засіб

виявлення ознак кримінального правопорушення і тому ці матеріали мають обмежене доказове значення. Тому для перевірки встановлених ревізією фактів потрібне проведення саме судово-бухгалтерської експертизи. Одним із найбільш розповсюджених способів маскування документальних слідів економічних кримінальних правопорушень є спотворення даних бухгалтерського обліку і звітності. У зв'язку з цим головною метою досліджень в межах судово-бухгалтерської експертизи виступає встановлення наявності (відсутності) фактів таких спотворень на будь-якій стадії бухгалтерського обліку, механізмів їх утворення, їх кількісної та якісної характеристик, ступені впливу на фінансові показники господарюючого суб'єкта [див.: 76, с. 83].

Таким чином, зазвичай судово-економічну (бухгалтерську) експертизу (зокрема, після проведення документальної ревізії) призначають у наступних випадках: у разі сумніву слідчого в правильності висновків в акті документальної ревізії (використання ревізором неналежних методів дослідження, відсутність у ревізора певного досвіду тощо); за наявності в матеріалах провадження двох або більше актів документальної ревізії (первинної та додаткової або повторної) із суперечливими даними перевірки або в разі невідповідності висновків ревізії іншим матеріалам кримінального провадження; у разі обґрунтованого заперечення сторони захисту проти висновків документальної ревізії у відповідному клопотанні, якщо для перевірки заперечень потрібні спеціальні знання [175, с. 126].

Виходячи із зазначеного, до основних завдань судово-бухгалтерської експертизи у досліджуваних видах кримінальних правопорушень, зокрема, належать визначення документальної обґрунтованості: розміру нестачі або надлишків товарно-матеріальних цінностей і грошових коштів на підприємствах, в установах, організаціях і їх структурних підрозділах, періоду їх утворення; оформлення операцій з одержання, зберігання, виготовлення, реалізації товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів, основних засобів, надання послуг; відображення в обліку операцій з основними засобами, товарно-матеріальними цінностями, грошовими коштами, цінними паперами та

іншими активами; відображення в обліку операцій з нарахування та виплати заробітної плати, інших виплат [109].

Орієнтовним переліком вирішуваних питань у справах розглядуваної категорії можуть бути наступні: чи підтверджується документально нестача товарно-матеріальних цінностей, установлена за актом інвентаризації на підприємстві (зазначається назва організації), за період роботи (указується період) матеріально відповідальної особи (зазначаються прізвище, ім'я, по батькові) у розмірі (указуються кількісні та вартісні показники)?; чи підтверджується розмір безпідставно виплаченої та списаної по касі (зазначається назва підприємства) заробітної плати з урахуванням даних, наданих органом (особою), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), і висновків почеркознавчої експертизи про те, що підписи в платіжних документах про одержання заробітної плати (номер відомості, період) учинені не особами, які в них зазначені?; чи підтверджуються документально висновки перевірки (зазначаються реквізити акта перевірки) у частині, що стосується завищення обсягу й вартості виконаних робіт з урахуванням висновків інших видів експертиз?; чи підтверджується документально необґрунтоване списання будівельних матеріалів, нарахування та виплата заробітної плати на завищений обсяг і вартість виконаних робіт (з урахуванням висновків інших видів експертиз)? [див.: 82, с. 205-206].

Судова фінансово-економічна експертиза своїм предметом має відомості про фінансові операції і фінансові показники діяльності господарюючого суб'єкта, а також фактичні дані, які характеризують утворення, розподілення і використання на підприємстві доходів, грошових коштів (фондів), негативні відхилення у цих процесах у справах про кримінальні правопорушення у сфері публічних закупівель. Ця експертиза повинна проводитися, зокрема, у випадку виявлення ознак використання злочинцями фіктивних підприємств, які беруть участь у закупівлях [76, с. 83-84].

Завданнями фінансово-економічної експертизи у кримінальних провадженнях розглядуваної категорії може бути встановлення: статутної і

фактичної мети та предмету діяльності підприємства-учасника торгів; наявності і джерел формування фінансових ресурсів підприємства; його реальної господарської діяльності; наявності у підприємства достатнього персоналу для здійснення заявленої господарської діяльності; дотримання правил нарахування і строків внесення податків та інших обов'язкових платежів; дотримання правил фінансування і кредитування, встановлених чинним законодавством (в тому числі валютного законодавства); спроможності підприємства виконувати зобов'язання за укладеними договорами) [див.: 76, с. 83-84].

Чинною Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, зокрема, передбачено такі можливі типові питання в рамках фінансово-економічної експертизи: чи підтверджується документально постачання (товарів, робіт, послуг) за умовами договору закупівлі, укладеного між підприємствами з урахуванням додаткових угод та ст. 41 Закону України «Про публічні закупівлі» у кількості (зазначається кількість) на суму (зазначається сума)?; чи підтверджуються документально висновки акта перевірки щодо нецільового використання бюджетних коштів, отриманих підприємством (найменування) за бюджетною програмою (назва програми)?; чи підтверджуються документально висновки, зазначені в акті перевірки контролюючого органу (номер, дата) щодо завищення обсягів державної закупівлі (назва товарів, робіт, послуг) на суму (зазначається сума) порівняно з умовами договору (номер, дата), укладеного за результатами конкурсних торгів?; чи підтверджуються документально висновки акта перевірки контролюючого органу (номер, дата) щодо необґрунтованого перерахування бюджетних коштів на суму (зазначається сума) з урахуванням висновків інших видів експертиз? [109].

Крім того, фахівці підкреслюють, що оскільки замовниками у публічних закупівлях виступають органи державної влади чи органи місцевого самоврядування, бюджетні установи (розпорядники бюджетних коштів) виникає потреба й у дослідженні фінансових операцій і з боку цих суб'єктів. Зокрема, дослідженню підлягають питання документальної обґрунтованості:

доцільності отримання і використання кредитів і позик, укладення угод, контрактів; аналізу витрат, цін як чинників фінансової стабільності, беззбитковості; розрахунків втраченої вигоди від невиконання угод; розрахунків при оренді майна, відповідності чинним методикам оцінки вартості цього майна; цільового витрачання бюджетних коштів; розрахунків утраченої вигоди; відповідності вимогам чинного законодавства розрахунків з використанням цінних паперів та інших платіжних засобів [76, с. 84-85].

З цього приводу С. С. Чернявський підкреслював, що експерт може відповісти на поставлені запитання тільки при наданні йому відповідних документів, в яких знайшла відображення та чи інша сторона господарсько-фінансової діяльності підприємства. Типовою помилкою є випадки, коли слідчі, одержуючи від оперативних працівників матеріали перевірки, без відповідної підготовки та збирання потрібних документів направляють їх для проведення фінансово-економічної експертизи. В результаті із-за відсутності необхідних документів експерти не можуть дати відповіді на поставлені запитання, які є ключовими в доказуванні економічних злочинів [176, с. 556].

Судово-товарознавча експертиза (за чинною Інструкцією експертиза машин, обладнання, сировини та споживчих товарів [109]) – це вид судової експертизи, предметом якої є встановлення фактичних даних та обставин, суджень про вартість (у т.ч. вартість матеріального збитку) машин, обладнання, сировини і товарів народного споживання; визначення вартості товарної продукції; встановлення факту належності товарів до певних класифікаційних категорій, які прийняті у виробничо-торговельній сфері; визначення характеристик об'єктів дослідження відповідно до вимог Українського класифікатора товарів зовнішньої економічної діяльності; визначення якості товарної продукції; встановлення способу виробництва товарної продукції (промисловий чи саморобний), визначення підприємства-виробника та країни-виробника; встановлення факту відповідності упакування і транспортування, умов і термінів зберігання товарної продукції вимогам чинних правил. Об'єктами судово-товарознавчої експертизи є машини, обладнання, сировина,

продовольчі та непродовольчі товари народного споживання, матеріали провадження [12, с. 263].

У справах про кримінальні правопорушення у сфері публічних закупівель необхідність у проведенні даної експертизи виникає у зв'язку з виявленням ознак придбання за державні кошти непридатного до використання або експлуатації устаткування або товарно-матеріальних цінностей. О. С. Донцова, А. С. Посохов, О. О. Михальський зазначали, що судово-товарознавча експертиза проводиться з метою встановлення властивостей, споживної цінності, відповідності стандартам і технічним умовам товарів народного споживання, напівфабрикатів, сировини, тари, пакувальних матеріалів, спеціальних пристроїв (машин) та обладнання. Головними завданнями товарознавчої експертизи є ідентифікаційні, діагностичні, класифікаційні та ситуаційні, а саме: визначення належності товарів (товарної продукції) до класифікаційних категорій, які прийняті у виробничо-торговельній сфері (вид, сорт, артикул, марка, модель, розмір, комплектність тощо); визначення якісних змін товарної продукції; визначення причин якісних змін товарної продукції (мають виробничий характер, виникли при транспортуванні, зберіганні, у процесі експлуатації); установа способу виробництва товарної продукції: промисловий чи саморобний, підприємства-виробника, країни-виробника; визначення вартості товарної продукції, зокрема з урахуванням часткової втрати її товарних якостей у зв'язку з експлуатаційним зношенням і пошкодженнями від впливу зовнішніх чинників; визначення відповідності упакування й транспортування, умов і строків зберігання товарної продукції вимогам чинних норм [37].

Крім самих виробів, їх маркувальних позначень, зразків, у необхідних випадках експерту-товарознавцю повинні бути представлені документи, які відображають стан товару, різні процеси, що відбувались з ним, здійснення товарних операцій (приймання, розбракування, реалізація), що дозволяє отримати додаткову інформацію про товар [76, с. 86].

ВИСНОВКИ

У результаті дисертаційного дослідження отримано й обґрунтовано нові теоретичні та прикладні результати, які у своїй сукупності формують сучасну методикою розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва.

1. Вітчизняні наукові дослідження за розглядуваною тематикою доцільно розподілити за часом на основі правових реалій, в яких вони здійснювалися, де відповідним рубіконом, що суттєво змінив нормативно-правову регламентацію, є Закон України «Про публічні закупівлі», який прийнятий 25 грудня 2015 року та набрав чинності у 2016.

За таким підходом засновниками криміналістичних та оперативно-розшукових методик протидії розглядуваним кримінальним правопорушенням є А. В. Баб'як, С. Н. Балін, І. Л. Близнюк, В. І. Василичук, А. Ф. Волобуєв, В. В. Дараган, В. А. Журавель, В. П. Захаров, В. О. Коновалова, О. С. Користін, В. В. Коряк, В. А. Некрасов, В. Л. Ортинський, Л. П. Скалозуб, В. Р. Сливенко, В. П. Сокірко, С. С. Чернявський, В. Ю. Шепітько, а за правових умов, що склалися із прийняттям зазначеного законодавчого акту, лише в окремих вітчизняних монографічних роботах розроблювали дотичну проблематику, однак з більш загальним предметом: А. М. Меденцев «Розслідування злочинів, що вчиняються у сфері державних закупівель» (дисертація кандидата юридичних наук та навчальний посібник), 2015 і 2017 р.р.; В. В. Дараган «Протидія злочинам у сфері державних закупівель підрозділами Департаменту захисту економіки Національної поліції України» (монографія), 2017 р. Велику наукову цінність становлять положення докторської роботи А. П. Запотоцького «Теоретичні основи та практика розслідування злочинів у сфері будівництва», здійсненої у 2018 р.: визначено поняття злочинів у сфері будівництва та запропоновано програму збирання стороною обвинувачення доказів учинення розкрадань.

Відзначаючи дуже високе значення вказаних робіт, водночас, такі важливі аспекти проблематики як розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних власне із публічними закупівлями у сфері будівництва, на жаль, здебільшого залишилися поза рамками окремого монографічного дослідження.

2. Найбільш значущими для побудови криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, є запропоновані А. М. Меденцевим класифікації за критеріями сфери протиправної діяльності та конкретизованого способу вчинення досліджуваних кримінальних правопорушень. Відповідно до вказаних критеріїв кримінальні правопорушення, пов'язані із публічними закупівлями, розподіляються на основі концепції про дві технології злочинного збагачення:

1) де основним кримінальним правопорушенням є заволодіння державними коштами шляхом зловживання службовим становищем, ч.ч. 2, 3, 4 ст. 191 КК, підпорядкованими – ст.ст. 205-1, 358, 364, 364-1, 366 КК, суб'єктом – службова особа замовника публічної закупівлі, а способами: а) закупівля товарів, робіт або послуг за завищеними цінами; б) закупівля непридатного до використання або експлуатації устаткування, товарно-матеріальних цінностей; в) перерахування платежів за товар (устаткування), який фактично не поставлявся; г) оплата фактично не виконаних або завищених робіт чи послуг;

2) основні – прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою замовника публічної закупівлі (ст. 368 КК), пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі з боку службової особи учасника конкурсних торгів (ст. 369 КК), підпорядковані – ст.ст. 205-1, 358, 365-2, 366 КК, способи:

2.1) з боку службових осіб замовника закупівлі: а) здійснення оцінки пропозицій конкурсних торгів усупереч переліку критеріїв та методиці; б) визначення переможцем учасника, який не відповідає кваліфікаційним критеріям; в) здійснення публічної закупівлі без проведення процедур,

передбачених законодавством; г) витрачання бюджетних коштів на придбання товарів, робіт або послуг в обсягах, які перевищують установлені граничні суми витрат;

2.2) службовими особами учасника торгів із використанням підроблених документів: щодо відповідності учасника кваліфікаційним критеріям; забезпечення пропозиції конкурсних торгів; якості, комплектності товарів, робіт, послуг; фіктивних підприємств.

3. Механізм вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями, взагалі, та у сфері будівництва, зокрема, значною мірою обумовлюється предметом зазіхання, яким є бюджетні кошти у безготівковій формі, та правовим регулюванням таких закупівель, чим створюється певна обстановка вчинення досліджуваних кримінальних правопорушень. Цим продиктовано використання під час відповідної злочинної діяльності банківських рахунків підприємств (учасників торгів) і складання низки документів, що детермінує як способи підготовки та вчинення кримінальних правопорушень, так і їх «слідову картину». Зазначене обґрунтовує правову регламентацію публічних закупівель у сфері будівництва як основу формування криміналістичної характеристики досліджуваних кримінальних правопорушень, має велике значення при визначенні обставин, що підлягають встановленню, а також джерел доказів.

Нормативно-правові акти, що регулюють питання публічних закупівель у сфері будівництва, групуються на законодавчому та підзаконному рівнях та можуть бути класифіковані залежно від сфер суспільних відносин, що ними регулюються: публічних закупівель; будівництва, архітектури і землеустрою (характеризуються несистемністю, дублюванням норм та потребують кодифікації); особливостей здійснення публічних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану в Україні.

На законодавчому рівні нормативні акти, що регулюють розглядувану сферу, розподілені на:

а) закони, системоутворюючі для сфери публічних закупівель: Бюджетний кодекс; «Про публічні закупівлі» (встановлює їх принципи, механізм державного регулювання і контролю, в тому числі громадського, процедури відкритих торгів, конкурентних діалогів, торгів з обмеженою участю, переговорної процедури закупівлі тощо); «Про відкритість використання публічних коштів» (визначив правовий статус Єдиного веб-порталу використання публічних коштів); «Про Рахункову палату» (зокрема, закріпив парламентський контроль у сфері публічних закупівель, взаємодію з Бюро економічної безпеки України та іншими правоохоронними органами); «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» (що, в тому числі, визначив його форми – державний фінансовий аудит, інспектування, контроль за дотриманням законодавства у сфері закупівель та координацію зазначеної сфери); «Про захист економічної конкуренції» (зокрема, закріпив перелік антиконкурентних дій органів влади, місцевого самоврядування, адміністративно-господарського управління і контролю та повноваження Антимонопольного комітету України);

б) закони галузі будівництва, архітектури і землеустрою: «Про основи містобудування»; «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності»; «Про архітектурну діяльність» (що будівництво диференціює на нове, реконструкції, реставрації, капітальний ремонт будівель і споруд, визначає державний архітектурно-будівельний контроль як засіб забезпечення якості архітектурної діяльності і будівництва); «Про регулювання містобудівної діяльності» (зокрема, встановлює порядок ведення таких підсистем містобудівного кадастру як Єдина державна електронна система у сфері будівництва, Реєстр будівельної діяльності, Єдиний реєстр документів цієї сфери); «Про будівельні норми»; «Про надання будівельної продукції на ринку»; «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю»; «Про енергетичну ефективність будівель»; «Про землеустрій»; «Про Державний земельний кадастр»;

На рівні підзаконних нормативно-правових актів:

а) Постанови Кабінету Міністрів України: «Про затвердження Положення про Державну казначейську службу України»; «Про затвердження Положення про Державну аудиторську службу України» (зокрема, визначає здійснення державного фінансового контролю у формах: державного фінансового аудиту; перевірки закупівель; інспектування (ревізії); моніторингу закупівель); «Про затвердження Порядку функціонування електронної системи закупівель та проведення авторизації електронних майданчиків»; «Про затвердження Порядку формування та використання електронного каталогу»; «Про містобудівний кадастр»; «Деякі питання забезпечення функціонування Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва»; «Про затвердження Порядку проведення експертизи містобудівної документації»; щодо особливостей публічних закупівель в умовах воєнного стану – від 2 березня 2022 р. № 185, від 12 жовтня 2022 р. № 1178, від 11 листопада 2022 р. № 1275;

б) накази центральних органів виконавчої влади: «Про затвердження національного класифікатора України ДК 021:2015 та скасування національного класифікатора України ДК 021:2007» (Міністерство економічного розвитку і торгівлі); «Про затвердження Методики визначення автоматичних індикаторів ризиків, їх переліку та порядку застосування» (Міністерство фінансів); «Про затвердження Порядку розміщення інформації про публічні закупівлі», «Про затвердження Порядку визначення предмета закупівлі», «Про затвердження примірної методики визначення очікуваної вартості предмета закупівлі» (Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства; останній документ має особливе значення для вірної організації процесу публічних закупівель, здійснення об'єктивного фінансового, в тому числі правоохоронного, контролю); «Про затвердження ДБН А.2.2-3:2014 "Склад та зміст проектної документації на будівництво"» (Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства); «Про затвердження кошторисних норм України у будівництві» (Міністерство розвитку громад та територій; вводить у дію дві настанови: «З

визначення вартості будівництва» (кошторисні норми України) та «З визначення вартості проектних, науково-проектних, вишукувальних робіт та експертизи проектної документації на будівництво»; «Державний класифікатор будівель та споруд ДК 018-2000» (Державний комітет по стандартизації, метрології та сертифікації); «Про затвердження та набуття чинності галузевих виробничих норм ГБН Г.1-218-182:2011 "Ремонт автомобільних доріг загального користування. Види ремонтів та переліки робіт"» (Державна служба автомобільних доріг); «Про затвердження Правил визначення вартості будівництва, реконструкції, ремонту та утримання автомобільних доріг загального користування» (Міністерство інфраструктури).

4. Криміналістична характеристика кримінальних правопорушень, пов'язаних із державними закупівлями у сфері будівництва, будується на аналізі таких її елементів: дані про типові ознаки предмета злочинного посягання і правового регулювання зазначеної сфери як елементу обстановки вчинення кримінальних правопорушень; способи їх учинення; «слідова картина»; характеристика правопорушника.

Окрім даних про типові ознаки предмета злочинного посягання і правового регулювання розглядуваної сфери до елементів обстановки вчинення досліджуваних кримінальних правопорушень також належать взаємопов'язані відомості про: час вчинення кримінальних правопорушень (охоплює періоди планування закупівлі, подання заявок, проведення конкурсу, виконання договору та обов'язкове врахування кримінально-правових положень моменту закінчення правопорушень); місце їх вчинення (віртуальний простір проведення електронних торгів та, у разі, коли задумом передбачається виконання будівельних робіт, хоча б часткове, – місце будівництва).

Способи вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із державними закупівлями у сфері будівництва, детерміновані їх корупційною природою та базуються на «відкаті» як основному способі корупційного збагачення, пов'язаному з прагненням посадової особи замовника здійснити закупівлю товарів, робіт або послуг за завищеними цінами та на застосуванні

двох підпорядкованих та взаємопов'язаних способів учинення розглядуваних кримінальних правопорушень: пропозиції або надання неправомірної вигоди службовій особі замовника за забезпечення перемоги в тендері; прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди службовою особою замовника за виконання чи невиконання будь-якої дії в інтересах учасника процедури закупівлі щодо участі у тендері. Ознакою викрадення бюджетних коштів із застосуванням «відкату» є невідповідність в ціні закупленого товару, виконаних робіт чи наданих послуг в порівнянні з ринковою вартістю.

Безпосередні способи вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, розподілено на дві групи:

по-перше, загальні, властиві всім кримінальним правопорушенням, пов'язаним із публічними закупівлями, із визначенням «слідової картини» на рівнях індикаторів (властивих всім способам – публікацій в «DoZorro», ЗМІ та ін.) та можливих доказів:

- використання спаринг-партнерів. Індикатори: однакові помилки у тендерній документації різних фірм; їх спільні контактні дані. *Докази* – тендерна документація, що містить зазначені індикатори;

- допуск компаній з «чорного списку» АМК. Індикатор – наявність фірми в онлайн переліку підприємств, оштрафованих за порушення правил тендерів. *Доказ* – сфальсифікована довідка;

- перемога пов'язаних компаній. Індикатори: відомості Єдиного державного реєстру юридичних осіб, сервісів – «YourControl», «Clarity Project», «bi.prozorro.org». *Докази* – установча документація пов'язаних фірм;

- перемога фіктивних підприємств. Індикатори: відсутність будь-яких чи встановлення замовниками низьких вимог щодо підтвердження досвіду виконання аналогічних договорів, наявності кваліфікованих працівників або необхідної матеріально-технічної бази; реєстрація фірми за масовою адресою, її фігурування у кримінальних провадженнях; відсутність у неї штатних

працівників, необхідного обладнання. Докази – установча та фінансова документація компанії, що свідчить про ознаки її фіктивності;

- дроблення закупівель. Індикатори: рішення про початок моніторингу в електронному кабінеті Держаудитслужби у системі «ProZorro»; *ризики 2-6 чи 2-6-1, 2-8 чи 2-8-1* згідно із Методикою визначення автоматичних індикаторів ризиків (наказ Мінфіну від 28.10.2020 № 647). Докази – висновки за підсумками моніторингу Держаудитслужби у системі «ProZorro»;

- дискримінація учасників. Індикатори: скарги до АМК по надпорогових закупівлях чи до Держаудитслужби по допорогових; звернення зі скаргою до замовника в системі «ProZorro». Докази – висновки за підсумками розгляду зазначених скарг;

- вибіркковість при визначенні переможців (відхилення замовником одних учасників із визнанням переможцями інших, з такими ж порушеннями; визначення переможцем учасника, який фактично не відповідає кваліфікаційним критеріям; проведення оцінки тендерної пропозиції всупереч критеріям і методиці в інтересах конкретного учасника). Індикатори: скарги до АМК по надпорогових закупівлях чи до Держаудитслужби по допорогових; звернення зі скаргою до замовника в системі «ProZorro»; *ризики 1-2-1, 1-4-1, 1-5, 1-6, 1-7, 1-7-1, 1-9-1, 1-10, 1-11, 1-12, 1-13, 1-15, 1-16, 1-17, 1-20, 1-21, 1-21-1, 2-3, 2-4-1, 2-6, 2-6-1, 2-8, 2-8-1, 2-9, 2-10-1, 2-11, 2-12, 2-15-1, 2-17, 2-19, 2-19-1* згідно із зазначеним наказом. Докази – висновки за підсумками розгляду вказаних скарг;

по-друге, специфічні для сфери будівництва: підроблення службовими особами підприємств, установ, організацій дозвільних і звітних документів будівництва; створення суб'єкта господарювання з метою отримання коштів за договором підряду, не виконуючи умов цього договору; укладання фіктивних договорів на виконання робіт щодо будівництва, капітального ремонту; перерахування бюджетних коштів на рахунки фірм (у тому числі одноденок) під виглядом придбання будівельних матеріалів або виконання будівельних робіт; постачання будматеріалів, обладнання нижчої якості, ніж передбачено

договором / невиконання або неналежне виконання службовою особою своїх функціональних обов'язків щодо прийняття будматеріалів, обладнання (нижчої якості, ніж передбачено договором); завищення обсягів та вартості будівельних робіт / подання службовими особами неправдивих даних щодо термінів, обсягів та вартості виконаних робіт; підроблення документів, що підтверджують якість виконаних робіт і використаних матеріалів; підписання актів приймання виконаних робіт при усвідомленні факту їхнього повного або часткового невиконання / невиконання або неналежне виконання службовою особою своїх функціональних обов'язків щодо прийняття будівельних робіт за їх кількістю чи якістю; підроблення актів виконаних робіт.

Зазначені специфічні способи можуть підтверджуватися доказами-документами (в тому числі з ознаками фальсифікації чи підроблення): документи (на право власності на земельну ділянку; про призначення відповідальних за будівництво осіб; що визначають організаційно-правовий статус організацій, з якими укладено договори, їх штатний розклад); дозвіл на будівництво; проект чи ліцензія на будівництво; акти (про приймання виконаних робіт, у т.ч. виконаних вручну чи із залученням техніки; перевірок, що засвідчують невідповідність якості); бухгалтерські документи щодо оприбуткування закуплених матеріалів та передачі їх в підзвіт матеріально-відповідальним; виписки з банківських рахунків підприємства; висновки будівельно-технічної чи судово-товарознавчої експертизи; відомості виплати заробітної плати; довідки вартості будівельних матеріалів чи виконаних робіт; договори (підряду на виконання будівельних робіт; закупівлі (постачання) матеріалів, устаткування чи товарно-матеріальних цінностей; матеріали інвентаризацій чи документальних ревізій; меморіальні ордери; наряди на осіб, які виконували роботи; платіжні доручення; рахунки-фактури; технічна документація та сертифікати якості на фактично закуплений товар; товарно-транспортні накладні; установчі документи суб'єктів господарювання; «чорна бухгалтерія».

Характеристика особи правопорушника базується на її класифікації залежно від виконуваних функцій під час злочинної діяльності: службові особи замовника закупівлі; учасник процедури закупівлі; службові особи державних органів, що здійснюють наглядові чи контрольні функції, або виконують допоміжні функції (пособництва). Злочинці – переважно чоловіки (87 % по кримінальних провадженнях з одним обвинуваченим та 70 % у групі осіб за попередньою змовою чи організованою групою); від 30 до 49 років – 59 %; від 50 до 59 років – 28 %, понад 60 років – 11 %, від 18 до 24 років – 2 %; близько 90 % із вищою освітою.

Службові особи замовника закупівлі на займаних посадах працюють переважно від 5 до 10 років, амбітні, владні, такі, що вміють підпорядковувати людей, впевнено орієнтуються в проблемних питаннях правового регулювання публічних закупівель, до яких ставляться зневажливо чи негативно, прагнучи «капіталізувати» свою посаду, мають впливові соціальні зв'язки, які використовують у протидії розслідуванню.

Учасники процедури закупівлі – фізичні особи-підприємці чи службові особи підприємств, які за соціально-психологічним статусом є «підприємцями-злочинцями», володіють спеціальними знаннями щодо предмета закупівлі, способів приховування недоліків наданих послуг чи виконання робіт, ініціативні, новаторські і нетрадиційні в ідеях, ризиковані, цілеспрямовані та наполегливі в економічній злочинній діяльності.

Пособники розглядуваних кримінальних правопорушень: службовці замовника, що не є розпорядниками (одержувачами) бюджетних коштів, та службовці учасника процедури закупівлі (головні бухгалтери, керівники фінансово-економічних підрозділів); підставні особи, на яких оформлені фіктивні підприємства, понад 55% – молодь у віці 22-32 років.

У злочинній діяльності функції корупційних зв'язків можуть виконувати службовці центральних апаратів і підрозділів: міністерств економіки; фінансів; розвитку громад, територій та інфраструктури; Рахункової палати, Казначейства, Державної аудиторської служби, Державної служби з питань

геодезії, картографії та кадастру, Державної агенції відновлення та розвитку інфраструктури, Державної інспекції архітектури та містобудування, територіальних підрозділів органів державного архітектурно-будівельного контролю тощо.

5. Законодавчо визначені у ст. 91 КПК обставини, які підлягають доказуванню, для кримінальних проваджень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, мають свою специфіку та особливості, обумовлені вищенаведеною характеристикою, що визначає необхідність встановлення на початковому етапі розслідування:

- за п. 1 зазначеної статті: а) конкретних норм законодавства про публічні закупівлі чи сфери будівництва, що були порушені під час відповідної злочинної діяльності; б) факту невідповідності ціни закупленого товару, виконаних робіт чи наданих послуг у порівнянні з їх ринковою вартістю, що необхідно з метою доказування отримання «відкату», прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання неправомірної вигоди службовою особою замовника за виконання чи невиконання будь-якої дії в інтересах учасника процедури закупівлі або пропозиції чи надання неправомірної вигоди цій особі представниками учасника закупівлі, вчинення підпорядкованих кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 205-1, 358, 366 КК; в) вищезазначені конкретні способи вчинення кримінальних правопорушень, що вчинюються безпосередньо під час публічних закупівель, та ті, які є специфічними саме для будівництва; г) окреслена специфіка місця і часу вчинення розглядуваних кримінальних правопорушень. З колом цих обставин пов'язується момент формального початку досудового розслідування, передбаченого ст. 214 КПК;

- за п. 3: а) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, оскільки це має значення для визначення питання про підслідність згідно ст. 216 КПК за вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 191 КК (згідно із п. 2 ч. 5 – Національне антикорупційне бюро, якщо такий розмір у дві тисячі і більше разів перевищує прожитковий мінімум для працездатних осіб; п. 3 ч. 3 – Бюро економічної безпеки, якщо він становить від п'ятисот до двох тисяч;

ч. 1 – слідчі органів Національної поліції, якщо розмір менше п'ятисот прожиткових мінімумів); б) факт того, що предметом злочинного зазіхання були саме бюджетні кошти;

- за п. 4 – факту належності підозрюваних до службових осіб замовника закупівлі, або учасника процедури закупівлі, або державних органів, що здійснюють наглядові чи контрольні функції;

- за п. 6 у частині обставин, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення («відкатом»).

На наступному етапі досудового розслідування ґрунтовно доводитимуться інші обставини, передбачені у ст. 91 КПК.

Тактичні ситуації початкового етапу розслідування, кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, класифікуються за ознакою джерела надходження приводів для відкриття кримінального провадження: 1) за повідомленням (матеріалами) органу державного фінансового контролю (передусім Державної аудиторської служби, а також Рахункової палати, Антимонопольного комітету, державних служб казначейської, фінансового моніторингу) або іншого контролюючого органу (від державних служб, агенцій чи інспекцій з питань геодезії, картографії та кадастру, відновлення та розвитку інфраструктури, архітектури та містобудування, а також територіальних підрозділів органів державного архітектурно-будівельного контролю); 2) за ознаками кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель, виявлених під час розслідування іншого кримінального правопорушення; 3) початку досудового розслідування підрозділом детективів, яким було виявлено факт вчинення кримінальних правопорушень.

По першим двом ситуаціям кримінальні провадження, як правило, відкриваються за ознаками підпорядкованих кримінальних правопорушень,

передбачених ст.ст. 205-1, 358, 366 КК. По третій ситуації розслідування, в тому числі, може одразу розпочинатися за основними правопорушеннями, передбаченими ст.ст. 368, 369, 191 КК України.

Завданнями початкового етапу розслідування є: аналіз кількісного та змістовного складу матеріалів ревізії; визначення переліку додаткових документів, місць їх знаходження, обрання способів їх отримання; одержання інформації, про обставини, що мають значення для справи, від учасників процедури закупівлі (свідків); одержання відомостей про обставини виявлених правопорушень від відповідальної службової особи (підозрюваного); встановлення обставин виявлених правопорушень з використанням спеціальних знань (перевірка фінансово-господарської діяльності установ, організацій, підприємств, з якими були укладені договори; консультації із спеціалістами; призначення судових експертиз).

У разі використання фіктивних підприємств додатковими завданнями є встановлення: державної реєстрації відповідних суб'єктів підприємництва; їх фактичного місцезнаходження; осіб, які їх контролюють, брали участь у державній реєстрації; наявності податкового обліку цих суб'єктів підприємництва; факту відкриття ними рахунку банківській установі; одержання такими підприємствами ліцензій (дозволів) на здійснення будівництва тощо.

Першочерговими завданнями розслідування є збереження документації, що має відношення до провадження, легалізація матеріалів оперативно-розшукової діяльності у розпочатому кримінальному провадженні, а також виявлення і фіксація нової доказової інформації про конкретні факти протиправної діяльності підозрюваних за допомогою комплексу слідчих (розшукових), у т.ч. негласних, дій.

Зазначені завдання вирішуються, в першу чергу, шляхом:

- тимчасового доступу і дослідження таких видів документів: розпорядчої документації замовника щодо організації публічних закупівель; тендерної документації (з урахуванням особливостей їх електронної форми); документації

на підтвердження забезпечення пропозиції конкурсних торгів та виконання договору про закупівлю; рішень щодо результатів проведення торгів; установчої документації замовника, підприємства-переможця, підрядника, виконавця, постачальника; договорів, укладених замовником з підприємством-переможцем; бухгалтерської (фінансової) документації, що засвідчує витрачання бюджетних коштів, їх рух за рахунками замовника, підрядника; документів, що визначають статус і повноваження осіб, причетних до правопорушень; будівельної документації (вищенаведеними доказами-документами сфери будівництва);

- проведення невідкладних заходів: 1) аналізу інформації про закупівлі, здійснені замовником за досліджуваний період; 2) вивчення зазначеної документації із зверненням особливої уваги на переможців торгів, що надали неповний перелік необхідних для участі у тендері документів; перевірки відповідності документів переможців закупівлі кваліфікаційним вимогам та іншим умовам документації; 3) опитування службових осіб підприємств і організацій, що програли тендер, з питань порушень, які були допущені під час його проведення; 4) зустрічні перевірки; 5) перевірки достовірності та повноти обсягу виконаних робіт; 6) документальні ревізії Держаудитслужби.

6. Планування розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, – це основний метод організації розслідування, який передбачає: аналіз слідчої ситуації, що склалася; побудову слідчих версій і окреслення завдань розслідування; визначення слідчих (розшукових) дій для їх відпрацювання; складання плану із його коректуванням залежно від зміни слідчої ситуації та етапу розслідування.

Особливостями планування у досліджуваних кримінальних провадженнях є:

по-перше, аналіз слідчої ситуації, що склалася, розпочинається із дослідження матеріалів документальної ревізії (перевірки) та вищенаведеного криміналістичного аналізу основних елементів характеристики розслідуваних кримінальних правопорушень;

по-друге, слідчі версії можуть будуватися за наступними основними підставами: кваліфікації (відповідно до виділених основних і підпорядкованих кримінальних правопорушень); об'єктивної сторони і способу вчинення; інформації про виконавців та причетних осіб. Їх урахування дозволяє типізувати слідчі версії, згідно із якими досліджувані кримінальні правопорушення вчинюються: а) організованою групою у складі працівників централізованої закупівельної організації, службових, у т.ч. уповноважених, осіб замовника, постачальника, підрядника, виконавця; б) зазначеними особами у складі групи осіб за попередньою змовою; в) прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, підроблення документів, зловживання повноваженнями, службове підроблення, вчинені службовою особою замовника; г) заволодіння державними коштами шляхом зловживання службовим становищем виконавця договору, робіт, у т.ч. із використанням корумпованих зв'язків в органах влади, організації-замовнику, контролюючих і наглядових установах із учиненням підроблення документів державної реєстрації, інших документів, зловживання повноваженнями, службового підроблення чи недбалості; д) розкрадання, поєднане із фіктивним підприємництвом;

по-третє, у слідчій ситуації, коли кримінальне провадження розпочинається у зв'язку із виявленням правоохоронцями (підрозділом детективів) фактів учинення досліджуваних кримінальних правопорушень, організовується проведення тактичної операції «Документування неправомірної вигоди», що має на меті фіксацію «відкату» шляхом затримання злочинців «на гарячому» за ст.ст. 368, 369 КК України та здійснюється як контрольоване вчинення відповідних діянь згідно з п. 7-1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» чи в правовому режимі НСРД, передбаченої ст. 271 КПК України, – контроль за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту. Планом операції також передбачається: зазначена мета, сили і засоби, що залучаються до фіксації і затримання; заходи із забезпечення конспірації та безпеки учасників; грошове і матеріально-

технічне забезпечення, заходи документування: аудіо-, відеоконтроль особи; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж чи з електронних інформаційних систем; установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу; обстеження публічно недоступних місць; аудіо-, відеоконтроль місця; спостереження за особою річчю або місцем; моніторинг банківських рахунків, а також штаб операції, групи прикриття, спостереження та затримання із кола працівників оперативних підрозділів (детективів).

по-четверте, на початковому етапі розслідування планується проведення алгоритмізованої системи слідчих (розшукових) дій і заходів забезпечення кримінального провадження: тимчасовий доступ до документів, глава 15 КПК (установчих учасників закупівель; банківських; тендерних; що визначають статус і повноваження службовців; будівельних; з інформацією операторів стільникового зв'язку тощо); обшук (ст.ст. 234-236 КПК); огляд (ст. 237 КПК), у т.ч. за участю фахівця (вилученої документації; ділянок місцевості, приміщень, об'єктів будівництва і реконструкції); документальна ревізія на підприємстві переможці процедури закупівлі (п. 4 ч. 2 ст. 99 КПК); допити, ст. 224 КПК (свідків, одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб, підозрюваних, експертів); зазначені НСРД; повідомлення про підозру (глава 22 КПК) і обрання запобіжного заходу (глава 18 КПК); арешт майна та рахунків підозрюваних (глава 17 КПК); судові експертизи (будівельно-технічна, земельно-технічна, оціночно-будівельна і оціночно-земельна, товарознавча, економічна (бухгалтерська, фінансово-економічна, фінансово-кредитна); криміналістичні експертизи (почеркознавча; технічна експертиза документів); комп'ютерно-технічна експертиз;

по-п'яте, планування у кримінальних провадженнях розглядуваної категорії, окрім загальних положень, повинно в т.ч. містити схеми руху бюджетних коштів та інших матеріальних цінностей (будівельних матеріалів, устаткування, техніки тощо) із вказівкою правових і фактичних підстав, зв'язків між учасниками злочинної діяльності, а також передбачати конкретні

засоби забезпечення відшкодування збитків, завданих в наслідок злочинної діяльності.

Основною формою організації розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, є робота слідчо-оперативних груп. Такі групи, що створюються на базі підрозділів детективів НАБУ чи БЕБ, достатньо ефективно функціонують. Проблеми структурно-функціонального порядку на управлінському рівні на сьогодні спостерігаються під час організації СОГ по тих кримінальних правопорушеннях, які віднесені до компетенції органів досудового розслідування Національної поліції, що викликані ліквідацією підрозділів економічної безпеки кримінальної поліції та неможливістю у зв'язку із недостатністю штатів забезпечити належне оперативне супроводження відповідних кримінальних проваджень нечисленними підрозділами Департаменту стратегічних розслідувань.

7. Тактичні особливості окремих слідчих (розшукових) дій та використання спеціальних знань у розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, обумовлюються, передусім, чинним кримінальним процесуальним законодавством, криміналістичною характеристикою досліджуваних правопорушень і передбачають наступне:

по-перше, основною вимогою щодо тимчасового доступу до речей і документів є планування і проведення цього заходу забезпечення кримінального провадження відносно об'єктів, які мають суттєве доказове значення і підтверджують винуватість підозрюваних осіб, лише за наявності обставин, що свідчать про відсутність ризиків приховування чи знищення такої документації. У разі ж, якщо ці ризики є об'єктивними, необхідно вирішувати питання про проведення обшуку;

по-друге, тактичними рекомендаціями проведення обшуку передбачається: 1) на етапі його планування: складання переліку та встановлення місць знаходження документів, у яких знайшли відображення

обставини організації торгів та визначення їх переможця, фінансово-господарські операції щодо здійснення процедури закупівлі, будівельна документація, що містить ознаки правопорушень; залучення спеціалістів, які надаватимуть допомогу у визначенні кола документів, що підлягають вилученню, та зацікавлених осіб; готування необхідних технічних засобів та залучення спеціалістів з їх застосування (відеозапису, інструментів для виявлення і розкриття сховищ, сейфів, вимірювання); 2) на початку робочого етапу: забезпечення одночасного проведення обшуків у декількох пов'язаних об'єктах; попередній ретельний інструктаж виконавців; взяття під контроль пропускного режиму на об'єкті; за необхідності, заборона користування засобами зв'язку; проведення попереднього огляду території;

по-третє, огляд у досліджуваних кримінальних провадженнях здійснюється щодо: а) документів – речових доказів (у т.ч. у цифровому форматі) із залученням спеціалістів, застосуванням необхідних технічних пристроїв та відображенням у протоколі реквізитів; б) ділянок місцевості, приміщень, об'єктів будівництва і реконструкції із обов'язковим залученням спеціаліста-будівельника та на основі чинних державних будівельних норм;

по-четверте, щодо проведення допиту передбачають його класифікацію: а) допит свідків: осіб, які виявили правопорушення під час ревізій, перевірок, аудиту; керівників підприємств, які брали участь у торгах, однак «програли» їх; рядових працівників підприємства-переможця, які не є підозрюваними (залежні від роботодавця, слід використовувати їх інтереси, що не співпадають з інтересами підозрюваних); працівників банківських установ; працівників органів державної влади чи місцевого самоврядування, бюджетних установ-замовників закупівлі, що не є підозрюваними; безпосередніх виконавців будівельних робіт; працівників будівельної компанії, які не є підозрюваними (також залежні від роботодавця); б) допит підозрюваних (замовників закупівель; службових осіб підприємств-учасників процедури публічної закупівлі) в умовах: відмови від надання показань; не визнання своєї участі у відповідних операціях; наголошення на не усвідомленні протиправного

характеру своїх дій; перекладання відповідальності за правопорушення на інших; в) тактичні рекомендації: складання письмового плану СРД; першочерговість допитів другорядних співучасників із визначенням на основі їх показань порядку допитів інших; пред'явлення документів, експертиз, доказів (в порядку збільшення їх сили); уточнюючі, деталізуючі запитання; моральне стимулювання та інші психологічні прийоми; використання звуко- чи відеозапису; виготовлення допитуваним схем, малюнків, креслень тощо;

по-п'яте, основною формою використання спеціальних знань у досліджуваних кримінальних провадженнях є проведення широкого спектру експертиз: комп'ютерно-технічна, почеркознавча, технічна експертиза документів, товарознавча, економічна (бухгалтерська, фінансово-економічна, фінансово-кредитна), земельно-технічна, оціночно-земельна, а також специфічні саме для розглядуваної категорії кримінальних проваджень – будівельно-технічна й оціночно-будівельна експертизи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексейчук В.І. Огляд місця події: тактика і психологія: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2007. 20 с.
2. Барцицька А.А. Криміналістичні технології: сутність та місце в системі криміналістичної науки : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2011. 19 с.
3. Бахін В. П. Криміналістична характеристика злочинів як елемент розслідування. *Вісник криміналістики*. 2000. Вип. 1. С. 16-22.
4. Бахін В.П. Криміналістика. Проблеми і думки (1962-2002). Київ : Охорона праці, 2002. 268 с.
5. Бахін В.П. Криміналістична методика : лекція. Київ, 1999. 27 с.
6. Беспалько І.Л. Особливості застосування тимчасового доступу до речей і документів у процесі кримінального процесуального доказування. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. Серія ПРАВО. Випуск 77: частина 2. С. 217-222. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.2.37>;
7. Біленчук П.Д., Лисиченко В.К., Клименко Н.І. Криміналістика : підручник / за ред. П.Д. Біленчука. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Атіка, 2001. 544 с.
8. Близнюк І.Л., Сахарова О.Б., Баліна С.Н., Лук'янчикова В.Є. Запобігання злочинним проявам під час здійснення державних закупівель товарів, робіт та послуг: метод. рек. Київ: Держав. наук.-дослід. ін.-т. МВС України, 2007. 38 с.
9. Борець Т.О. Проведення слідчих дій в житлі чи іншому володінні особи: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2009. 16 с.
10. Брисковська О.М. Основні ознаки фіктивних підприємств, що створені для легалізації злочинних доходів. *Електронний депозитарій НАВС*. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/3841/1/11_p040-044.pdf

11. Бюджетний Кодекс України: Закон України від 8 липня 2010 року № 2456-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
12. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Харків : Право, 2016. Т. 20 *Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія* / редкол. В. Ю. Шепітько (голова) та ін.; Нац. акад. прав. Наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун.-т ім. Ярослава Мудрого. 2018. 952 с.
13. Весельський В.К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ., 1999. 16 с.
14. Вісник державних закупівель «Держзакупівлі.онлайн». URL: <https://www.dzo.com.ua/>
15. Волобуєв А.Ф. Підприємництво як об'єкт кримінологічного та криміналістичного аналізу. *Вісник Університету внутрішніх справ*. Вип. 3-4. Харків. 1998. С. 24-33.
16. Волобуєв А. Ф. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами при розслідуванні економічних злочинів. *Форум права*. 2006. № 1. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2006-1/06vafrez.pdf>
17. Волобуєв А.Ф. Наукові основи комплексної методики розслідування корисливих злочинів у сфері підприємництва : дис... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2001. 426 с.
18. Волобуєв А.Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань майна в сфері підприємництва. Харків: Вид-во Університету внутрішніх справ, 2000. 336 с.
19. Воронова Л.К. Фінансове право України : підручник. Київ: Прецедент; Моя книга, 2007. 448 с.
20. Гловюк І.В., Андрусенко С.В. Тимчасовий доступ до речей і документів як захід забезпечення кримінального провадження, спрямований на збирання та перевірку доказів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3-2. С. 293-297. URL: <http://surl.li/nekef>

21. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15?find=1&text=%D1%84%D1%96%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD#w1_1.
22. Грищенко Н.В. Тактика допиту підозрюваного з участю захисника: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Запоріжжя, 2012. 20 с.
23. Дараган В. В. Протидія злочинам у сфері державних закупівель: реферат на здобуття премії Президента. *Комітет з Державних премій в галузі науки і техніки*. Дніпро, 2019. URL: <http://www.kdpu-nt.gov.ua/uk/content/protydiya-zlochynam-u-sferi-derzhavnyh-zakupivel-0>
24. Дараган В.В. Протидія злочинам у сфері державних закупівель підрозділами Департаменту захисту економіки Національної поліції України : монографія. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 224 с.
25. Дараган В.В. Розкриття викрадань державних коштів при проведенні закупівель товарів та виконанні робіт (послуг) на підприємствах залізничного транспорту : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетровськ, 2012. 20 с.
26. Дараган В.В., Єфімов В.В., Северин С.В., Шиян А.Г. Порядок і особливості документування та досудового розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері: методичні рекомендації. Дніпро: ДДУВС, 2016. 39 с.
27. Дараган В.В. Деякі питання взаємодії підрозділів захисту економіки Національної поліції з підрозділами Державної аудиторської служби України в процесі протидії злочинам у сфері державних закупівель. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (ДДУВС, 17.03.2017). Ч. 2. С. 153-155.
28. Дараган В.В. Щодо взаємодії підрозділів захисту економіки Національної поліції України з деякими суб'єктами контролю за здійсненням

державних закупівель. *Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції* (ДДУВС, 15.03.2018). С. 234-238.

29. Дараган В.В., Єфімов В.В., Мирошніченко Д.М., Бідняк В.А. Особливості проведення оперативними підрозділами ОВС моніторингу видатків бюджетних коштів та взаємодії із контролюючими органами з метою виявлення та документування фактів їх розкрадання та привласнення посадовими особами підприємств, установ та організацій різних форм власності: методичні рекомендації. Дніпропетровськ : ДДУВС, 2015. 85 с.

30. Демидова Є.Є. Тактика допиту обізнаних осіб: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2013. 20 с.

31. Денисюк С.Ф. Система тактичних прийомів обшуку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 1999. 18 с.

32. Державний класифікатор будівель та споруд ДК 018-2000: Наказ Державного комітету України по стандартизації, метрології та сертифікації від 17.08.2000 № 507. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va507565-00#Text>

33. Деякі питання забезпечення функціонування Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва: Постановою Кабінету Міністрів України від 23 червня 2021 року № 681. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/681-2021-%D0%BF#Text>

34. Деякі питання здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2022 р. № 1275. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1275-2022-%D0%BF#Text>

35. Деякі питання здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для задоволення нагальних потреб функціонування держави в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 березня 2022 р. № 185. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-2022-%D0%BF#Text>;

36. Доліновський Ю. С. Особливості виявлення та розслідування злочинів, що вчиняються під час здійснення публічних закупівель у сфері охорони здоров'я: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2018. 258 с.

37. Донцова О.С., Посохов А.С., Михальський О.О. Проблемні питання методичного забезпечення судово-товарознавчих експертиз. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2011. Вип. 11. С. 645-653.
38. Єдина державна електронна система у сфері будівництва. URL: <https://admin.e-construction.gov.ua/>
39. Єдиний веб-портал використання публічних коштів. URL: <https://spending.gov.ua/new/>
40. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>
41. Журавель В.А. Загальна теорія криміналістики: генеза та сучасний стан : монографія. Харків : Право, 2021. 448 с.
42. Зайцев О.Л. До проблематики державних закупівель. *Форум права*. 2013. № 21. С. 328-331. URL: <http://arhive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2013-1/13zdlpdz.pdf>
43. Запотоцький А.П. Криміналістична класифікація злочинів у сфері будівництва. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 1 (11). С. 32-43.
44. Запотоцький А.П. Криміналістична характеристика злочинів у сфері будівництва. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 2. С. 40-48.
45. Запотоцький А.П. Криміналістична характеристика осіб, які вчиняють злочини у сфері будівництва. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2 (12). С. 122-132.
46. Запотоцький А.П. Організація і тактика проведення обшуку під час розслідування корисливих злочинів у сфері будівництва. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2017. №3. С. 150-158.
47. Запотоцький А.П. Особливості початкового етапу розслідування злочинів у сфері будівництва в окремих зарубіжних країнах. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2. С. 318.

48. Запотоцький А.П. Особливості призначення судових експертиз під час встановлення обставин, які мають значення при розслідуванні злочинів у сфері будівництва. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 6 (256). С. 173-177.
49. Запотоцький А.П. Теоретичні основи та практика розслідування злочинів у сфері будівництва: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2018. 510 с.
50. Казьмірова І.В. Тимчасовий доступ до речей і документів як засіб формування інформаційно-доказової бази. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2021 № 51. С. 154-157. DOI <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2021.51.31>
51. Ковтуненко Л.П. Ситуаційна зумовленість тактики слідчих дій: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2008. 20 с.
52. Колесник І.А. Тактика виявлення та нейтралізації добросовісних помилок у показаннях свідків: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2010. 19 с.
53. Колісниченко О.М. Загальні положення методики розслідування окремих видів злочинів. Харків, 1976. 28 с.
54. Колісниченко О.М. Наукові і правові основи розслідування окремих видів злочинів: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 1967. 27 с.
55. Коновалова В.О. Концепція криміналістичної тактики: прогнози розвитку. Актуальні проблеми криміналістики: матеріали міжнар. практ. конф. Харків: Гриф, 2003. С. 68-71.
56. Коновалова В.О. Методика розслідування злочинів: оптимальні системи слідчих дій. *Вісник Академії правових наук України*. Харків: Право, 2005. Вип. 4 (43). С.155-160.
57. Коновалова В.О. Нові тенденції розвитку криміналістики. *Криміналістика та судова експертологія : наука, навчання, практика*: матеріали 14 Міжнар. конгресу, м. Одеса, 13-15 верес. 2018 р. : у 2 т. Т. 1. Одеса: Вид. дім «Гельветика», 2018. С.61-72.

58. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

59. Коряк В.В., Сливенко В.Р., Василичук В.І., Сокірко В.П., Дараган В.В. Протидія підрозділами ДСБЕЗ МВС України злочинам під час проведення державних закупівель на підприємствах залізничного транспорту / за заг. ред. О.М. Джужі. Київ, 2011. 94 с.

60. Котелевко О.В. Проблемні питання при здійсненні контрольних функцій державної казначейської служби України за державними закупівлями та шляхи їх вирішення. URL: <http://dspace.Sl1u.edu.ua:8080Zispuilbitstream/123456789/2412/1/Kotelevko.pdf>

61. Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів: підручник [За ред. проф. В.Ю. Шепітька]. Харків: Право, 1998. 376 с.

62. Криміналістика: підручник / За ред. В.В. Тіщенка. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 555 с.

63. Криміналістика: підручник [В.Д. Берназ, В.В. Бірюков, А.Ф. Волобуєв] За заг. ред. А.Ф. Волобуєва; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2011. 665 с.

64. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05. 04. 2001 р. № 2341-III / Верховна Рада України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>

65. Кримінальний процес : підручник / за заг. ред. В.В. Коваленка, Л.Д. Удалової, Д.П.Письменного. Київ : Центр учб. літ., 2017. 543 с.

66. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 2213-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>

67. Кузубова Т.О., Юхно О.О. Тимчасовий доступ до речей і документів: теоретичні і прикладні проблеми: монографія. За загальною редакцією доктора юридичних наук, професора О. О. Юхна. Харків : ФОП Панов А.М., 2019. 348 с.

68. Кушнір Н.П. Тимчасовий доступ до речей і документів: дискусійні питання правового регулювання. *Науковий вісник Ужгородського*

національного університету. 2014. Випуск 28. Том 3. С. 79-82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2014_28%283%29__22

69. Липовський В.В., Лутоніна Г.Д., Мороз Т.І., Прозоров-Лукін Г.В., Юрченко О.Б. До питання про можливості ідентифікації матричних принтерів за виготовлених за їх допомогою документами. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики на сучасному етапі судово-правової реформи*. Харків: Право, 1998. С. 96-98.

70. Лисиченко В.К., Батюк О.В. Слідча ситуація та її значення в криміналістиці і слідчій практиці. *Криміналістика і судова експертиза*. Київ, 1988. № 36. С. 39-41.

71. Лісніченко Д.В. Тимчасовий доступ до речей та документів: аналіз та проблемні аспекти. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 157-160. DOI:10.31733/2078-3566-2018-6-157-160.

72. Літвінова І.Ф. Гарантії недоторканності житла чи іншого володіння особи у кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2010. 20 с.

73. Лук'янчиков Є.Д. Деякі питання побудови характеристик злочинів. *Часопис Донецького державного університету внутрішніх справ*. № 2. 2002. С. 61-67.

74. Ляш А. О. Проблеми взаємодії слідчого з оперативними підрозділами органів внутрішніх справ у сучасних умовах. *Матеріали наук.-практ. конференції*. Київ: НАВСУ, 2000. С. 126-131.

75. Меденцев А.М. Розслідування злочинів, що вчиняються у сфері державних закупівель: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2015. 258 с.

76. Меденцев А.М. Розслідування злочинів, що вчиняються у сфері державних закупівель : навч. посіб. Одеса: Фенікс, 2017. 96 с.

77. Меденцев А.М. Розслідування злочинів, що вчиняються у сфері державних закупівель: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2015. 20 с.

78. Настільна книга слідчого: наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів / М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: вид. Дім «Ін Юре», 2007. 728 с.

79. Олефір Андрій. Закон про державні закупівлі: початок реформування. *Інформаційний портал «Україна без корупції»*. URL: <http://www.corruption.net/>

80. Олішевський О. В. Організація розслідування злочинів та її місце у структурі криміналістики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2010. 17 с.

81. Ортинський В.Л., Захаров В.П., Некрасов В.А., Баб'як А.В. Попередження та розкриття злочинів, пов'язаних із порушенням бюджетного законодавства. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, «Атлас», 2009. 199 с.

82. Основи судової експертизи: навчальний посібник для фахівців, які мають намір отримати або підтвердити кваліфікацію судового експерта / авт.-уклад.: Л. М. Головченко, А. І. Лозовий, Е. Б. Сімакова-Єфремян та ін. Харків.: Право, 2016. 928 с.

83. Пасечник М.Л. Кримінальні процесуальні та криміналістичні засади слідчої таємниці: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2020. 252 с.

84. Подобний О. О. Оперативно-розшукова діяльність у виявленні та розслідуванні злочинів: теорія, історія і сучасна практика : навч.-метод. посібник. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 258 с.

85. Подобний О.О. Глава 24. Загальні засади й тактика негласних слідчих (розшукових) дій. *Криміналістика: підручник* / За ред. В. В. Тіщенка. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2019. С. 325-346.

86. Подобний О.О. Оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження. *Криміналістичне забезпечення виявлення і розслідування злочинів* : монографія / за ред. В. В. Тіщенка. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 26-46.

87. Подобний О. О. Груповий метод організації розслідування за новим кримінальним процесуальним законодавством. *Організаційно-правові засади боротьби з правопорушеннями на транспорті*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Одеса, 14 грудня 2012 р.). Одеса: ОДУВС, 2012. С. 203-205.

88. Подобний О. О., Пасечник М. Л. Організаційні заходи забезпечення слідчої таємниці, пов'язані зі створенням слідчо-оперативних груп. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. Збірник наукових праць*. 2020. Випуск 45. С. 136-139.

89. Поліщук Оксана. ProZorro: сім схем обходу – сім методів боротьби з тим. Інтерв'ю з Василем Задворним. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2543102-prozorro-sim-shem-obhodu-sim-metodiv-borotbi-z-tim.html>

90. Положення про Департамент стратегічних розслідувань Національної поліції України: наказ Національної поліції України від 23.10.2019 № 1099. URL: <http://surl.li/bhgzj>

91. Про архітектурну діяльність: Закон України 20 травня 1999 року № 687-XIV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-14#Text>

92. Про будівельні норми: Закон України від 5 листопада 2009 року № 1704-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1704-17#Text>

93. Про Бюро економічної безпеки України: закон України від 28 січня 2021 року № 1150-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text>

94. Про відкритість використання публічних коштів: Закон України від 11 лютого 2015 року № 183-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

95. Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності: Закон України 14 жовтня 1994 року № 208/94-ВР / Верховна Рада

України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/208/94-%D0%B2%D1%80#Text>

96. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку надання адміністративних послуг у сфері будівництва та створення Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва: Закон України від 17 жовтня 2019 року № 199-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/199-20#Text>

97. Про Державний бюджет України на 2022 рік: Закон України від 2 грудня 2021 року № 1928-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text>

98. Про Державний земельний кадастр: Закон України від 7 липня 2011 року № 3613-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3613-17#Text>

99. Про деякі питання здійснення слідчим суддею першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження : інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 5 квіт. 2013 р. № 223-558/0/4-13. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/v0558740-13>.

100. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 5 жовтня 2017 року № 2155-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text>

101. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22 травня 2003 року № 851-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>

102. Про енергетичну ефективність будівель: Закон України від 22 червня 2017 року № 2118-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-19#Text>

103. Про запобігання корупції: Закон України 14 жовтня 2014 року № 1700-VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

104. Про затвердження ДБН А.2.2-3:2014 "Склад та зміст проектної документації на будівництво": Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 04.06.2014 № 163. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0163858-14#Text>

105. Про затвердження ДБН В.2.2-15:2019 «Житлові будинки. Основні положення»: Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 26.03.2019 № 87. URL: zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0087858-19#Text

106. Про затвердження Загальних умов укладення та виконання договорів підряду в капітальному будівництві: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 серпня 2005 р. № 668. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/668-2005-%D0%BF#Text>

107. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: Наказ МВС України від 07.07.2017 № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>

108. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: Наказ Генеральної прокуратура України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5 URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>

109. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та

експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.98 № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>

110. Про затвердження кошторисних норм України у будівництві: Наказ Міністерства розвитку громад та територій України від 01.11.2021 № 281. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0281914-21#n12>

111. Про затвердження Методики визначення автоматичних індикаторів ризиків, їх переліку та порядку застосування: Наказ Міністерства фінансів України від 28.10.2020. № 647. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1284-20#n20>

112. Про затвердження національного класифікатора України ДК 021:2015 та скасування національного класифікатора України ДК 021:2007: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 23.12.2015 № 1749. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1749731-15#n14>

113. Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України “Про публічні закупівлі”, на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2022 р. № 1178. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1178-2022-%D0%BF#Text>;

114. Про затвердження Положення про Державну аудиторську службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 лютого 2016 р. № 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-2016-%D0%BF#Text>

115. Про затвердження Положення про Державну казначейську службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.04.2015 № 215. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/215-2015-%D0%BF#Text>

116. Про затвердження Порядку визначення предмета закупівлі: Наказ Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 15.04.2020 № 708. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0500-20#Text>

117. Про затвердження Порядку проведення експертизи містобудівної документації Постанова Кабінету Міністрів України від 25 травня 2011 р. № 548. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-2011-%D0%BF#Text>

118. Про затвердження Порядку проведення інспектування Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2006 р. № 550. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/550-2006-%D0%BF#Text>

119. Про затвердження Порядку розміщення інформації про публічні закупівлі: Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 11.06.2020 № 1082. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0610-20#Text>

120. Про затвердження Порядку формування та використання електронного каталогу: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.09.2020 № 822. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/822-2020-%D0%BF#Text>

121. Про затвердження Порядку функціонування електронної системи закупівель та проведення авторизації електронних майданчиків: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.2016 № 166. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/166-2016-%D0%BF#Text>

122. Про затвердження Правил визначення вартості будівництва, реконструкції, ремонту та утримання автомобільних доріг загального користування: Наказ Міністерства інфраструктури України від 02.05.2022 № 273. URL: <http://surl.li/kdndx>

123. Про затвердження примірної методики визначення очікуваної вартості предмета закупівлі: Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 18.02.2020 № 275. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0275915-20#Text>

124. Про затвердження СОУ ЖКГ 75.11-35077234.НННН:2009 «Житлові будинки. Правила визначення фізичного зносу житлових будинків»: Наказ Міністерство з питань житлово-комунального господарства України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0021662-09#Text>

125. Про затвердження та набуття чинності галузевих виробничих норм ГБН Г.1-218-182:2011 "Ремонт автомобільних доріг загального користування. Види ремонтів та переліки робіт": Наказ Державна служба автомобільних доріг України від 23.08.2011 № 301. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0301850-11#Text>

126. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січня 2001 року № 2210-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>

127. Про землеустрій: Закон України від 22 травня 2003 року № 858-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15#n769>

128. Про містобудівний кадастр: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 травня 2011 року № 559. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/559-2011-%D0%BF#Text>

129. Про надання будівельної продукції на ринку: Закон України 2 вересня 2020 року № 850-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/850-20#n3>

130. Про Національне антикорупційне бюро України : закон України від 14.10.2014 № 1698-VII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>

131. Про основи містобудування: Закон України від 16 листопада 1992 року № 2780-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2780-12#Text>

132. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України від 26 січня 1993 року № 2939-XII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

133. Про прийняття національного стандарту ДСТУ Б Д.1.1-7:2013: Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 08.08.2013 № 374. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0374858-13#Text>

134. Про публічні закупівлі: Закон України від 25 грудня 2015 року № 922-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>

135. Про Рахункову палату: Закон України від 02.07.2015 № 576-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19#Text>

136. Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу України: Постановою Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2012 р. № 1104. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1104-2012-%D0%BF#Text>

137. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17 лютого 2011 року № 3038-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>

138. Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>

139. Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю: Закон України від 19 червня 2003 року № 978-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/978-15#Text>

140. Проблеми та перспективи удосконалення протидії діяльності суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності. Київ: Алерта, 2012. 298 с.

141. Протидія злочинам у бюджетній сфері: метод. реком./ Користін О.С., Чернявський С.С., Василичук В.І.; За заг ред. О.М. Джужі. Київ, 2012. 42 с.

142. Протидія корупційній злочинності в Україні : навч. посібник / Ю.І. Дмитрик, Д.І. Йосифович, І.В. Красницький та ін. ; за заг. ред. І.В. Красницького. Львів: Львівський держ. ун-т внутр. справ, 2010. 308 с.

143. Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності: окремі криміналістичні методики : монографія / [В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 2006. 624 с.

144. Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із фіктивним підприємництвом та діяльністю «конвертаційних центрів»: метод. рек. / [С. С. Чернявський, А. А. Вознюк, А. А. Патик та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. 92 с.

145. Рось А.В. Тимчасовий доступ до речей і документів: деякі питання практичної реалізації. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу*. Харків, 2017. С. 316-318.

146. Салтевський М.В. Криміналістика у сучасному викладі: підручник. Київ: Кондор, 2006. 586 с.

147. Салтевський М.В. Криміналістика в сучасному викладі юристів. Харків: Рубікон, 1997. 432 с.

148. Сара О.В. Криміналістична класифікація кримінальних правопорушень, пов'язаних із державними закупівлями у сфері будівництва. *Право як ефективний суспільний регулятор*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 18-19 лютого 2022 р. Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2022. С. 70-74.

149. Сара О.В. Криміналістична класифікація як основа аналізу кримінальних правопорушень, пов'язаних із державними закупівлями у сфері будівництва. *Правова позиція*. 2022. № 1 (34). С. 117-121.
URL: <http://legalposition.umsf.in.ua/archive/2022/1/21.pdf>
DOI <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2022-1.21>

150. Сара О.В. Подобний О.О. Окремі питання стану наукової розробленості проблеми виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із державними закупівлями у сфері будівництва. *«Чорноморські наукові студії»*: матеріали VII Всеукраїнської мультидисциплінарної конференції, м. Одеса, 14 травня 2021 року. Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2021. С. 55-60.
URL: <http://www.tsatu.edu.ua/shn/wp-content/uploads/sites/59/morar-m.-v.-misc-politolohiyi-sered-socialno-humanitarnyh-dyscyplin.pdf>

151. Сара О.В. Способи вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2022. № 3 (47). С. 395-401. DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.3.65>

152. Сара О.В. Стан наукової розробленості проблеми виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із державними закупівлями у сфері будівництва. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. Збірник наукових праць*. 2020. Випуск 47. С. 120-122. URL: https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc47/part_2/27.pdf

153. Сара О.В. Типові слідчі ситуації, завдання розслідування та засоби їх вирішення на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2022. № 2. С. 115-121. DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2022.2.18>

154. Сара О.В. Характеристика особи злочинця у кримінальних правопорушеннях, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва. *Пріоритетні напрями розвитку правової системи України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 28-29 січня 2022 р.* Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2022. С. 57-61.

155. Сара О.В. Щодо визначення часу і місця вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва. *Юридичні науки: проблеми та перспективи* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 24-25 лютого 2023 р. Львів - Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 319-321. DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-292-3-88>

156. Сергеева Д.Б., Шаповал О. В. Організація і тактика тимчасового доступу до документів під час розслідування економічних злочинів. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 3. С. 113-119.

157. Синчук В.Л. Розслідування вбивств: шляхи вдосконалення:

монографія / за ред. В. А. Журавля. Харків: Харків юрид., 2005. 288 с.

158. Сичук М.М. Процесуальний порядок провадження слідчих дій за судовим рішенням: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2012. 20 с.

159. Скалозуб Л.П., Василичук В.І., Сливенко В.Р. Збірник методичних рекомендацій з викриття та документування злочинів у бюджетній сфері: методичні рекомендації. Київ: МВС України, 2009. 427 с.

160. Сліпченко В. І. Тимчасовий доступ до речей і документів: процесуальний порядок отримання. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 507-514.

161. Словник української мови / кер. В. В. Німчук та ін.; відп. ред. В.В. Жайворонок. Київ: ВЦ «Просвіта», 2012. 1320 с.

162. Словник юридичних термінів: навчальний посібник / за редакцією професорів В.Г. Гочаренка та З.В. Ромовської. Київ: ТОВ ВО «Юстініан», 2013. 600 с.

163. Соф'їн М.І. Тимчасовий доступ до речей і документів як засіб забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 4 (97). С. 60-72. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/4455b8bc-b663-490e-b300-be05457e6288/content>

164. Старенький О.С. Тимчасовий доступ до речей і документів як засіб отримання доказів у кримінальному провадженні: окремі проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 1. С. 60-71. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/1_2019_starenkyi.pdf

165. Степанюк Р.Л. Криміналістичні особливості предмета злочинів, пов'язаних з порушеннями бюджетного законодавства. *Теорія та практика криміналістичного забезпечення розкриття та розслідування злочинів у сучасних умовах*. Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (1 частина). Київ: НАВСУ, 2001. С. 87-91.

166. Степанюк Р.Л. Особливості проведення допиту при розслідуванні бюджетних злочинів. *Право і безпека*. 2003. № 2'1. С. 175-186.

167. Тіщенко В.В., Барцицька А.А. Становлення технологічного підходу – інноваційний напрямок розвитку криміналістики. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 68. С. 560-566.

168. Тіщенко В.В., Барцицька А.А. Теоретичні засади формування технологічного підходу в криміналістиці : монографія. Одеса : Фенікс, 2012. 198 с.

169. Тіщенко В. В. Концептуальні основи розслідування корисливо-насильницьких злочинів : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2003. 455 с.

170. Трач С.С. Криміналістична методика розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності в Україні: монографія. Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. 452 с.

171. Удовіченко С.О. Першочергові слідчі дії при розслідуванні розкрадань в банківських структурах: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2011. 217 с.

172. Фалько Л.В. Особливості реалізації контрольних повноважень органів Державного казначейства України у сфері державних закупівель. *Право і безпека*. 2011. № 2(39). С. 293-298.

173. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис, 2002. 742 с.

174. Чернявський С. С., Фінагеев В. О. Проблеми тимчасового доступу до інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1 (5). С. 179-185.

175. Чернявський С. С., Цуцкірідзе М. С. Актуальні проблеми призначення судово-економічних експертиз та документальних ревізій у кримінальному провадженні. *Актуальні питання використання можливостей позапланових документальних ревізій та інших перевірок у кримінальному судочинстві* : матеріали міжвідом. наук.-практ. семінару (Київ, 30 черв. 2016 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 123-127.

176. Чернявський С.С. Фінансове шахрайство: методологічні засади розслідування: монографія. Київ: «Хай-ТекПресс», 2010. 624 с.

177. Шевчук В.М. Тактичні операції у криміналістиці: теоретичні засади формування та практика реалізації : монографія. Харків: Апостіль, 2013. 439 с.

178. Шевчук В.М. Теоретичні основи формування та реалізації тактичних операцій у криміналістиці : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". Харків, 2013. 46 с.

179. Шенітько В. Ю. *Тактика огляду місця події* : курс лекцій / В. Ю. Шенітько. Харків: Укр. юрид. акад., 1994. 20 с.

180. Шенітько В.Ю. *Допит* : наук.-практ. посіб. Харків: Харків юрид., 2007. 431 с.

181. Шенітько В.Ю. *Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз)*: монографія. Харків: Харків юридичний, 2007. 432 с.

182. Щодо надання роз'яснень з питань застосування норм кримінального процесуального законодавства : лист Міністерства юстиції України від 18 верес. 2013 р. № 8027-0-4-13/11. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v8027323-14>.

183. Янченко І.М. Кримінально-процесуальний примус при провадженні слідчих дій: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2010. 18 с.

184. Яремчук В.О. Залучення спеціаліста до проведення слідчих дій (організація і тактика): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2014. 20 с.

185. «*bi.prozorro.org*». URL: <https://bi.prozorro.org/sense/app/fba3f2f2-cf55-40a0-a79f-b74f5ce947c2/sheet/HbXjQep/state/analysis>

186. «*Clarity Project*» URL: https://claritytraders.com/?gc_id=20437419768&h_ad_id=669304780253&gclid=EA IaIQobChMI-9yu-eqQgQMvXaizAB0UjgzueAAAYASAAEgJBAPD_BwE

187. Ballin H. The System of Criminal Investigation in the Netherlands [Electronic resource]. *Anticipative Criminal Investigation: Theory and Counterterrorism Practice in the Netherlands and the United States*. 2012. URL: <http://www.springer.com/978-90-6704-842-2>

188. *PROZORROIHΦOBOKC*. URL: <http://surl.li/nsruk>
189. YourControl». URL: <https://youcontrol.com.ua/en/>

ДОДАТОК А
СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА,

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Сара О.В. Стан наукової розробленості проблеми виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із державними закупівлями у сфері будівництва. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. Збірник наукових праць*. 2020. Випуск 47. С. 120-122. URL: https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc47/part_2/27.pdf

2. Сара О.В. Криміналістична класифікація як основа аналізу кримінальних правопорушень, пов'язаних із державними закупівлями у сфері будівництва. *Правова позиція*. 2022. № 1 (34). С. 117-121. URL: <http://legalposition.umsf.in.ua/archive/2022/1/21.pdf>
DOI <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2022-1.21>

3. Сара О.В. Способи вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2022. № 3 (47). С. 395-401. DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.3.65>

4. Сара О.В. Типові слідчі ситуації, завдання розслідування та засоби їх вирішення на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2022. № 2. С. 115-121. DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2022.2.18>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають наукові результати дисертації:

5. Сара О.В. Подобний О.О. Окремі питання стану наукової розробленості проблеми виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із державними закупівлями у сфері будівництва.

«Чорноморські наукові студії»: матеріали VII Всеукраїнської мультидисциплінарної конференції, м. Одеса, 14 травня 2021 року. Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2021. С. 55-60.
URL: <http://www.tsatu.edu.ua/shn/wp-content/uploads/sites/59/morar-m.-v.-misc-politolohiyi-sered-socialno-humanitarnyh-dyscyplin.pdf>

6. Сара О.В. Криміналістична класифікація кримінальних правопорушень, пов'язаних із державними закупівлями у сфері будівництва. *Право як ефективний суспільний регулятор* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 18-19 лютого 2022 р. Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2022. С. 70-74.

7. Сара О.В. Характеристика особи злочинця у кримінальних правопорушеннях, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва. *Пріоритетні напрями розвитку правової системи України*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 28-29 січня 2022 р. Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2022. С. 57-61.

8. Сара О.В. Щодо визначення часу і місця вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва. *Юридичні науки: проблеми та перспективи* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 24-25 лютого 2023 р. Львів - Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 319-321. DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-292-3-88>

Відомості про апробацію результатів дисертації. Дисертацію обговорено на розширеному засіданні кафедри кримінального права, процесу та криміналістики Міжнародного гуманітарного університету. Її положення, висновки та пропозиції доповідалися на конференціях: VII Всеукраїнська мультидисциплінарна конференція «Чорноморські наукові студії» (м. Одеса, 14 травня 2021 року, форма участі – особиста); Міжнародна науково-практична конференція «Пріоритетні напрями розвитку правової системи України» (м. Львів, 28-29 січня 2022 р., форма участі – особиста); Міжнародна науково-практична конференція «Право як ефективний суспільний регулятор» (м. Львів,

18-19 лютого 2022 р., форма участі – особиста); Міжнародна науково-практична конференція «Юридичні науки: проблеми та перспективи» (м. Запоріжжя, 24-25 лютого 2023 р., форма участі – особиста).

ДОДАТОК Б

ВІДОМОСТІ

щодо практики протидії кримінальним правопорушенням,
передбаченим ст.ст. 191, 210, 211 КК України¹

Статті Кримінального кодексу України	2018	2019	2020	2021	2022
Стаття 191 КК України «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем»	10713 / 5953	9 074 / 3 937	11 160 / 5 676	11092 / 6040	6698 / 3074
Стаття 210 КК України «Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням»	18 / 3	23 / 0	16 / 1	17 / 2	3 / 0
Стаття 211 КК України «Видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону»	4 / 0	1 / 0	8 / 0	3 / 0	0
<i>Обліковано кримінальних правопорушень / повідомлено про підозру</i>					

¹ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення. Статистична інформація про стан злочинності та результати прокурорсько-слідчої діяльності: звітність *Офісу Генерального прокурора за 2018-2022 р.р.* URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>

ДОДАТОК В

ВІДОМОСТІ

щодо способів учинення кримінальних правопорушень,
пов'язаних із державними закупівлями у сфері будівництва

№ з/п	Спосіб учинення	Приклад	Індикатор	Докази
1. Загальні способи вчинення, властиві всім кримінальним правопорушенням, пов'язаним із публічними закупівлями				
«Відкат» – основний спосіб корупційного збагачення, що базується на прагненні посадової особи замовника здійснити закупівлю товарів, робіт або послуг за завищеними цінами та на застосуванні двох взаємопов'язаних способів учинення досліджуваних кримінальних правопорушень: з одного боку, пропозиція або надання неправомірної вигоди службовій особі замовника за забезпечення перемоги в тендері; з іншої – прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою замовника за виконання чи невиконання будь-якої дії в інтересах учасника процедури закупівлі щодо участі у тендері:				
1.1	Використання спаринг-партнерів. Учасники тендеру домовляються між собою, визначають, хто має бути переможцем, а хто просто бере участь у конкурсі.	Управління освіти Солом'янської райдержадміністрації Києва провело тендер на закупівлю світильників для навчальних закладів району. На торги вийшло дві компанії, а виграло тендер ТОВ «Фінансова будівельна компанія Луч» із пропозицією у майже 12 млн. грн. Усі дані вказували, що фірми, які брали участь у торгах, не були конкурентами: файли креслень, які в обох учасників були виконані в одній програмі і в одному форматі; назви цих файлів були ідентичні та створені в один і той самий час з точністю до секунди. Ціни, запропоновані компаніями, жодного разу не зменшувалися під час торгів, а різниця між ними склала менше відсотка ¹ .	Однакові помилки у тендерній документації різних фірм, їх спільні контактні дані – адреси, номери телефонів, e-mail тощо. Публікації в «DoZorro», ЗМІ.	Тендерна документація, що містить зазначені індикатори.
1.2	Допуск компаній з «чорного	Фірма «Євро-реконструкція», що	Наявність фірми в онлайн	Сфальсифікована

¹ Поліщук Оксана. ProZorro: сім схем обходу – сім методів боротьби з тим. Інтерв'ю з Василем Задворним. <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2543102-prozorro-sim-shem-obhodu-sim-metodiv-borotbi-z-tim.html>

Українформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2543102-prozorro-sim-shem-obhodu-sim-metodiv-borotbi-z-tim.html>

	списку» Антимонопольного комітету України – онлайн переліку підприємств, які були оштрафовані за порушення правил тендерів та не мають права протягом трьох років брати участь у торгах.	забезпечує жителів Лівого берега у Києві гарячою водою та опаленням, провела тендер на закупівлю труб. Переможцем торгів стала компанія «Стальпром», яку в 2017 році Антимонопольний комітет притягнув до відповідальності за антиконкурентні дії під час торгів та оштрафував на 136 тис. грн. із заборонаю на прийняття участі у тендерах до червня 2020 року. Замовник зобов'язаний відхилити пропозиції таких компаній-порушників ¹ .	переліку підприємств, оштрафованих за порушення правил тендерів. Публікації в «DoZorro», ЗМІ.	довідка про непритягнення до відповідальності за змови під час торгів протягом останніх трьох років.
1.3	Перемога пов'язаних компаній, що належать або одній особі, або близьким родичам, членам однієї сім'ї тощо.	Під час проведення тендеру на будівництво спортзалу у Чорткові, організованого Тернопільською ОДА, на торги вийшло лише дві компанії, засновниками яких були рідні брати. Одна з них – ТОВ ВВП «Вайкон» – перемогла, і мала б отримати за надання послуг 4,6 млн. грн. Управління капітального будівництва Тернопільської ОДА було зобов'язане відхилити пропозиції цих учасників, але замовник тендеру «не побачив» пов'язаності учасників закупівлі ² .	Відомості Єдиного державного реєстру юридичних осіб, сервісів – «YourControl», «Clarity Project», «bi.prozorro.org». Публікації в «DoZorro», ЗМІ.	Установча документація пов'язаних фірм (компаній)
1.4	Перемога фіктивних підприємств	Низку тендерів, проведених філіями «Укрзалізниці» на загальну суму закупівель у 103,72 млн грн, виграла «Українська транспортно-машинобудівельна компанія», штат якої складається з трьох осіб. В результаті на тендер виходять і перемагають посередники, які нічого не виробляють і не	До тендеру замовники встановлюють низькі вимоги щодо підтвердження досвіду виконання аналогічних договорів, наявності кваліфікованих працівників	Установча та фінансова документація компанії, що свідчить про зазначені та інші ознаки її фіктивності.

¹ Там само

² Там само

		надають ніяких послуг, а отримані кошти виводять у тіньовий сектор економіки ¹ .	або необхідної матеріально-технічної бази; відсутність будь-яких вимог; реєстрація фірми за масовою адресою, її фігурування у кримінальних провадженнях; відсутність у компанії штатних працівників, необхідного обладнання. Публікації в «DoZorro», ЗМІ.	
1.5	Дроблення закупівель вартістю вище EUR 133 тис., по яких за законом відбуваються так звані «європейські торги» з метою унеможливлення участі іноземців, або <i>тендера на суми до 200 тисяч для товарів і послуг та 1,5 млн. для робіт («до порогів».</i>	Панютинський вагоноремонтний завод у грудні 2017-го провів 64 однакових тендери на закупівлю одних і тих самих запчастин. Загальна ж сума всіх 64 закупівель склала 235 млн. грн. – понад 7 млн. євро. Очікувана вартість кожної «роздробленої» закупівлі склала 3,6 млн. грн. ² .	<i>Рішення про початок моніторингу в електронному кабінеті Держаудитслужби у системі «ProZorro». Публікації в «DoZorro», ЗМІ. RISK-2-6 чи RISK-2-6-1; RISK-2-8 чи RISK-2-8-1.</i>	<i>Висновки за підсумками моніторингу Держаудитслужби у системі «ProZorro»</i>
1.6	Дискримінація учасників шляхом встановлення вимог , «заточених» під конкретного учасника торгів.	У тендері, організованому Службою автомобільних доріг у Вінницькій області, на ремонт дороги за понад 300 млн. грн. перемогла компанія «Ростдорстрой». Замовник прописав у тендерній документації такі умови: наявність власного, орендованого чи взятого у лізинг асфальтобетонного заводу потужністю від 100 т/год. на відстані до 150 км від місця виконання робіт. Через невиконання цієї умови турецьку компанію «Онур	<i>Скарги до колегії Антимонопольного комітету України по надпорогових закупівлях, звернення із скаргою до замовника в системі «ProZorro» чи до Держаудитслужбу по допорогових закупівлях. Публікації в «DoZorro», ЗМІ.</i>	<i>Висновки за підсумками розгляду скарг до колегії Антимонопольного комітету України чи Держаудитслужби.</i>

¹ Там само

² Там само

		Конструкціон Інтернешнл» не допустили до торгів, хоча її пропозиція була дешевша ¹ .		
1.7	Вибірковість при визначенні переможців: замовник при однакових порушеннях учасників тендерів по-різному їх оцінює: відхиляє одних, в той час як інших, з такими ж порушеннями, визнає переможцями; визначає таким учасника, який фактично не відповідає кваліфікаційним критеріям; проводить оцінку тендерної пропозиції всупереч переліку критеріїв та методики в інтересах конкретного учасника.	На Львівщині організували тендер на капітальний ремонт парку Небесної сотні за понад 6 млн грн. Однак Сокільницька сільська рада відхилила дешевші пропозиції, бо нібито ці учасники тендеру подали документи не в потрібному форматі, хоча фірма-переможець припустилася таких же помилок ² .	Скарги до колегії Антимонопольного комітету України по надпорогових закупівлях, звернення із скаргою до замовника в системі «ProZorro» чи до Держаудитслужбу по допорогових закупівлях. Публікації в «DoZorro», ЗМІ. Індикатори ризиків ³ (RISK): 1-2-1; 1-4-1; 1-5; 1-6; 1-7; 1-7-1; 1-9-1; 1-10; 1-11; 1-12; 1-13; 1-15; 1-16; 1-17; 1-20; 1-21; 1-21-1; 2-3; 2-4-1; 2-6; 2-6-1; 2-8; 2-8-1; 2-9; 2-10-1; 2-11; 2-12; 2-15-1; 2-17; 2-19; 2-19-1.	Висновки за підсумками розгляду скарг до колегії Антимонопольного комітету України чи Держаудитслужби
2. Способи вчинення кримінальних правопорушень під час публічних закупівель, що є специфічними для сфери будівництва				
№ з/п	Спосіб учинення	Приклад	Докази	
2.1	Підроблення службовими особами підприємств, установ, організацій дозвільних і звітних документів будівництва		Підроблені дозвіл на будівництво, документи на право власності земельною ділянкою, проект будівництва, ліцензія на будівництво, документи про призначення відповідальних осіб, договори підряду на виконання будівельних робіт, акти приймання	

¹ Там само

² Там само

³ Про затвердження Методики визначення автоматичних індикаторів ризиків, їх переліку та порядку застосування: Наказ Міністерства фінансів України від 28.10.2020 № 647. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1284-20#n20>

			виконаних робіт.
2.2	Створення суб'єкта господарювання з метою отримання коштів за договором підряду, не виконуючи умов цього договору		Установчі документи суб'єкта господарювання, договори підряду на виконання будівельних робіт.
2.3	Укладання фіктивних договорів на виконання робіт щодо будівництва, капітального ремонту. Будівельні роботи виконують частково, або ж взагалі не виконують	ОСОБА_3, маючи злочинний умисел щодо привласнення, заволодіння чужим майном, шляхом зловживання своїм службовим становищем, вступивши у злочинну змову з ОСОБА_4, склав і підписав акт приймання виконаних робіт на суму 243,4 тис. грн, до якого вніс неправдиві відомості, достовірно знаючи, що в порушення вимог договору не виконані роботи. Згідно з висновком будівельно-технічної експертизи, вартість фактично виконаних робіт, відповідно до акта приймання виконаних будівельних робіт за капітальним ремонтом, становить 205,5 тис. грн. Невідповідність вартості фактично виконаних ремонтно-будівельних робіт пред'явленому акту, тобто матеріальний збиток, становить 37,8 тис. грн. ¹ .	Фіктивні угоди на виконання робіт щодо будівництва, капітального ремонту; акти приймання виконаних робіт; відомості щодо виплати заробітної плати; довідки вартості будівельних матеріалів чи виконаних робіт.
2.4	Перерахування бюджетних коштів на рахунки фірм (у тому числі однопенсії) під виглядом придбання будівельних матеріалів або виконання будівельних робіт	ОСОБА_2, реалізуючи умисел на розтрату чужого майна в особливо великих розмірах шляхом зловживання своїм службовим становищем та вчинення службового підроблення, використав грошові кошти, перераховані ТОВ як авансові платежі, на власні потреби, а саме: на оплату оренди офісного приміщення, заробітної плати працівникам, закупівлю будівельних матеріалів, що не були використані під час проведення будівельно-монтажних робіт, та оплату будівельно-	Укладені договори щодо закупівлі (постачання) матеріалів чи виконання робіт; документи, на підставі яких здійснюється перерахування бюджетних коштів (рахунки-фактури, товарно-транспортні накладні, платіжні доручення, виписки з банківських рахунків підприємства), довідки вартості будівельних матеріалів, довідки вартості

¹ Вирок Сватівського районного суду Луганської області. Справа № 426/336/16-к. Єдиний державний реєстр судових рішень : URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/71980414>

		монтажних робіт, які не було виконано, на об'єкті реконструкції з прибудовою та надбудовою до школи ¹	виконаних робіт; бухгалтерські документи щодо оприбуткування закуплених матеріалів та передачі їх в підзвіт матеріально-відповідальним; відомості щодо виплати заробітної плати; матеріали інвентаризацій чи документальних ревізій; висновки будівельно-технічної експертизи.
2.5	Постачання будматеріалів, обладнання нижчої якості, ніж передбачено договором / невиконання або неналежне виконання службовою особою своїх функціональних обов'язків щодо прийняття будматеріалів, обладнання (нижчої якості, ніж передбачено договором)		Укладені договори щодо закупівлі певного устаткування чи товарно-матеріальних цінностей; документи, на підставі яких здійснювалось перерахування бюджетних коштів (рахунки-фактури, товарно-транспортні накладні, платіжні доручення, виписки з банківських рахунків підприємства); технічна документація та сертифікати якості на фактично закуплений товар; довідки вартості будівельних матеріалів, обладнання, накладні та складська документація; акти перевірок, якими виявлено невідповідність якості; висновки судово-товарознавчої чи будівельно-технічної експертизи.
2.6	Завищення обсягів та вартості будівельних робіт / подання службовими особами неправдивих даних щодо термінів, обсягів та вартості виконаних робіт. Будівельні роботи проводяться,	ОСОБА_3 як посадова особа, достовірно знаючи про фактичну вартість та обсяги виконаних робіт на об'єкті реконструкції, зловживаючи своїм службовим становищем, діючи в інтересах ФОП, підписав акт виконаних робіт № 2 типової форми КБ-2в за вказаним об'єктом на суму 908,6 тис. грн із фактично завищеною його вартістю на 150 тис. грн, чим допустив розтрату	Акти про виконання робіт вручну (розбирання існуючих споруд і фундаментів; перевезення сміття; розроблення ґрунту в траншеях; засипка траншей і пазух; перевезення ґрунту; робота на відвалі; розроблення ґрунту із завантаженням в автомобілі-самоскиди

¹ Вирок Апеляційного суду міста Києва. Справа № 1-1320/11. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/55189683>.

	але в значно менших обсягах та з використанням меншої кількості будівельних матеріалів з метою подальшого обернення надлишкових коштів, виділених на будівництво, на користь зловмисників.	коштів державного та місцевого бюджету на відповідну суму ¹ .	екскаваторами; зачищення дна і стінок в котлованах і траншеях, розроблених механізованим способом; укладання блоків і плит фундаменту; установлення блоків стін підвалів тощо); акт про виконання робіт із залученням техніки, на що виділяються відповідні кошти, коли фактично роботи виконуються вручну; довідки вартості будівельних робіт; відомості щодо виплати заробітної плати; висновки будівельно-технічної експертизи.
2.7	Підроблення документів, що підтверджують якість виконаних робіт і використаних матеріалів	ОСОБА_2, перебуваючи на посаді директора ПП «К.», будучи службовою особою, маючи умисел на заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем, усвідомлюючи та достовірно знаючи, що будівельні роботи з будівництва багатоквартирного житлового будинку виконані частково, підписав та завірив печаткою підприємства акт приймання виконаних будівельних робіт форми КБ-2в із завищеними обсягами виконаних робіт, згідно з якими вартість виконаних будівельних робіт та витрати по будівництву житлового будинку, з урахуванням ПДВ становить 891 тис. грн. Надалі ОСОБА_2 шляхом зловживання службовим становищем заволодів грошовими коштами на загальну суму 430 тис. грн, які були безпідставно перераховані за завищеними обсягами будівельних робіт за актом приймання виконаних будівельних робіт ²	Акт приймання виконаних будівельних робіт; висновки будівельно-технічної експертизи.
2.8	Підписання актів приймання виконаних робіт при	ОСОБА_5, діючи умисно, цілеспрямовано, з метою розтрати грошових коштів, зловживаючи своїм	Договори про виконання робіт; документи, що визначають

¹ Вирок Катеринопільського районного суду Черкаської області. Справа № 698/487/17. Провадження № 1-кк/698/49/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/68233833>

² Вирок Галицького районного суду м. Львова. Справа № 461/8271/14-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/56716223>

	<p>усвідомленні факту їхнього повного або часткового невиконання / невиконання або неналежне виконання службовою особою своїх функціональних обов'язків щодо прийняття будівельних робіт за їх кількістю чи якістю</p>	<p>службовим становищем, достовірно знаючи, що акти виконаних робіт форми КБ-2в ним сфальсифіковані, діючи умисно, в інтересах ТОВ «Б.», зловживаючи своїм службовим становищем, достовірно знаючи, що поточний ремонт фактично не виконаний, ужив заходів щодо перерахування ТОВ «Б.» грошових коштів у сумі 599,2 тис. грн, тобто суми, яка завищена на 237,7 тис. грн, чим здійснив розтрату бюджетних коштів, що в 250 разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян¹.</p>	<p>організаційно-правовий статус організацій, з якими укладено угоди, їх штатний розклад (наявність фахівців, здатних виконувати певні роботи); фіктивні наряди на підставних або неіснуючих осіб, які виконували роботу; господарсько-фінансова документація (договори купівлі-продажу, відомості про розрахунки з контрагентами, платіжні доручення, транспортні накладні, меморіальні ордери); «чорна бухгалтерія»; акти приймання виконаних робіт; відомості щодо виплати заробітної плати; висновки будівельно-технічної експертизи.</p>
2.9	<p>Підроблення актів виконаних робіт</p>	<p>ОСОБА_2 під час складання акта приймання виконаних будівельних робіт, діючи умисно, порушуючи вимоги п. 3.3.10.1 Державних будівельних норм Д. 1.1-1-2000, з метою заволодіння бюджетними коштами шляхом зловживання своїм службовим становищем внесла завідомо неправдиві дані до актів приймання виконаних будівельних робіт, свідомо завищивши обсяги виконаних робіт та обсяги фактично використаного матеріалу на загальну суму 753 тис. грн. На підставі цих документів управління капітального будівництва міської ради зайво сплатило кошти на користь ПП «Л.» на загальну суму 753 тис. грн, які надалі привласнила ОСОБА_2².</p>	<p>Підроблені акти приймання виконаних робіт, довідки вартості будівельних матеріалів чи виконаних робіт, відомості щодо виплати заробітної плати, висновки будівельно-технічної експертизи.</p>

¹ Вирок Кіровоградського районного суду Кіровоградської області. Справа № 390/677/16-к. Провадження №1-кп/390/21/17. Єдиний державний реєстр судових рішень : URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/66302288>

² Вирок Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області. Справа № 308/2578/15-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/50495642>

ДОДАТОК Г

ВІДОМОСТІ

щодо автоматичних індикаторів ризиків, що свідчать про застосування під час вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із державними закупівлями у сфері будівництва, як вибіркковість при визначенні переможців чи дроблення закупівель

№ з/п	Назва і код індикатора ризику	Опис індикатора	Система відображення та умовна вага
1	Використання переговорної процедури закупівлі за відсутності законодавчих підстав (додаткова закупівля робіт, послуг) RISK-1-2-1	Замовник застосовує переговорну процедуру закупівлі для закупівлі додаткових аналогічних робіт чи послуг в того самого учасника за умови, що закупівля додаткових робіт чи послуг була здійснена протягом трьох років після укладення основного договору про закупівлю в того самого учасника, та не перевищує 50 відсотків ціни основного договору про закупівлю, але в електронній системі закупівель не виявлено закупівлі в того самого учасника	Електронна система закупівель 0,5
2	Порушення порядку оприлюднення оголошення про проведення конкурентних процедур закупівель робіт RISK-1-4-1	Замовник додатково не оприлюднив англійською мовою в електронній системі закупівель оголошення про проведення процедури закупівлі робіт, очікувана вартість якої перевищує суму еквівалентну 5 150 тис. євро	Електронна система закупівель 0,5
3	Перевищення строку оприлюднення оголошення з відомостями про укладену рамкову угоду RISK-1-5	Неоприлюднення або несвоєчасне оприлюднення замовником оголошення з відомостями про укладену рамкову угоду (у разі здійснення закупівлі за рамковими угодами) (не пізніше ніж через сім робочих днів з дня укладення рамкової угоди)	Електронна система закупівель 0,5
4	Порушення строку оприлюднення повідомлення про внесення змін до договору про закупівлю RISK-1-6	Несвоєчасне оприлюднення замовником повідомлення про внесення змін до договору про закупівлю протягом трьох робочих днів з дня внесення таких змін	Електронна система закупівель 0,5
5	Перевищення строку розгляду тендерної пропозиції, яку за результатами оцінки визначено найбільш економічно вигідною RISK-1-7	Замовник перевищив строк розгляду (понад п'ять робочих днів) тендерної пропозиції, яку за результатами оцінки визначено найбільш економічно вигідною, та не оприлюднив повідомлення про продовження строку розгляду тендерної пропозиції	Електронна система закупівель 0,3

6	Перевищення продовженого строку розгляду тендерної пропозиції, яку за результатами оцінки визначено найбільш економічно вигідною RISK-1-7-1	Перевищення продовженого строку розгляду тендерної пропозиції, яку за результатами оцінки визначено найбільш економічно вигідною	Електронна система закупівель 0,2
7	Розмір забезпечення тендерної пропозиції визначено з порушенням встановлених Законом граничних значень під час закупівлі робіт RISK-1-8-1	Замовник в оголошенні про проведення конкурентної процедури закупівлі робіт встановив вимогу щодо надання забезпечення тендерної пропозиції у розмірі, що перевищує 0,5 відсотка очікуваної вартості закупівлі	Електронна система закупівель 0,3
8	Незастосування конкурентних процедур закупівель, визначених Законом, під час закупівлі робіт RISK-1-9-1	Замовник здійснив закупівлю робіт без проведення конкурентних процедур закупівель, визначених Законом, на суму, що дорівнює або перевищує 1,5 млн грн	Електронна система закупівель 0,3
9	Ненадання або несвоєчасне надання роз'яснень замовником щодо тендерної документації RISK-1-10	Замовник протягом трьох робочих днів з дня оприлюднення звернення за роз'ясненнями або вимоги щодо усунення порушення не надав/несвоєчасно надав роз'яснення на таке звернення та/або не оприлюднив/оприлюднив його з порушенням строків у електронній системі закупівель	Електронна система закупівель 0,4
10	Ненадання або несвоєчасне надання замовником відповіді на звернення учасника з вимогою щодо надання додаткової інформації стосовно причин невідповідності його пропозиції умовам тендерної документації RISK-1-11	Замовник не надав відповіді протягом п'яти днів з дня надходження такого звернення від учасника через електронну систему закупівель з вимогою щодо надання додаткової інформації стосовно причин невідповідності його пропозиції умовам тендерної документації, від учасника, тендерна пропозиція якого відхилена	Електронна система закупівель 0,3
11	Перевищення строку розгляду тендерних пропозицій у разі проведення конкурентної процедури закупівлі (оголошення з публікацією англійською мовою) RISK-1-12	Замовник перевищив строк (понад 20 робочих днів) розгляду тендерних пропозицій у разі проведення конкурентної процедури закупівлі, очікувана вартість якої перевищує суму еквівалентну 133 тис. євро	Електронна система закупівель 0,3
12	Невиконання замовником рішення органу оскарження RISK-1-13	Після прийнятого органом оскарження рішення замовник не здійснив заходів щодо усунення порушення процедури закупівлі	Електронна система закупівель

			0,5
13	Неоприлюднення звіту про виконання договору RISK-1-14	Замовник не оприлюднив звіту про виконання договору у строки, встановлені <u>Законом</u>	Електронна система закупівель 0,3
14	Неоприлюднення договору про закупівлю в електронній системі закупівель RISK-1-15	Відсутність оприлюдненого договору про закупівлю за результатами конкурентної процедури закупівлі/спрощеної закупівлі	Електронна система закупівель 0,5
15	Несвоєчасне укладення замовником договору про закупівлю за результатами проведення конкурентної процедури закупівлі RISK-1-16	Замовник уклав договір про закупівлю пізніше ніж через 20 днів з дня прийняття рішення про намір укласти договір про закупівлю відповідно до вимог тендерної документації та тендерної пропозиції переможця процедури закупівлі	Електронна система закупівель 0,5
16	Несвоєчасне укладення замовником договору про закупівлю за результатами проведення переговорної процедури закупівлі RISK-1-17	Замовник уклав договір про закупівлю пізніше ніж через 35 днів з дня оприлюднення в електронній системі закупівель повідомлення про намір укласти договір про закупівлю під час застосування переговорної процедури	Електронна система закупівель 0,5
17	Неоприлюднення тендерної документації RISK-1-20	Замовник не оприлюднив тендерної документації в електронній системі закупівель	Електронна система закупівель 0,5
18	Порушення строку оприлюднення тендерної документації під час проведення відкритих торгів та конкурентного діалогу RISK-1-21	Недотримання замовником вимоги оприлюднити тендерну документацію в установлені <u>Законом</u> строки (пізніше ніж за 15 днів до встановленого в оголошенні кінцевого строку подання тендерних пропозицій)	Електронна система закупівель 0,4
19	Порушення строку оприлюднення тендерної документації під час проведення відкритих торгів та конкурентного діалогу (оголошення з публікацією англійською мовою)	Недотримання замовником вимоги оприлюднити тендерну документацію в строки (пізніше ніж за 30 днів до встановленого в оголошенні кінцевого строку подання тендерних пропозицій)	Електронна система закупівель 0,4

	RISK-1-21-1		
20	Переможцем закупівлі обрано учасника, у якого окрім заповненої електронної форми тендерної пропозиції не завантажено до електронної системи закупівель жодного файлу та/або документа RISK-2-3	Є ймовірність порушення вимог Закону щодо невідхилення замовником тендерної пропозиції переможця процедури закупівлі через її невідповідність умовам тендерної документації	Електронна система закупівель 0,5
21	Замовник відхилив тендерні пропозиції всіх учасників під час закупівлі робіт, крім переможця RISK-2-4-1	Є ймовірність ризику упередженого розгляду замовником тендерних пропозицій з метою визначення конкретного учасника переможцем процедури закупівлі та укладення договору про закупівлю з порушенням принципів здійснення закупівель	Електронна система закупівель 0,5
22	Уникнення застосування конкурентних процедур закупівель робіт, що передбачені Законом RISK-2-6	Замовник протягом календарного року проводить закупівлю робіт за одним і тим самим кодом Єдиного закупівельного словника, за яким він вже здійснював закупівлі, що в сумі дорівнюють або перевищують 1,5 млн грн	Електронна система закупівель 0,1
23	Уникнення замовником, який здійснює діяльність в одній або декількох окремих сферах господарювання, застосування конкурентних процедур закупівель робіт, що передбачені Законом RISK-2-6-1	Замовник, який здійснює діяльність в одній або декількох окремих сферах господарювання, протягом календарного року проводить закупівлю робіт за одним і тим самим кодом Єдиного закупівельного словника, за яким він вже здійснював закупівлі, що в сумі дорівнюють або перевищують 5,0 млн грн	Електронна система закупівель 0,1
24	Повторна закупівля замовником робіт у одного постачальника на суму, що є близькою до меж, визначених Законом RISK-2-8	Замовник проводить не першу спрощену закупівлю робіт в одного постачальника на суму, що є близькою до 1,5 млн грн	Електронна система закупівель 0,1
25	Повторна закупівля замовником, який здійснює діяльність в одній або декількох окремих сферах господарювання, робіт в одного постачальника на суму, що є близькою до меж, визначених Законом RISK-2-8-1	Замовник, який здійснює діяльність в одній або декількох окремих сферах господарювання, проводить не першу спрощену закупівлю робіт в одного постачальника на суму, що є близькою до 5 млн грн	Електронна система закупівель 0,1

26	Відхилення найбільш економічно вигідної тендерної пропозиції учасника RISK-2-9	Замовник відхилив найбільш економічно вигідну тендерну пропозицію учасника, а переможцем визначив учасника - суб'єкта господарювання, з яким такий замовник попередньо укладав договори за трьома і більше різними кодами Єдиного закупівельного словника	Електронна система закупівель 0,3
27	Відхилення більше двох тендерних пропозицій під час закупівлі робіт RISK-2-10-1	Під час проведення відкритих торгів на закупівлю робіт, вартість яких перевищує 5 150 тис. євро, відхилено дві і більше тендерні пропозиції	Електронна система закупівель 0,3
28	Безпідставна відміна тендеру RISK-2-11	Замовник відмінює тендер через відсутність подальшої потреби в закупівлі товарів, робіт і послуг, однак до кінця року оголошує такий самий тендер за тим самим предметом закупівлі	Електронна система закупівель 0,5
29	Безпідставне визнання тендеру таким, що не відбувся RISK-2-12	Замовник визнав тендер таким, що не відбувся через скорочення видатків на здійснення закупівлі товарів, робіт і послуг та протягом 30 календарних днів оголошує новий тендер за тим самим предметом закупівлі	Електронна система закупівель 0,5
30	Закупівля робіт у одного учасника RISK-2-15-1	Замовник обирає одного і того самого учасника більше ніж у 4 тендерах протягом року за різними предметами закупівлі	Електронна система закупівель 0,3
31	Оголошення тендеру під час оскарження процедури закупівлі з аналогічним предметом закупівлі RISK-2-17	У разі прийняття скарги до розгляду та до моменту прийняття рішення органом оскарження замовник оголошує новий тендер з аналогічним предметом закупівлі	Електронна система закупівель 0,3
32	Відхилення трьох і більше тендерних пропозицій RISK-2-19	Замовник відхилив три і більше тендерних пропозицій учасників в одній закупівлі та при цьому в цій закупівлі залишилося не менше двох невідхилених тендерних пропозицій	Електронна система закупівель 0,5
33	Відхилення двох тендерних пропозицій RISK-2-19-1	Замовник відхилив дві тендерні пропозиції учасників в одній закупівлі та при цьому в цій закупівлі залишилося не менше двох невідхилених тендерних пропозицій	Електронна система закупівель 0,2

ДОДАТОК Д
ВИЯВЛЕННЯ (ЗАПОБІГАННЯ)
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ДЕРЖАВНИМИ ЗАКУПІВЛЯМИ
У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА

№ з/п	URL інформації	Фабула	Запобіжні заходи	Примітка
1	БЕБ упередило незаконну держзакупівлю на Дніпропетровщині на понад 17 млн грн. <i>Офіційний сайт Бюро економічної безпеки</i> (опубліковано 04 серпня 2023 року о 12:30). URL: https://esbu.gov.ua/news/beb-na-kyivshchyni-uperedylo-roztratu-maizhe-52-mln-hrn-biudzhetnykh-koshtiv	Аналітики Бюро економічної безпеки України виявили ризикову операцію з закупівлі послуг капітального ремонту за державні кошти. Одна із селищних рад Дніпропетровської області уклала договір з підприємством, яке раніше притягувалося до відповідальності за вчинення антиконкурентних дій та вплив на результати тендерів. Участь такого підприємства в процедурі публічних закупівель заборонена законодавством. Встановлено, що селищна рада провела тендер на здійснення капітального ремонту приміщень лікарні. Вартість робіт становила 17,4 млн. грн. Переможцем оголошеної закупівлі стало згадане підприємство.	З метою упередження розтрата бюджетних грошей, аналітики Бюро направили рекомендаційний лист до розпорядника державних коштів.	За результатами розгляду рекомендацій БЕБ, селищна рада прийняла рішення про відхилення відповідної процедури та розірвала укладений договір про надання будівельних послуг.
2	БЕБ упередило розтрату майже 692 млн. грн. бюджетних коштів на закупівлях. <i>Офіційний сайт Бюро економічної безпеки</i> (опубліковано 27 липня 2023). URL: https://esbu.gov.ua/news/beb-uperedylo-roztratu-maizhe-692-mln-hrn-biudzhetnykh-koshtiv-na-zakupivliakh	Аналітики Бюро економічної безпеки України за першу половину 2023 року не допустили розтрату коштів Державного бюджету на суму 691,7 млн. грн. під час проведення тендерних закупівель. Виявлено найпоширеніші порушення: 1) проведення ініціаторами закупівель тендерів за завищеними цінами; 2) нецільове використання бюджетних коштів; 3) не декларування підприємствами-переможцями тендерів отриманих бюджетних коштів; 4) встановлення переможцями тендерів на надання послуг суб'єктів господарювання, які не мають ні найманих працівників, ні необхідної матеріально-технічної бази для виконання замовлення.	Аналітики Бюро направили рекомендаційні листи до державних органів, органів місцевого самоврядування, розпорядників/одержувачів бюджетних коштів щодо виявлених ризиків при проведенні закупівель. 91 аналітичний продукт аналітики передали для опрацювання підрозділами детективів Бюро.	Низку тендерів були скасовано, а договори з постачання товарів чи надання послуг розірвані чи переукладені з новими умовами. Це дозволило зберегти 691,7 млн. грн. державних коштів.
3	БЕБ на Закарпатті упередило незаконну закупівлю на 40 млн. грн. <i>Офіційний сайт Бюро</i>	Аналітики Територіального управління БЕБ в Закарпатській області упередили незаконну закупівлю будівельних робіт за бюджетні кошти. Ініціатор	На підставі виявлених передумов до нанесення шкоди економічній безпеці	Відповідно до рекомендації, замовником було

	<p><i>економічної безпеки</i> (опубліковано 21 червня 2023 року). URL: https://esbu.gov.ua/news/beb-na-zakarpatti-uperedylo-nezakonnu-zakupivliu-na-40-mln-hrn</p>	<p>закупівлі – один із відділів освіти, який планував здійснити реконструкцію закладу дошкільної освіти з добудовою нових приміщень. Службові особи оголосили тендер на закупівлю згаданих робіт очікуваною вартістю 40 млн грн.</p> <p>Аналізуючи дотримання законодавства у сфері публічних закупівель, співробітники БЕБ встановили порушення вимог Закону України «Про публічні закупівлі» та особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України “Про публічні закупівлі”, на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування. За результатами тендерних процедур замовник безпідставно відхилив найбільш економічно вигідну пропозицію учасника та обрав пропозицію з вищою вартістю послуг.</p>	<p>держави та для упередження розтрати бюджетних коштів, аналітики направили рекомендаційний лист відділу освіти з пропозицією щодо відміни закупівлі.</p>	<p>відмінено дану закупівлю. Незаконну закупівлю послуг за бюджетні кошти та нанесення збитків територіальній громаді упереджено.</p>
4	<p>БЕБ на Закарпатті упередило розтрату 1,5 млн. грн. з місцевого бюджету. <i>Офіційний сайт Бюро економічної безпеки</i> (опубліковано 30 травня 2023 року о 11:40). URL: https://esbu.gov.ua/news/beb-na-zakarpatti-uperedylo-roztratu-15-mln-hrn-z-mistsevoho-biudzhetu</p>	<p>Аналітики Територіального управління БЕБ в Закарпатській області встановили, що один з департаментів Ужгородської міської ради планував витратити кошти місцевого бюджету на переобладнання будівель стадіону для потреб внутрішньо переміщених осіб. Для отримання послуг з інженерного проектування було укладено договір з товариством з обмеженою відповідальністю без проведення тендерних процедур та без здійснення аналізу ринку для визначення очікуваної вартості предмету закупівлі. Вартість послуг складала 1,5 млн. грн.</p> <p>Співробітники БЕБ також встановили, що одним із виконавчих органів Ужгородської міської ради на цей же об'єкт та ідентичний вид будівництва у 2021 році вже замовлялись проектні роботи, вартість яких була меншою у 30 разів. Імовірно, кошти в розмірі 1,5 млн. грн. планувалося витратити на значно більший обсяг робіт ніж будівля для проживання внутрішньо переміщених осіб.</p>	<p>Аналітики направили запит до Ужгородської міської ради для отримання інформації про мету та обсяги замовлених послуг, а також надання всіх вихідних даних, переданих підрядній організації для виконання договору.</p>	<p>Згодом, замовник та підрядна організація розірвали основний договір, у зв'язку з необхідністю уточнення вихідних даних. В результаті закупівлю було скасовано. Нецільове використання коштів місцевого бюджету в розмірі 1,5 млн. грн. упереджено.</p>

		Таким чином аналітики виявили нецільове використання коштів місцевого бюджету та значне завищення вартості послуг.		
5	Унікальність БЕБ у тому, що ми не лише виявляємо вже скоєні економічні злочини, але попереджуємо правопорушення <i>Офіційний сайт Бюро економічної безпеки</i> (опубліковано 12 квітня 2023 року). URL: https://esbu.gov.ua/news/unikalnis-t-beb-u-tomu-shcho-my-ne-lyshe-vyavliaiem-vzhe-skoieni-ekonomichni-zlochyny-ale-poperedzhuiemo-pravoporushen-serhii-iuldashev	На відміну від усіх інших правоохоронних органів України, БЕБ займається не лише виявленням економічних злочинів, але й працює на упередження правопорушень. Для цього в структурі БЕБ створені відділи аналізу інформації та управління ризиками. Аналітики цих відділів мають доступ як до відкритої, так і до закритої інформації, вони вивчають діяльність державних органів, приватних та державних підприємств і упереджують будь-які зловживання. Коло повноважень аналітичного відділу дуже широке. Аналітики БЕБ можуть попереджати злочини як в приватному, так і в державному секторі. Це стосується і планів щодо закупівель та тендерів.	Якщо певна установа планує купити щось дорожче за ринкову ціну або замовити щось у сумнівного виконавця, направляє лист з рекомендаціями переглянути такі плани.	Не очікуючи, поки правопорушення буде скоєне, запобігають його вчиненню або просто помилок у роботі державних органів.
6	Виявлено зловживань з бюджетними коштами на понад 1 млрд грн. <i>Офіційний сайт Бюро економічної безпеки</i> (опубліковано 28 вересня 2022 року). URL: https://esbu.gov.ua/news/vyjavlen-o-zlovzhyvan-z-biudzhetnymy-koshtamy-na-ponad-1-mlrd-hrn	Завдяки діям БЕБ щодо упередження ризикових закупівель, було недопущено понад 200 млн грн. втрат бюджету. БЕБ наголошує на необхідності дотримання чинного законодавства у сфері здійснення державних закупівель. За результатами інформаційно-аналітичної роботи співробітники БЕБ підготували та направили 64 рекомендаційних листи до державних установ. Від розпорядників бюджетних коштів отримано відповіді про розірвання раніше укладених договорів та припинення видаткових операцій.	Особливу увагу розпорядникам бюджетних коштів необхідно приділяти: 1) визначенню очікуваної вартості предмета закупівлі відповідно до наказу Мінекономіки від 18.02.2020 № 275 «Про затвердження примірної методики визначення очікуваної вартості предмета закупівлі»; 2) проведенню ретельної перевірки достовірності поданих для участі документів при визначенні переможця тендерної процедури закупівлі та встановлення участі в аналогічних закупівлях; 3) недопущенню необґрунтованого внесення змін до договорів про закупівлю/постачання товарів, послуг, робіт шляхом укладання додаткових угод.	
7	БЕБ упереджено розтрату понад 40 млн грн. бюджетних коштів. <i>Офіційний сайт Бюро економічної безпеки</i> (опубліковано 14 липня 2022 року). URL:	Співробітники Бюро економічної безпеки України виявили порушення однією із державних медичних установ Черкаської області порядку проведення публічних закупівель. Під час аналізу угоди, з'ясувалося, що пропозиція учасника, з яким було укладено угоду про надання послуг з будівництва, не відповідає вимогам зазначеної	Завдяки заходам співробітників БЕБ, знижується вартість товарів і послуг без зменшення обсягів постачання послуг чи ТМЦ, відкликаються	Факт порушення щодо закупівель виявлено спільно з працівниками Управління Північного офісу Держаудитслужби в Черкаській області. За результатами

	https://esbu.gov.ua/news/beb-uperedzheno-roztratu-ponad-40-mln-hrn-biudzhetnykh-koshtiv	закупівлі. Сума коштів, яку планували витратити на закупівлю складає понад 40 млн грн.	договори, блокується заплановане перерахування коштів.	проведених заходів, договір з переможцем - розірвано, розтрату бюджетних коштів - упереджено.
8	ТОП - 5 найпоширеніших порушень, які виявили аналітики БЕБ щодо тендерів виконкомів міст у Черкаській області (опубліковано 17 червня 2022 року). URL: https://esbu.gov.ua/news/top-5-najposhirenishi-porushen-yaki-viyavili-analitiki-beb-shchodo-tenderiv-vikonkomiv-mist-u-cherkaskij-oblasti	Серед найпоширеніших порушень, які виявляють аналітики Бюро економічної безпеки України при проведенні аналізу закупівель поставок товарів та надання послуг за рахунок коштів виконавчих комітетів міст: 1) не відповідність пропозиції вимогам тендерної документації; 2) значне завищення ціни закупівель; 3) порушення порядку проведення публічних закупівель; 4) визначення переможців з найменш вигідними умовами; 5) не доцільність закупівлі товарів чи послуг. Наприклад, в одному з випадків, комунальне підприємство міста Черкаси провело процедуру закупівлі послуг з капітального ремонту будівлі дошкільного навчального закладу. Вартість закупівель становила 3,8 млн грн. Переможцем визнали учасника, пропозиції якого не відповідали вимогам тендерної документації.	За результатами проведених заходів закупівлю відмінено.	Розтрату бюджетних коштів упереджено.

ДОДАТОК Е
РОЗСЛІДУВАННЯ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ДЕРЖАВНИМИ ЗАКУПІВЛЯМИ
У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА¹

№ кримінального провадження; атрибути вироку; URL за ЄДРСР; фігуранти початкова кваліфікація та	Фабула	Докази	Остаточна кваліфікація / Покарання
<p>1 Кримінальне провадження № 4201317044000024 від 13.12.2013 р.</p> <p>Вирок у провадженні № 1-кп/515/2/18 Татарбунарський районний суд Одеської області 14 лютого 2018 р.</p> <p>URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/72190465</p> <p>ОСОБА_7 - провідний інженер Татарбунарського міжрайонного управління водного господарства: ч.2 ст.366, ч. 4 ст.191 КК.</p>	<p>12 грудня 2011 року між приватним підприємством «Арцизький відділ капітального будівництва» в особі директора ОСОБА_11 та Дмитрівською сільською радою Татарбунарського району Одеської області в особі її голови ОСОБА_7 було укладено договір № 16 на надання послуг на виготовлення проектно-кошторисної документації на капітальний ремонт Будинку культури в с.Дмитрівка Татарбунарського району Одеської області.</p> <p>Того ж дня ОСОБА_11 та ОСОБА_7, діючи умисно: ОСОБА_11 з метою отримання очолюваним нею підприємством грошових коштів, виділених як субвенція з обласного бюджету Дмитрівській сільській раді на виконання інвестиційного проекту виготовлення проектно-кошторисної документації на капітальний ремонт Будинку культури в с. Дмитрівка Татарбунарського району Одеської області, ОСОБА_7 з метою освоєння зазначених грошових коштів на виконання згаданого інвестиційного проекту, попередньо домовившись між собою, достовірно знаючи, що роботи за вищевказаним договором № 16 від 12.12.2011 р. не виконані, внесли до акту приймання виконаних послуг на виготовлення проектно-кошторисної документації на об'єкт «Капітальний ремонт Будинку культури в с. Дмитрівка Татарбунарського району Одеської області» № 16 від 12.12.2011 р. завідомо неправдиві відомості про виконання вказаних робіт у повному обсязі, завіривши акт своїми підписами та печатками.</p> <p>Також ОСОБА_7 і ОСОБА_11 обвинувачуються в тому, що на</p>	<p>- покази обвинувачених; - свідчення представника потерпілої сторони голови Дмитрівської сільської ради ОСОБА_6; - рішення виконавчого комітету; - договір та додаток до нього; - акт приймання виконання послуг на виготовлення проектно-кошторисної документації; - копія кошторису виконання робіт; - копія платіжного доручення; - висновок судової будівельно-технічної експертизи; - акт ревізії сільського бюджету, фінансово-господарської діяльності</p>	<p>ОСОБА_7 та ОСОБА_11 визнати винуватими у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч.1 ст.366 КК України, та призначити кожному з них покарання у вигляді штрафу в розмірі ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян в сумі 1700 грн. з позбавленням права обіймати посади. Звільнити ОСОБА_7 та ОСОБА_11 від кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч.1 ст.366 КК України, на підставі</p>

¹ Вивчено 126 кримінальних проваджень про правопорушення, пов'язані зі публічними закупівлями у сфері будівництва

<p>ОСОБА_11 - директор приватного підприємства «Арцизький відділ капітального будівництва: ч.2 ст.366, ч.4 ст.191 КК.</p>	<p>підставі акту приймання виконаних послуг на виготовлення проектно-кошторисної документації № 16 від 12.12.2011 р. з недостовірними відомостями в ньому ОСОБА_7 підписав платіжне доручення № 1 від 22.02.2012, згідно якого Дмитрівською сільською радою на розрахунковий рахунок ПП «Арцизький відділ капітального будівництва» були безпідставно перераховані бюджетні кошти в сумі 240195,35 грн., а ОСОБА_11 на підставі платіжного доручення № 1 від 22.02.2012 отримала на розрахунковий рахунок ПП «Арцизький відділ капітального будівництва» безпідставно перераховані Дмитрівською сільською радою бюджетні кошти у зазначеній сумі, що спричинило тяжкі наслідки, які полягають у розтраті вказаних грошових коштів для ОСОБА_7 і у привласненні для ОСОБА_11.</p>	<p>сільської ради; - висновок судової економічної експертизи.</p>	<p>п.2 ч.1 ст.49 КК України у зв'язку із закінченням строків давності.</p>
<p>https://dbr.gov.ua/news/z-a-materialami-dbr-suditimut-posadovciv-yaki-namagalisyazbagatitsya-na-remontivijskovih-kazarm-u-zhitomiri</p>	<p>Працівники ДБР завершили досудове розслідування за фактом розкрадання коштів, виділених на ремонт казарм Житомирського військового інституту ім. С. П. Корольова.</p> <p>До «оборутки» були причетні 4 особи – один із керівників Квартирно-експлуатаційного відділу Житомира (КЕВ), начальник служби цієї установи, приватний підприємець, що забезпечував виконання робіт, а також приватний інженер з технічного нагляду.</p> <p>Обвинувальний акт направлено до суду.</p> <p>Встановлено, що наприкінці листопада 2022 року один з керівників КЕВ Житомира та підприємець уклали договір щодо ремонту першого поверху казарми Житомирського військового інституту ім. С. П. Корольова. Вартість робіт склала майже 1 млн. грн.</p> <p>Того ж дня начальник служби та підприємець підписали акти виконаних робіт по ремонту казарми, які ніхто, не проводив. При цьому керівник підрозділу КЕВ офіційно перебував у відпустці закордоном, що це не завадило йому підписати акти виконаних робіт одним днем.</p> <p>Жодних порушень не побачив і приватний інженер з технічного нагляду.</p> <p>Бюджетні кошти були перераховані на рахунки підприємця і розділені між учасниками схеми.</p> <p>У квітні 2023 працівники ДБР повідомили про підозру трьом фігурантам справи, а згодом – ще одному. За рішенням суду посадовці КЕВ були відсторонені від займаних посад.</p> <p>Наразі ДБР вживає заходів щодо відшкодування державі завданих збитків.</p>	<p>На майно трьох фігурантів накладено арешти. Зокрема, мова йде про автомобілі, квартири та земельні ділянки загальною вартістю приблизно 2 млн гривень.</p>	<p>Начальник КЕВ м. Житомира обвинувачується у бездіяльності військової влади, привласненні майна та службовому підробленні (ч. 4 ст. 426, ч. 5 ст. 191, ч. 2 ст. 366 КК України); начальник служби КЕВ м. Житомир – у пособництві привласнення майна та службовому підробленні (за ч. 5 ст. 27, ч. 5 ст. 191, ч. 2 ст. 366 КК України); підприємець, що мав би виконувати ремонтні роботи – у пособництві привласнення майна, підробленні та використанні підроблених документів (ч. 5 ст. 27, ч. 5 ст. 191, ч. 1 ст. 358, ч. 3 ст. 358, ч. 4 ст. 358 КК України); інженер з технічного</p>

				нагляду – у службовій недбалості та службовому підробленні (ч. 2 ст. 367, ч. 2 ст. 366 КК України).
	<p>Кримінальне провадження №12017260020000345 від 14.03.2017р.</p> <p>URL: https://reyestr.court.gov.ua/</p> <p>ОСОБА_7 – начальник групи централізованого господарського обслуговування управління освіти Чернівецької міської ради, – притягується до кримінальної відповідальності за ч. 3 ст. 368 КК України.</p>	<p>В кінці грудня 2016 року, під час розмови ОСОБА_7 із ОСОБА_15 з приводу визначення останнього переможцем по вказаним вище конкурсам та перерахунку коштів за виконання по них робіт, ОСОБА_7, апелюючи своїм службовим становищем і прийняттям саме ним, рішень по визначенню переможців вказаних електронних торгів, оголошених управлінням освіти Чернівецької міської ради, діючи умисно, з корисливих мотивів, використовуючи своє службове становище, з метою отримання неправомірної вигоди за вчинення дій, із використанням наданих йому повноважень, а саме - сприянні у виграші ОСОБА_15 закупівель, через систему електронних торгів «ProZorro», оголошених управлінням освіти Чернівецької міської ради, вимагав в ОСОБА_15 неправомірну вигоду, у вигляді грошових коштів, в сумі 230000 гривень, в якості відсотків від загальної суми кошторисів по вказаним договорам. Внаслідок вищевказаних умисних, корисних та незаконних дій, у ОСОБА_15 склалось враження про неможливість подальшої участі у закупівлях, через систему електронних торгів «ProZorro», оголошених управлінням освіти Чернівецької міської ради, без надання начальникові групи централізованого господарського обслуговування управління освіти Чернівецької міської ради ОСОБА_7 неправомірної вигоди в сумі, визначеній останнім, у зв'язку із чим, 15.03.2017р., близько 18:15 год., останній, здійснюючи повноваження начальника групи централізованого господарського обслуговування Управління освіти Чернівецької міської ради та знаходячись на робочому місці по вул. Героїв Майдану, 176, м. Чернівці, діючи умисно, з корисливих мотивів, на виконання попередньої вимоги, зустрівся з ОСОБА_15 і вказав останньому сісти в його автомобіль, марки «Nissan X-Trail», д/н НОМЕР_1, після чого одержав від ОСОБА_15 неправомірну вигоду, у вигляді грошових коштів, в сумі 20000 гривень, як частину, попередньо визначеної суми в 230000 гривень.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - грошові кошти в сумі 30 000 грн; - спеціальні медичні круги, медичні рукавички, якими проводилися змиви з рук; - ДВД Р диск з файлами що містять зразки голосу та усного мовлення; - протокол огляду грошових купюр; - протокол обшуку транспортного засобу; - протокол обшуку квартири; - відеозаписи, долучені до протоколів обшуку транспортного засобу; - протокол затримання; - протокол освідування особи; - висновок експертизи; - показання свідків. 	<p>ОСОБА_7 – начальник групи централізованого господарського обслуговування управління освіти Чернівецької міської ради, – притягується до кримінальної відповідальності за ч. 3 ст. 368 КК України.</p>

ДОДАТОК Є

**УЗАГАЛЬНЕНІ ДАНІ ОПИТУВАННЯ
слідчих, процесуальних керівників, прокурорів, детективів,
працівників оперативних підрозділів щодо методики розслідування
кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями
у сфері будівництва**

1. Як, на Вашу думку, найбільш доцільно класифікувати кримінальні правопорушення, пов'язані з публічними закупівлями у сфері будівництва:

1.1) група, де основним кримінальним правопорушенням є заволодіння державними коштами шляхом зловживання службовим становищем, ч.ч. 2, 3, 4 ст. 191 КК, а підпорядкованими – ст.ст. 205-1, 358, 364, 364-1, 366 КК – 55 %;

1.2) де основні – прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою замовника публічної закупівлі (ст. 368 КК), пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі з боку учасника конкурсних торгів чи будівельної організації (ст. 369 КК), підпорядковані – ст.ст. 205-1, 358, 365-2, 366 КК – 45 %.
інше _____

2. Із яких основних елементів складається криміналістична характеристика кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва:

2.1) дані про типові ознаки предмета злочинного посягання, обстановку вчинення – 19 %;

2.2) відомості щодо правового регулювання цієї сфери – 21 %;

2.3) способи вчинення досліджуваних кримінальних правопорушень – 21 %;

2.4) їх «слідова картина» – 20 %;

2.5) характеристика правопорушника – 19 %.

інше _____

3. До способів вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, належать:

3.1) використання спаринг-партнерів – 17 %;

3.2) допуск компаній з «чорного списку» АМК – 12 %;

3.3) перемога пов'язаних компаній – 15 %;

3.4) перемога фіктивних підприємств – 15 %;

3.5) дроблення закупівель – 13 %;

3.6) дискримінація учасників – 14 %;

3.7) вибірковість при визначенні переможців – 14 %;

інше _____

4. Основними способами вчинення кримінальних правопорушень, специфічних для сфери будівництва, на Вашу думку, є:

4.1) підроблення дозвільних і звітних документів будівництва – 7 %;

4.2) створення суб'єкта господарювання з метою отримання коштів за договором підряду, не виконуючи умов цього договору – 8 %;

- 4.3) укладання фіктивних договорів щодо будівництва, капітального ремонту – 9 %;
- 4.4) перерахування бюджетних коштів на рахунки фірм-одноденок під виглядом придбання будівельних матеріалів або виконання будівельних робіт – 9 %;
- 4.5) постачання будматеріалів, обладнання нижчої якості, ніж передбачено договором / невиконання або неналежне виконання службовою особою своїх функціональних обов'язків щодо прийняття будматеріалів, обладнання (нижчої якості, ніж передбачено договором) – 10 %;
- 4.6) завищення обсягів та вартості будівельних робіт / подання службовими особами неправдивих даних щодо термінів, обсягів та вартості виконаних робіт – 14 %;
- 4.7) підроблення документів, що підтверджують якість виконаних робіт і використаних матеріалів – 13 %;
- 4.8) підписання актів приймання виконаних робіт при усвідомленні факту їхнього повного або часткового невиконання / невиконання або неналежне виконання службовою особою своїх функціональних обов'язків щодо прийняття будівельних робіт за їх кількістю чи якістю – 14 %;
- 4.9) підроблення актів виконаних робіт – 16 %.
- інше _____
-

5. Які обставини, що підлягають доказуванню, необхідно встановлювати на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва:

- 5.1) норми законодавства про публічні закупівлі чи сфери будівництва, що були порушені – 12 %;
- 5.2) факт невідповідності ціни закупленого товару, виконаних робіт чи наданих послуг у порівнянні з їх ринковою вартістю – 14 %;
- 5.3) зазначені способи вчинення кримінальних правопорушень сфери публічних закупівель та специфічні для будівництва – 12 %;
- 5.4) місце і час учинення кримінальних правопорушень – 10 %;
- 5.5) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням – 12 %;
- 5.6) факт того, що предметом злочинного зазіхання були саме бюджетні кошти – 14 %;
- 5.7) факт належності підозрюваних до службових осіб – 14 %;
- 5.8) обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення («відкатом») – 12 %;
- інше _____
-

6. Якими, з Вашої токи зору, найчастіше є тактичні ситуації початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва?

- 6.1) провадження розпочато за повідомленням (матеріалами) органу державного фінансового контролю, іншого контролюючого органу – 35 %;
- 6.2) за ознаками кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель, виявлених під час розслідування іншого кримінального правопорушення – 20 %;
- 6.3) розслідування розпочинається оперативним підрозділом (детективом), яким було виявлено факт вчинення кримінальних правопорушень – 45 %.
- інше _____
-

7. Якими є завдання початкового етапу розслідування:

- 7.1) аналіз матеріалів ревізії – 20 %;
 7.2) визначення переліку додаткових документів, місць їх знаходження, обрання способів їх отримання – 18 %;
 7.3) одержання інформації, про обставини, що мають значення для справи, від учасників процедури закупівлі (свідків) – 18 %;
 7.4) одержання відомостей про обставини виявлених правопорушень від відповідальної службової особи (підозрюваного) – 19%;
 7.5) встановлення обставин виявлених правопорушень з використанням спеціальних знань – 20;
 інше – 5 % _____
-

8. Яким, на Вашу думку, є алгоритм вирішення вищевказаних завдань, зокрема шляхом проведення таких невідкладних заходів:

- 8.1) тимчасового доступу і дослідження документів – 15 %;
 8.2) аналізу інформації про закупівлі – 19 %;
 8.3) опитування службових осіб підприємств і організацій, що програли тендер – 16 %;
 8.4) зустрічні перевірки – 14 %;
 8.5) перевірки достовірності та повноти обсягу виконаних робіт – 17 %;
 8.6) документальна ревізія Держаудитслужбою – 19 %;
 інше – _____
-

9. Які негласні слідчі (розшукові) дії здійснюються під час документування неправомірної вигоди у досліджуваних кримінальних провадженнях?

- 9.1) контроль за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту – 17 %;
 9.2) аудіо-, відеоконтроль особи – 14 %;
 9.3) зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж чи з електронних інформаційних систем – 14 %;
 9.4) встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу – 11 %;
 9.5) обстеження публічно недоступних місць – 9;
 9.6) аудіо-, відеоконтроль місця – 14;
 9.7) спостереження за особою річчю або місцем – 12 %;
 інше – 9 % _____
-

10. Які слідчі (розшукові) дії та заходи забезпечення кримінального провадження складають систему дій початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва?

- 10.1) тимчасовий доступ до документів, глава 15 КПК – 14 %;
 10.2) обшук (ст.ст. 234-236 КПК) – 9 %;
 10.3) огляд (ст. 237 КПК) – 10 %;
 10.4) документальна ревізія на підприємстві переможці процедури закупівлі (п. 4 ч. 2 ст. 99 КПК) – 14 %;
 10.5) допити, ст. 224 КПК (свідків, одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб, підозрюваних, експертів) – 14 %;
 10.6) повідомлення про підозру (глава 22 КПК) і обрання запобіжного заходу (глава 18 КПК) – 14 %;
 10.7) арешт майна та рахунків підозрюваних (глава 17 КПК) – 11 %;

10.8) судові експертизи – 14 %;
інше – _____

11. Які форми організації розслідування, з Вашої точки зору, є найбільш ефективними у кримінальних провадженнях, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва?

11.1) створення слідчо-оперативної групи – 75 %;
11.2) надання слідчим доручення оперативним підрозділам на проведення слідчих (розшукових) дій – 15 %;
інше – 10 % _____

12. Які види судових експертиз найчастіше призначаються у досліджуваних кримінальних провадженнях:

12.1) комп'ютерно-технічна – 11;
12.2) почеркознавча – 9;
12.3) технічна експертиза документів – 11;
12.4) товарознавча – 8;
12.5) економічна (бухгалтерська, фінансово-економічна, фінансово-кредитна) – 14;
12.6) земельно-технічна – 8;
12.7) оціночно-земельна – 7;
12.8) будівельно-технічна – 20;
12.9) оціночно-будівельна – 12;
інше _____

ДОДАТОК Ж

Акт впровадження

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор
Міжнародного гуманітарного
університету
доктор юридичних наук, професор
заслужений юрист України

Костянтин ГРОМОВЕНКО

«07» 09 2023 року

А К Т

про впровадження наукових розробок
дисертаційного дослідження Сари О.В.
«Методика розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних
із публічними закупівлями у сфері будівництва»
в науково-дослідну діяльність
та навчальний процес

Комісія Міжнародного гуманітарного університету у складі: декана факультету права та економіки, кандидата юридичних наук, доцента Тицької Я. О.; заступника декана факультету права та економіки, кандидата економічних наук, доцента Зеркіної О. О.; доцента кафедри кримінального права, процесу та криміналістики, кандидата юридичних наук, доцента Меденцева А. М., склала цей акт з приводу того, що результати дисертаційного дослідження Сари Олександра Васильовича на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» за темою: **«Методика розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва»**, у вигляді статей у збірниках наукових праць:

1. Сара О.В. Стан наукової розробленості проблеми виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із державними закупівлями у сфері будівництва. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. Збірник наукових праць*. 2020. Випуск 47. С. 120-122. URL: https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc47/part_2/27.pdf

2. Сара О.В. Криміналістична класифікація як основа аналізу кримінальних правопорушень, пов'язаних із державними закупівлями у сфері будівництва. *Правова позиція*. 2022. № 1 (34). С. 117-121. DOI <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2022-1.21>

3. Сара О.В. Способи вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2022. № 3 (47). С. 395-401. DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.3.65>

4. Сара О.В. Типові слідчі ситуації, завдання розслідування та засоби їх вирішення на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2022. № 2. С. 115-121. DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2022.2.18>

5. Сара О.В., Подобний О.О. Окремі питання стану наукової розробленості проблеми виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із

державними закупівлями у сфері будівництва. «Чорноморські наукові студії»: матеріали VII Всеукраїнської мультидисциплінарної конференції. м. Одеса. 14 травня 2021 року. Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2021. С. 55-60. URL: <http://www.tsatu.edu.ua/shn/wp-content/uploads/sites/59/morar-m.-v.-misce-politolohiyi-sered-socialno-humanitarnyh-dyscyplin.pdf>

6. Сара О.В. Криміналістична класифікація кримінальних правопорушень, пов'язаних із державними закупівлями у сфері будівництва. *Право як ефективний суспільний регулятор*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. м. Львів. 18-19 лютого 2022 р. Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2022. С. 70-74.

7. Сара О.В. Характеристика особи злочинця у кримінальних правопорушеннях, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва. *Пріоритетні напрями розвитку правової системи України*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. м. Львів, 28-29 січня 2022 р. Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2022. С. 57-61.

8. Сара О.В. Щодо визначення часу і місця вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва. *Юридичні науки: проблеми та перспективи*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. м. Запоріжжя, 24-25 лютого 2023 р. Львів - Торунь: Liha-Pres, 2023. С. 319-321. DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-292-3-88>, –

використовуються у Міжнародному гуманітарному університеті в науково-дослідній діяльності і навчальному процесі під час проведення занять з навчальних дисциплін «Криміналістика» та «Основи оперативно-розшукової діяльності», «Основи кримінального аналізу».

Необхідність використання зазначених результатів дисертаційного дослідження обумовлена тим, що вони містять сучасні, з урахуванням чинного кримінального, кримінального процесуального, оперативно-розшукового та законодавства про публічні закупівлі, будівництво, архітектуру і землеустрій, рекомендації щодо методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва.

Декан факультету права та економіки
кандидат юридичних наук, доцент

Яна ТИЦЬКА

Заступник декана факультету
права та економіки,
кандидата економічних наук, доцент

Оксана ЗЕРКІНА

Доцент кафедри кримінального права,
процесу та криміналістики,
кандидат юридичних наук, доцент

Анатолій МЕДЕНЦЕВ